

ΑΓΙΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ (+1985)

ΕΣΥΝΟΨΗ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Σύνοψη της Χριστιανικής ζωής

Αγίου Μητροπολίτου Φιλαρέτου της Ρωσικής Διασποράς

Σύνοψη της Χριστιανικής ζωής

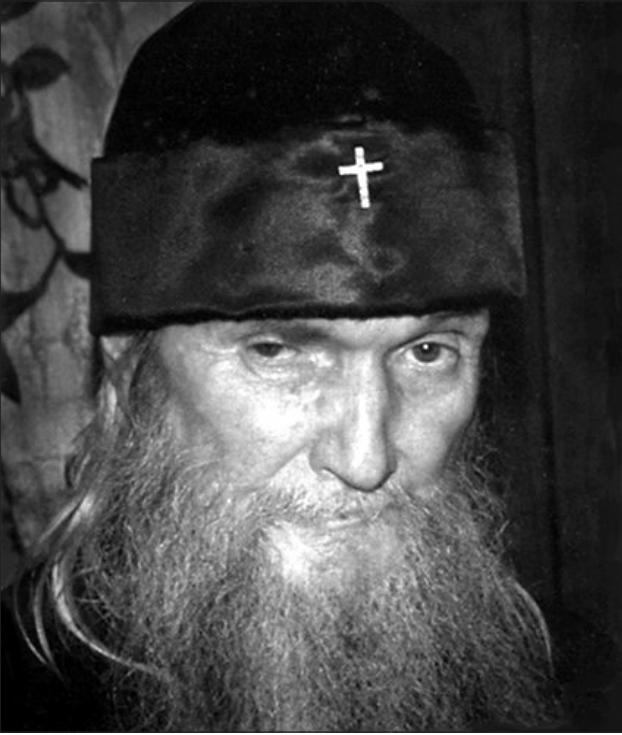
Λάρισα 2024

- Φωτογραφία εξωφύλλου: Ο Άγιος Μητροπολίτης Φιλάρετος.
- Ιερά Μητρόπολη Γνησίων Ορθοδόξων Χριστιανών
Λαρίσης & Πλαταμώνος
  - Ιερός Καθεδρικός Ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου,
Λάππα 7, Λάρισα, τηλ. 2410534736.
  - Διεύθυνση Ιστοσελίδος: imlp.gr
- Επιμέλεια: Σεβ/τος Μητροπολίτης
Λαρίσης και Πλαταμώνος Κλήμης
- Έκδοση: Φιλανθρωπικός Σύλλογος
«Άγιος Γεδεών Τυρνάβου» Λάρισας
Ιούλιος 2024
- Τηλέφ. επικοινωνίας: 6974819081
- E-mail: info@imlp.gr
- Το παρόν βιβλίο διατίθεται-διανέμεται ΔΩΡΕΑΝ

Ὁ
ἍΓΙ
ΟΣ
ΦΙ
ΛΑΡΕ
ΤΟΣ

ΜΗΤΡ/ΤΗΣ
ΝΕΑΣ
ΥΟΡΚΗΣ
καὶ
ἈΝΑΤΟΛ.
ἈΜΕΡΙΚῆς

Ο Άγιος Μητροπολίτης Φιλάρετος.

Περιεχόμενα

– Πρόλογος	11
1. Ηθικός νόμος	15
2. Η αμαρτωλότητα του ανθρώπινου γένους	19
3. Η χριστιανική αρετή	27
4. Ο αποκαλυφθείς Νόμος	29
5. Το ζήτημα της ελεύθερης βούλησης	32
6. Ανθρώπινες Ευθύνες	37
7. Ταπεινοφροσύνη	40
8. Η πτώση και η μεταστροφή του αμαρτωλού	43
9. Η σωτηρία στην Εκκλησία	47
10. Ανάπτυξη	50
11. Η ανάπτυξη της καρδιάς	53
12. Άλλα συναισθήματα	56
13. Η ανάπτυξη της θέλησης	59
14. Εργασία	63
15. Ο ναός του σώματος	67
16. Αμαρτήματα αυτοκαταστροφής	72
17. Η στάση προς τον πλησίον	76
18. Επιθυμία για το καλό όλων	81
19. Αμαρτήματα κατά του πλησίον	86
20. Μη χριστιανικά συστήματα ηθικής	92
21. Η χριστιανική αγάπη	96
22. Η επίδραση του Χριστιανισμού σε όλες τις πτυχές της ζωής	100
23. Οικογένεια και κράτος	108
24. Υπηρεσία στην Πατρίδα	116

25. Κομμουνισμός	121
26. Η στάση προς τον Θεό	125
27. Η γνώση του Θεού	130
28. Προσευχή	133
29. Η Προσευχή του Κυρίου	138
30. Είδη προσευχής	143

Πρόλογος

ΕΙΝΑΙ χαρὰ καὶ τιμὴ νὰ ἐπευλογῶ καὶ νὰ προλογίζω τὴν ἔκδοση ἑνὸς σημαντικοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖο βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος γιὰ πρώτη φορά στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Πρόκειται γιὰ σύντομο βιβλίο, τὸ ὁποῖο ὅμως ἔχει μεγάλη ἀξία καὶ σημασία. Ἐὰν καὶ γράφηκε πρὶν ἀπὸ ἕνα περίπου αἰῶνα, ἡ ἐπικαιρότητα του εἶναι πολὺ σημαντικὴ. Οὐσιαστικά, ἀποτελεῖ ἕναν πρακτικὸ ὁδηγὸ χριστιανικῆς ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς, μιὰ πρόταση ἐφαρμογῆς τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ στὴν καθημερινὴ ζωὴ. Ἀποβλέπει κατὰ κύριο λόγο στὴν ἐνημέρωση καὶ διδασχὴ τῶν νέων ἀνθρώπων στὴν ἡλικία, ἀλλὰ τὸ περιεκτικὸ μήνυμά του ἀπευθύνεται φυσικὰ σὲ κάθε πιστὸ Χριστιανὸ Ὀρθόδοξο, ὅπως καὶ σὲ κάθε ἐνδιαφερόμενο γιὰ τὸν Ὀρθόδοξο Χριστιανισμό. Ὁ κατηχητικὸς καὶ ἱεραποστολικὸς σκοπὸς του εἶναι προφανής.

Εἶναι ἰδιαίτερης σημασίας τὸ γεγονός, ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν γραφίδα ἑνὸς συγχρόνου Ἁγίου τῆς Ἐκκλησίας μας. Πρόκειται γιὰ τὸν Μητροπολίτη Φιλάρετο (Βοσνεσένσκι) τῆς Ρωσικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Διασπορᾶς, ἕναν ἀσκητὴ καὶ ὁμολογητὴ Ἱεράρχη (1903-1985), περὶ τοῦ ὁποῖου γράψαμε -ὡς γνωστὸν- πρὶν ἀπὸ μιὰ περίπου δεκαετία εἰδικὸ ἔργο μὲ τὸν βίο του καὶ κάποια ἐνδεικτικὰ κείμενά του.

Ὁ συγγραφέας γεννήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα στὸ Κούρσκ τῆς Ρωσίας καὶ λόγω τῶν δύσκολων συνθηκῶν στὴν πατρίδα του ἐξ αἰτίας τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως, ἀναγκάσθηκε σὲ νεαρὴ ἡλικία νὰ ἀκολουθήσει τὴν οἰκογένειά του στὴν μετανάστευση. Ἐτσι, ἔζησε σὲ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, στὴν Σιβηρία, στὴν Μαντζουρία τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, ἐν συνεχείᾳ στὴν Αὐστραλία, στὴν Ἀμερικὴ, στὴν Εὐρώπη, σχεδὸν σὲ ὅλο τὸν κόσμο.

Ὁ ἱερὸς Φιλάρετος, ὅπως ἦταν τὸ μοναχικὸ ὄνομά του, ἀναδείχθηκε φορέας τῆς εὐαγγελικῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ζωῆς καὶ παραδόσεως, μεταδίδοντας τὴν εὐωδία τοῦ Χριστοῦ (βλ. Β' Κορ. 2, 15) ὅπου κι ἂν ἔζησε καὶ ἀπὸ ὅπου κι

άν διεΐλθε. Ο Θεός τὸν ἀξίωσε νὰ ὑποφέρει μαρτύρια γιὰ τὸ ἅγιο Ὄνομά Του, νὰ κατασταθεῖ Ποιμένας λογικῶν προβάτων, καὶ ἀργότερα ἕνας Ἱεράρχης καὶ μάλιστα Πρωθυεράρχης παγκοσμίου ἐμβελείας. Ἄνθρωπος χαρισματικός, θεολόγος ἐμπειρικός, διδάσκαλος πρακτικός, στῦλος φωτεινός, ὑπόδειγμα πράξεως καὶ θεωρίας.

Ὁ ὄντως φίλος τῆς ἀρετῆς Φιλάρετος, ὁ γνήσιος ἐραστής τῆς Ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ καὶ πιστὸς ὑπηρέτης τῆς Ἐκκλησίας Αὐτοῦ, ἀντιτάχθηκε στὶς σύγχρονες πλάνες τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ τοῦ Οἴκουμενισμοῦ, στὶς προσπάθειες δηλαδὴ νοθεύσεως τῆς Ἀληθείας ὡς πρὸς τὴν βίωση τῆς Πίστεως καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπίτευξη τῆς Ἐνότητος τῆς Ἀληθείας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Καὶ ὁ Κύριος τὸν δόξασε μὲ φανερά δείγματα ἀγιότητος, τόσο ἐπιτελέσεως θαυμάτων στὴν ζωὴ του καὶ μετὰ τὴν μακαρία κοίμησή του, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἀφθαρσία τοῦ ἱεροῦ Λειψάνου του. Ἀποδείξεις ὅτι πρόκειται γιὰ μεγάλο Ἅγιο, ἐφάμιλλο τῶν παλαιῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ Ἱεραρχῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας.

Ἦταν καὶ εἶναι λοιπὸν ὁ πλέον ἐνδεδειγμένος, γιὰ νὰ μᾶς μεταφέρει λόγον ἀγαθὸν ἀληθείας, διδαχῆς καὶ παρηγορίας, ὥστε νὰ λάβουμε σταθερὴ καὶ σίγουρη ὠφέλεια καὶ ὁδηγία.

Τὸ παρὸν ἔργο ὁ συγγραφέας του συνέγραψε τὸ ἔτος 1936, ὡς κατηχητικὸ ἐκπαιδευτικὸ βοήθημα, ὅταν ὑπηρετοῦσε ὡς νέος Ἱερομόναχος στὴν Ἄνω Ἀνατολή. Ὁ πρωτότυπος τίτλος τοῦ ἔργου ἦταν: «Σύνοψη τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ». Ἀποτελεῖται ἀπὸ τριάντα σύντομα Κεφάλαια, στὰ ὁποῖα μὲ ὠραῖο καὶ σαφῆ τρόπο ἀναπτύσσει βασικὰ θέματα πίστεως καὶ ἤθους τῆς Ἐκκλησίας. Ζητήματα καίριας σημασίας, ὅπως περὶ συνειδήσεως, ἀμαρτίας, ἀρετῆς, ἐλευθερίας, χάριτος, παιδείας, συναισθήματος, θελήσεως, σαρκικῶν παθῶν, δικαιοσύνης, κοινωνικῆς εὐθύνης, ὑγιοῦς πατριωτισμοῦ, θανάτου, ἀγάπης, γάμου καὶ οἰκογένειας, εἰρήνης καὶ πολέμου, χριστιανισμοῦ καὶ πολιτικῆς, ἐνότητος, προσευχῆς, νηστείας κ.λπ., παρουσιάζονται μὲ σύντομία καὶ πληρότητα, καὶ δίδονται διαφωτιστικὲς καὶ σωτηριώδεις κατευθύνσεις καὶ προοπτικὲς.

Βέβαια, ως εκπαιδευτικό βοήθημα και έγχειρίδιο, διακρίνεται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ πληρότητά του. Ἀναπτύσσει ἐπιστημονικὲς καὶ φιλοσοφικὲς θεωρίες, ὅπου αὐτὸ ἀπαιτεῖται, καὶ τὶς συγκρίνει μὲ τὴν χριστιανικὴ θεώρηση καὶ τοποθέτηση, ἀποδεικνύοντας τὴν κατὰ πάντα ἀνωτερότητά της. Σὲ κάποια σημεῖα ἔχει τόνο ἀπολογητικὸ καὶ μὲ γλαφυρότητα καὶ χάρις ἐκθέτει τὴν χριστιανικὴ πρόταση ζωῆς καὶ σωτηρίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἀγιοπατερικῆς παραδόσεως καὶ ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ δὲν πρόκειται γιὰ ἀνάγνωσμα ἰδιαίτερα εὐκόλο, ἀλλὰ σὲ κάποια ἰδίως σημεῖα ἀπαιτεῖ αὐξημένη προσοχὴ καὶ ἐπιμονὴ ἂν θὰ πρέπει ὁ σοβαρὸς ἀναγνώστης νὰ λάβει πλοῦτο γνώσεων καὶ νὰ κατανοήσῃ τὴν χριστιανικὴ πίστη στὸ βάθος καὶ τὴν μοναδικότητά της.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, προτρέπουμε τὸν ἀπλούστερο ἀναγνώστη, τὸν μὴ ἐξοικειωμένο μὲ κάπως πιὸ εἰδικὲς ἔννοιες, νὰ μὴν ἀποθαρρυνθεῖ ἂν συναντήσῃ δυσκολία κατανοήσεως σὲ κάποιο σημεῖο, ἀλλὰ νὰ προχωρήσῃ τὴν ἀνάγνωσή του. Θὰ εἶναι κρίμα νὰ στερηθεῖ κάποιος τὸν θησαυρὸ πού περικλείεται στὸ ἔργο αὐτὸ λόγῳ ἐγκαταλείψεως τῆς συνέχειας τοῦ βιβλίου, διότι αἰσθάνθηκε διανοητικὴ δυσκολία καὶ κόπωση σὲ ὀρισμένα σημεῖα του.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ στὴν συντομία του, ἀποτελεῖ μιὰ πρωτότυπα ὀλοκληρωμένη μελέτη, γεμάτη ἐνδιαφέρον, παλμό, ζωντάνια καὶ παραστατικότητα. Ὅταν ἡ κατὰ Θεὸν γνώση γνωρίζῃ νὰ ὑποτάσῃ κάθε λογισμὸ στὴν ὑπόθεση τοῦ κοινοῦ καλοῦ τῆς σωτηρίας, τοῦ ὑπέρτατου δηλαδὴ ἀγαθοῦ, τότε τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι οὐσιαστικὰ ἕνας ἔξοχος ὕμνος, ἕνα ἔργο θείας τέχνης, ἔμπνευσης καὶ ὠραιότητος.

Τὸ ἔργο αὐτὸ γνώρισε μεγάλη διάδοση καὶ ἐπιτυχία μεταξὺ νέων καὶ μεγαλύτερων στὴν ἡλικία, ἀπέτελεσε διδακτικὸ ἐγχειρίδιον σὲ Ἱερατικὲς Σχολὰς (κλάδος Ἠθικῆς Θεολογίας) στὴν πρῶν Σοβιετικὴ Ἑνωσὴ μεταπολεμικῶς, μεταφράσθηκε στὰ ἀγγλικά μὲ τὸν τίτλον: «Γιὰ τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ», ὅπως καὶ σὲ διάφορες ἄλλες γλῶσσες καὶ ἀπο-

τέλεσε σημαντικό βοήθημα κληρικῶν, κατηχητῶν, ἐκπαιδευτικῶν, γονέων, ὅπως καὶ κάθε ἐνδιαφερομένου. Εἶναι λοιπὸν μεγάλης σημασίας ἡ παροῦσα πρώτη ἐκδοσὴ του καὶ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, σὲ μετάφραση μάλιστα ἀπὸ τὸ ρωσικὸ πρωτότυπο μὲ τὴν βοήθεια ἐν Χριστῷ Ἀδελφοῦ. Παρουσιάσθηκε ἀρχικῶς ἀνὰ κεφάλαιο, σὲ 30 συνέχειες, στὴν Ἴστοσελίδα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας, μὲ τὸν γενικὸ τίτλο: «Σύνοψη τῆς Ἠθικῆς Θεολογίας».

Θεωρήσαμε καλὸ νὰ προβοῦμε στὴν ἐκδοση τοῦ ἔργου σὲ ἐνιαῖο βιβλίο, ὑπὸ τὴν ἐκδοτικὴ μας εὐθύνη, καὶ προτιμήσαμε τὸν πιὸ ἐνδεικτικὸ καὶ εὐστοχο τίτλο: «Σύνοψη τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς». Προστέθηκαν ὅπου κρίθηκε ἀναγκαῖο βοηθητικὲς ὑποσημειώσεις γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τοῦ κειμένου. Ἐπίσης, ὁ ἰδιαιτέρος τονισμὸς σημείων καὶ προτάσεων ἐντὸς αὐτοῦ διὰ πλαγίων στοιχείων ἢ ἔντονων γραμμάτων, λόγω τῆς ξεχωριστῆς σημασίας τους, εἶναι ἡμέτερος. Τὸ κύριο σῶμα τοῦ ἔργου εἶναι στὸ μονοτονικὸ σύστημα γραφῆς, ἐφ' ὅσον ἀπευθύνεται κυρίως σὲ νέους ἀνθρώπους.

Ἡ ἐκδοση εἶναι τοῦ νεοσύστατου μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτῆρος Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας «Ἅγιος Γεδεὼν Τυρνάβου», γι' αὐτὸ καὶ διατίθεται ἐντελῶς ΔΩΡΕΑΝ. Ἀποτελεῖ ἐλάχιστη προσπάθεια πνευματικῆς ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας πρὸς ὅλους ὅσοι θὰ ἀναγνώσουν τὸ πολύτιμο αὐτὸ σύγγραμμα καὶ ἡ ἱκανοποίησή μας εἶναι μεγάλη γιὰ τὸν λόγο αὐτό. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ πνευματικὴ ὠφέλεια τῶν ἀνθρώπων καὶ τίποτε ἄλλο.

Ἐλπίζουμε δὲ καὶ εὐχόμεσθε ἐγκαρδίως τὸ ἔργο αὐτὸ νὰ ἀποτελέσει ἕνα καλὸ βοήθημα σὲ κάθε ἀναζητητὴ τῆς ὀντως Ἀληθείας καὶ νὰ ἀποφέρει πλούσιο πνευματικὸ καρπὸ στὶς ψυχὰς τῶν ἀναγνωστῶν του.

† Ὁ Μητροπολίτης ΓΟΧ Λαρίσης καὶ Πλαταμῶνος ΚΛΗΜΗΣ

Λάρισα, Ἰούνιος 2024

1. Ηθικός νόμος

*Οι πράξεις είναι ηθικές και ανήθικες.
Συνείδηση· οι τρεις λειτουργίες της.
Προϋποθέσεις ηθικού καταλογισμού.
Το έμφυτο του ηθικού νόμου.*

Σε ολόκληρο τον κόσμο, απ' όλα τα πλάσματα που τον κατοικούν, μόνο ο άνθρωπος έχει την έννοια της ηθικής. Όλοι γνωρίζουν ότι οι ανθρώπινες πράξεις είναι είτε καλές είτε κακές, είτε ευγενικές είτε μοχθηρές, ηθικά θετικές ή ηθικά αρνητικές (ανήθικες). Και με αυτές τις έννοιες της ηθικής, ο άνθρωπος διαφέρει αμέτρητα από όλα τα ζώα. Τα ζώα ενεργούν όπως είναι φυσικό να ενεργούν ή όπως συνηθίζουν, για παράδειγμα, με την εκπαίδευση. Αλλά δεν έχουν καμία έννοια ηθικής ή ανηθικότητας, και ως εκ τούτου οι ενέργειές τους δεν μπορούν να εξεταστούν από την άποψη της έννοιας της ηθικής.

Πώς μπορεί κανείς να διακρίνει το ηθικά καλό από το ηθικά κακό; Αυτή η διάκριση γίνεται σύμφωνα με έναν ειδικό ηθικό νόμο που δόθηκε σ' εμάς, τους ανθρώπους, από τον Θεό. Και αυτός ο ηθικός νόμος, τούτη η φωνή του Θεού στην ανθρώπινη ψυχή, την οποία αισθανόμαστε μέσα μας, ονομάζεται **συνείδηση**. Αυτή η συνείδηση είναι η βάση της καθολικής ηθικής. Ένα πρόσωπο που δεν άκουσε ποτέ τη συνείδησή του και την αποκοίμισε, πνίγοντας την φωνή της με τα ψέματα και το σκοτάδι της επίμονης αμαρτίας, συχνά αποκαλείται ασυνείδητος. Ο Λόγος του Θεού αποκαλεί τέτοιους επίμονους αμαρτωλούς ως ανθρώπους με καυτηριασμένη την συνείδησή τους (Α' Τιμ. δ' 2). Η ψυχική τους κατάσταση είναι εξαιρετικά επικίνδυνη και μπορεί να είναι καταστροφική για την ψυχή τους.

Όταν κάποιος ακούει την φωνή της συνείδησής του, βλέπει ότι αυτή η συνείδηση μιλά μέσα του, πρώτα απ' όλα, ως κριτής, αυστηρός και αδέκαστος, αξιολογώντας όλες τις πράξεις και τις εμπειρίες του ανθρώπου. Και συμβαίνει συχνά μια οποιαδήποτε δεδομένη πράξη ενός ανθρώπου, η οποία είναι ευεργετική για ένα άτομο ή έχει προκαλέσει

την έγκριση άλλων ανθρώπων, να αποδοκιμάζεται στα βάθη της ψυχής αυτού του ανθρώπου από τη συνείδησή του, της οποίας η φωνή του λέει: «αυτό δεν είναι καλό, αυτό είναι αμαρτία!...».

Σε στενή σχέση μ' αυτό, η συνείδηση στην ανθρώπινη ψυχή λειτουργεί ως νομοθέτης. Όλες εκείνες οι ηθικές απαιτήσεις που ίστανται μπροστά στην ψυχή ενός ανθρώπου με όλες τις συνειδητές του πράξεις (παραδείγματος χάριν: να πράττεις το καλό, να είσαι ειλικρινής, να μη κλέβεις κ.λπ.) είναι ακριβώς οι κανόνες, οι απαιτήσεις και οι νόμοι αυτής της συνείδησης. Και η φωνή της μάς διδάσκει τί να κάνουμε και πώς να μην ενεργούμε.

Τέλος, η συνείδηση εξακολουθεί να ενεργεί στον άνθρωπο ως πάροχος ανταμοιβής. Αυτό συμβαίνει όταν, έχοντας ενεργήσει καλά, βιώνουμε γαλήνη και ηρεμία στην ψυχή και αντίστροφα, αφού διαπράξουμε μια αμαρτία, βιώνουμε μομφή και έλεγχο της συνείδησης. Αυτές οι μομφές της συνείδησης μερικές φορές μετατρέπονται σε τρομερή ψυχική οδύνη και αγωνία και είναι δυνατόν να φέρουν ένα πρόσωπο σε απόγνωση ή σε απώλεια της ψυχικής του γαλήνης, εάν δεν αποκαταστήσει την ειρήνη και την ηρεμία στη συνείδησή του, μέσω βαθιάς και ειλικρινούς μετάνοιας... (βλ. τον μονόλογο του άθλιου ιππότη στο «Μπόρις Γκοντούνοφ» του Πούσκιν, καθώς και το «Έγκλημα και Τιμωρία» του Ντοστογιέφσκι^[1]).

Είναι αυτονόητο ότι ένα πρόσωπο φέρει ηθική ευθύνη μόνο για εκείνες τις ενέργειες που εκτελεί, πρώτον, σε συνειδητή κατάσταση και, δεύτερον, ενεργώντας ελεύθερα κατά την διάπραξη αυτών των πράξεων. Μόνο τότε εφαρμόζεται ηθικός καταλογισμός σ' αυτές τις πράξεις και μόνο τότε, όπως λέγεται, καταλογίζεται σε ένα πρόσωπο ενοχή, έπαινος ή καταδίκη. Αντίθετα, τα πρόσωπα που δεν έχουν επίγνωση της φύσης των πράξεών τους (όπως τα νήπια που στερούνται λογικής κ.λπ.) ή όσοι εξαναγκάζονται να τις διαπράξουν παρά τη θέλησή τους, θεωρούνται ακαταλόγιστοι, και δεν ευθύνονται για τις ενέργειες αυτές. Στην

εποχή των διωγμών του Χριστιανισμού, οι ειδωλολάτρες βασανιστές έβαζαν θυμίαμα στο χέρι των Μαρτύρων και το κρατούσαν πάνω από την φωτιά του φλεγόμενου βωμού τους. Οι βασανιστές υπολόγιζαν ότι ο Μάρτυρας δεν θα άντεχε στη φωτιά, θα κουνούσε τα δάχτυλά του (ή θα τραβούσε το χέρι του) και το λιβάνι θα έπεφτε στην φωτιά. Είναι αλήθεια ότι συνήθως οι Ομολογητές της Πίστης ήταν τόσο σταθεροί στο πνεύμα που προτιμούσαν να κάψουν τα δάχτυλά τους, παρά να ρίξουν το θυμίαμα. Αλλά και να το έριχναν, ποιος θα μπορούσε να πει ότι θυσιάσαν σε ένα είδωλο;

Είναι αυτονόητο ότι οι μεθυσμένοι δεν μπορούν να θεωρηθούν τρελοί, γιατί άρχισαν να πίνουν σε φυσιολογική και νηφάλια κατάσταση, γνωρίζοντας πολύ καλά τις συνέπειες της μέθης. Επομένως, σε ορισμένες πολιτείες της Βόρειας Ευρώπης, ένα άτομο για τη διάπραξη ενός εγκλήματος σε κατάσταση μέθης τιμωρείται διπλά: πρώτον, για τη μέθη και, δεύτερον, για το ίδιο το έγκλημα.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο ηθικός νόμος πρέπει να αναγνωρίζεται ως έμφυτος στους ανθρώπους, δηλαδή ενσωματωμένος στην ίδια την φύση του ανθρώπου. Αυτό αποδεικνύεται από την αναμφισβήτητη καθολικότητα των εννοιών της ηθικής στην ανθρωπότητα. Φυσικά, μόνο η ίδια η ηθική ανάγκη, ένα είδος ηθικού ενστίκτου, μπορεί να αναγνωριστεί ως έμφυτη, αλλά όχι γενικές και σαφείς ηθικές έννοιες και ιδέες. Τέτοιες σαφείς ηθικές έννοιες και ιδέες αναπτύσσονται στον άνθρωπο εν μέρει μέσω της ανατροφής και της επιρροής των προηγούμενων γενεών, αλλά κυρίως με βάση το θρησκευτικό συναίσθημα. Ως εκ τούτου, οι αγενείς ειδωλολάτρες έχουν κατώτερα, σκληρότερα και χειρότερα ηθικά πρότυπα από μας τους Χριστιανούς, που γνωρίζουμε και πιστεύουμε στον Αληθινό Θεό, Αυτόν που φύτευσε τον ηθικό νόμο στην ανθρώπινη ψυχή και μέσω αυτού του νόμου διέπει όλη την ζωή και την δραστηριότητα του ανθρώπου.

Το βιβλίο αυτό^[2] του μεγάλου Ομολογητού Αγίου των εσχάτων χρόνων, Φιλαρέτου Βοσνεσένσκι, Μητροπολίτου Νέας Υόρκης της Εκκλησίας της Ρωσικής Διασποράς, βασίζεται σε διαλέξεις για την ηθική θεολογία, τις οποίες συνέταξε ο Άγιος ως Ηγούμενος το 1936, μετά την αποφοίτησή του από τα Ποιμαντικά Μαθήματα του Αγίου Βλαδιμήρου στο Χαρμπίν το 1931. Ο Άγιος σημειώνει ότι για τη συγγραφή του χρησιμοποιήθηκε ως βάση το βιβλίο του κατά σάρκα πατέρα του, Πρωτοπρεσβυτέρου Νικολάου (μετέπειτα Μεγαλόσχημος Αρχιεπίσκοπος Δημητρίου) με τίτλο «Χριστιανική Ζωή» (Χαρμπίν, 1925).

[1] Ο Αλεξάντερ Πούσκιν (1799-1937) και ο Φιόντορ Ντοστογιέφσκι (1821-1881) θεωρούνται κορυφαίοι εκπρόσωποι της ρωσικής, αλλά και της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

[2] Πρωτότυπος τίτλος: «Конспект по нравственному богословию».

2. Η αμαρτωλότητα του ανθρώπινου γένους

Αντανάκλαση της αμαρτωλότητας στην ανθρώπινη ψυχή - στη σφαίρα του νου, των συναισθημάτων και της θέλησης.

Τα διαδοχικά στάδια - βαθμίδες αμαρτίας.

Τρεις πηγές αμαρτίας.

Όλοι οι χριστιανοί γνωρίζουμε από την Αγία Γραφή και πιστεύουμε ότι ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή Του. Επομένως, στη δημιουργία, ο άνθρωπος έλαβε μια αναμάρτητη φύση. Αλλ' ακόμα και ο πρώτος άνθρωπος, ο Αδάμ, δεν παρέμεινε αναμάρτητος, αφού έχασε την αρχική του αγνότητα στην πρώτη πτώση εκ του Παραδείσου. Το δηλητήριο αυτής της αμαρτωλότητας, που έχει μολύνει ολόκληρο το ανθρώπινο γένος, προέρχεται από αμαρτωλούς προπάτορες - ακριβώς όπως το δηλητηριασμένο νερό ρέει από μια δηλητηριασμένη πηγή. Και εφόσον κάθε άτομο, εκτός από την κλίση προς την αμαρτία που κληρονόμησε από τους προπάτορες, προσθέτει και την προσωπική του πτώση στην αμαρτία, δεν υπάρχει τίποτα περίεργο στο γεγονός ότι η Αγία Γραφή λέει για τον καθένα μας: *«Δεν υπάρχει άνθρωπος που θα ζήσει μια μέρα, και δεν θα αμαρτησει...»^[1]*. Μόνον ο Κύριος Ιησούς Χριστός είναι απολύτως καθαρός από κάθε αμαρτία. Ακόμη και οι δίκαιοι, οι άγιοι του Θεού, είχαν αμαρτία μέσα τους και, παρόλο που αγωνίστηκαν εναντίον της με την βοήθεια του Θεού, αναγνώριζαν ταπεινά τους εαυτούς τους ως αμαρτωλούς. Έτσι όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως είναι αμαρτωλοί, μολυσμένοι από την αμαρτία.

Η αμαρτία είναι μια πνευματική λέπρα, μια ασθένεια και ένα έλκος που έχει προσβάλλει ολόκληρη την φύση του ανθρώπου, την ψυχή και το σώμα του. Η αμαρτία έχει βλάψει και τις τρεις βασικές ικανότητες ή δυνάμεις της ψυχής: τον νου, το συναίσθημα (καρδιά) και την θέληση.

Ο νους του ανθρώπου έχει θολώσει και έχει γίνει επιρρεπής σε λάθη (οι Ρωμαίοι έλεγαν ένα ρητό: «errata humanum est» - το πλανάσθαι εστιν ανθρώπινον), και ο άνθρωπος κάνει συνεχώς λάθη - τόσο στην επιστήμη, όσο και στην

φιλοσοφία και στις πρακτικές του δραστηριότητες. Ίσως η καρδιά του ανθρώπου, το κέντρο των εμπειριών και των συναισθημάτων του, του καλού και του κακού, της λύπης και της χαράς, έχει πληγεί περισσότερο από την αμαρτία. Και βλέπουμε ότι η καρδιά μας έχει καλυφθεί με την λάσπη και τη μούχλα της αμαρτίας, έχει χάσει την ικανότητα να αισθάνεται αγνή, πνευματική και χριστιανική. Αντίθετα, έχει γίνει επιρρεπής στις απολαύσεις του αισθησιασμού και των γήινων προσκολλήσεων, έχει μολυνθεί από ματαιοδοξία και, μερικές φορές, χαρακτηρίζεται από παντελή έλλειψη αγάπης και καλοσύνης προς τον πλησίον.

Αλλά, φυσικά, περισσότερο η θέλησή μας, ως η ικανότητα να ενεργούμε και να εκτελούμε τις ανθρώπινες προθέσεις, είναι κατεστραμμένη και δεσμευμένη από την αμαρτία. Συγκεκριμένα, ένα άτομο αποδεικνύεται ανίσχυρο στη θέλησή του όπου είναι απαραίτητο να συνειδητοποιήσει την αληθινή χριστιανική καλοσύνη - ακόμα κι αν ήθελε αυτή την καλοσύνη... Σχετικά με αυτή την θλιβερή ανικανότητα της θέλησης λέει ο Απόστολος Παύλος: *«Το καλό που θέλω, δεν το κάνω, αλλά το κακό που δεν θέλω, το κάνω»*^[2]. Και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον ο Σωτήρας μας Χριστός είπε για τον αμαρτωλό άνθρωπο: *«Καθένας που κάνει αμαρτία είναι δούλος της αμαρτίας»*^[3], αν και -δυστυχώς!- για τον ίδιο τον αμαρτωλό, το να υπηρετεί την αμαρτία του φαίνεται σαν ελευθερία, ενώ τον αγώνα με τα δελεάσματα της αμαρτίας τον θεωρεί σκλαβιά...

Πώς αναπτύσσεται η αμαρτία στην ανθρώπινη ψυχή; Οι Άγιοι Πατέρες, οι θιασώτες του χριστιανικού ασκητισμού και της ευσέβειας, που γνώριζαν την αμαρτωλή ανθρώπινη ψυχή καλύτερα απ' όλους τους «επιστήμονες» ψυχιάτρους, διακρίνουν τα παρακάτω στάδια - βαθμίδες της αμαρτίας.

Το πρώτο στάδιο της αμαρτίας βρίσκεται στην προσβολή του λογισμού -όταν κάποιος πειρασμός μόλις εμφανίζεται στη συνείδηση του ανθρώπου- με μια αμαρτωλή εντύπωση, μια ακάθαρτη σκέψη κ.λπ. Εάν σε αυτό το αρχικό στάδιο ο άνθρωπος απορρίψει αποφασιστικά και αμέσως

την αμαρτία, όχι μόνο δεν αμαρτάνει, αλλά και αποφεύγοντας την αμαρτία ωφελεί και δεν ζημιώνει την ψυχή του. Στην προσβολή αυτή είναι πιο εύκολο να νικήσεις την αμαρτία. Εάν όμως δεν απορριφθεί^[4], **μετατρέπεται αρχικά σε μια σκοτεινή προθυμία και κατόπιν σε μια συνειδητή και ξεκάθαρη επιθυμία για αμαρτία.** Εδώ αυτό το πρόσωπο αρχίζει ήδη να κλίνει προς αυτού του είδους την αμαρτία. Αλλά χωρίς έναν ιδιαίτερα δύσκολο αγώνα, μπορεί τελικά να μην υποκύψει στην ανομία και να μην αμαρτήσει, **αν καταφύγει [άμεσα] στην βοήθεια του Θεού και την καθαρή φωνή της συνείδησής του.**

Το δεύτερο στάδιο είναι αυτό της πράξης, όταν ο άνθρωπος έχει πέσει στην αμαρτία. Οι μομφές της συνείδησης ακούγονται δυνατά και καθαρά, προκαλώντας σ' ένα πρόσωπο που δεν έχει ακόμη διαφθαρεί, μόνο μια έντονη αηδία γι' αυτή την αμαρτία. Η παλιά αυτοπεποίθηση εξαφανίζεται και ο άνθρωπος ταπεινώνεται (πρβλ. τον Απόστολο Πέτρο πριν και μετά την άρνησή του). Αλλά και εδώ η νίκη επί της αμαρτίας δεν είναι τόσο δύσκολη, όπως αποδεικνύεται από πολλά παραδείγματα (του ίδιου του Αποστόλου Πέτρου, του Αγίου Προφητάνακτος Δαβίδ και άλλων μετανοημένων αμαρτωλών).

Είναι πιο δύσκολο να καταπολεμήσεις την αμαρτία στο τρίτο στάδιο όταν δηλαδή **η αμαρτία**, λόγω της συχνής επανάληψης, **γίνεται συνήθεια στον άνθρωπο.** Μετά την απόκτηση οποιασδήποτε συνήθειας γενικά, οι συνήθειες ενέργειες εκτελούνται από τον άνθρωπο πολύ εύκολα, σχεδόν ανεπαίσθητα γι' αυτόν -αυτόματα. Και επομένως, η καταπολέμηση της αμαρτίας, η οποία έχει γίνει συνήθης σ' αυτόν, είναι πολύ δύσκολη, γιατί του είναι δύσκολο όχι μόνο να ξεπεράσει τον εαυτό του, αλλά και να παρακολουθήσει-παρατηρήσει την προσέγγιση της αμαρτίας.

Ένα ακόμη πιο επικίνδυνο στάδιο της αμαρτίας είναι η κακία. Σ' αυτήν την περίπτωση, η αμαρτία κυριεύει τόσο πολύ τον άνθρωπο που δεσμεύει τη θέλησή του, σαν μαγνήτης. Σ' αυτή την περίπτωση ο άνθρωπος είναι ήδη σχεδόν ανίσχυρος

να πολεμήσει με τον εαυτό του και είναι δούλος της αμαρτίας, αν και έχει επίγνωση της βλαβερότητάς της και σε στιγμές φώτισης, ίσως, την μισεί με όλη του την καρδιά (για παράδειγμα, η κακία της μέθης, ο εθισμός στα ναρκωτικά και τα παρόμοια). Εδώ, χωρίς το ιδιαίτερο έλεος και την βοήθεια του Θεού, το άτομο αυτό δεν μπορεί πλέον να αντιμετωπίσει τον εαυτό του και χρειάζεται τόσο την προσευχή όσο και την πνευματική υποστήριξη των άλλων. Ταυτόχρονα, πρέπει να θυμόμαστε ότι ακόμη και οποιαδήποτε μικρή αμαρτία, για παράδειγμα, η φλυαρία, η αγάπη για τα ρούχα [της μόδας], οι κενές διασκεδάσεις κ.λπ., μπορεί να γίνουν κακία σ' έναν άνθρωπο αν κυριαρχήσουν πλήρως μέσα του και γεμίσει μ' αυτά την ψυχή του.

Η υψηλότερη βαθμίδα αμαρτίας, στην οποία υποδουλώνεται εντελώς ένας άνθρωπος, είναι **το πάθος** που χαρακτηρίζει τον αμαρτωλό τύπο. Σ' αυτή την κατάσταση, το άτομο δεν μπορεί πλέον να μισεί την αμαρτία του, όπως στην κακία (αυτή είναι η διαφορά μεταξύ τους), αλλά υποτάσσεται στην αμαρτία σ' όλες τις εμπειρίες, τις πράξεις και τις διαθέσεις του (βλ. τον Πλιούσκιν από το βιβλίο «Νεκρές ψυχές»^[5] ή τον Φιόντορ Καραμάζοφ από το βιβλίο «Αδελφοί Καραμάζοφ»^[6], όπως επίσης και τον φιλάργυρο Ιούδα τον Ισκαριώτη). Σε μια τέτοια περίπτωση ο άνθρωπος αφήνει απευθείας και κυριολεκτικά (όπως λέγεται για τον Ιούδα στο Ιερό Ευαγγέλιο^[7]) τον Σατανά στην καρδιά του, και σ' αυτή την κατάσταση, εκτός από την γεμάτη χάρη προσευχή και την επιρροή της Εκκλησίας, τίποτα δεν θα τον βοηθήσει.

Αλλά υπάρχει ένα άλλο ιδιαίτερο, πιο τρομερό και ολέθριο είδος αμαρτίας. Αυτό είναι **το αμάρτημα προς θάνατον**. Ένας άνθρωπος που βρίσκεται σε μια κατάσταση τέτοιας αμαρτίας δεν θα βοηθηθεί ούτε με την προσευχή της Εκκλησίας! Αυτό δηλώνεται ρητά από τον Απόστολο Ιωάννη τον Θεολόγο^[8], όταν ενώ μας προτρέπει να προσευχόμαστε για έναν αμαρτωλό αδελφό, επισημαίνει ευθέως τη ματαιότητα της προσευχής για έναν ασυγχώρητο αμαρτωλό^[9]...

Ο ίδιος ο Κύριος Ιησούς Χριστός λέει ότι αυτή η αμαρτία -η βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος- δεν θα αφεθεί, δεν θα συγχωρηθεί στους ανθρώπους ούτε σ' αυτή την ζωή ούτε στη μέλλουσα. Πρόφερε αυτά τα τρομερά λόγια εναντίον των Φαρισαίων, οι οποίοι είδαν καθαρά ότι κάνει τα πάντα σύμφωνα με το θέλημα του Θεού και με τη δύναμη του Θεού -κι ωστόσο διέστρεψαν παντελώς την αλήθεια, ισχυριζόμενοι συκοφαντικά ότι ενήργησε δήθεν με τη δύναμη ενός κακού, ακάθαρτου πνεύματος. Απωλέστηκαν στη βλασφημία τους και το παράδειγμά τους είναι διδακτικό και τρομακτικό για όλους εκείνους που αμαρτάνουν με ένα τέτοιο θανάσιμο αμάρτημα -την επίμονη και συνειδητή αντίθεση στην αδιαμφισβήτητη αλήθεια, και επομένως την βλασφημία κατά του Πνεύματος της Αλήθειας -του Αγίου Πνεύματος του Θεού...

Σημειωτέον ότι ακόμη και η βλασφημία εναντίον του ίδιου του Κυρίου Ιησού Χριστού μπορεί να συγχωρεθεί σ' έναν άνθρωπο (σύμφωνα με τα λόγια Του), γιατί μπορεί να γίνει από άγνοια ή από προσωρινή τύφλωση. Η βλασφημία όμως κατά του Αγίου Πνεύματος μπορεί, σύμφωνα με τη διδασκαλία του Μεγάλου Αθανασίου, να συγχωρεθεί μόνον όταν κάποιος την σταματήσει μετανοημένος, αλλά -αλίμονο- αυτό συνήθως δεν συμβαίνει, γιατί η ίδια η φύση της αμαρτίας αυτής είναι τέτοια, που καθιστά σχεδόν αδύνατο για έναν άνθρωπο να επιστρέψει στην αλήθεια.

Ένας τυφλός μπορεί να δει και να αγαπήσει την αλήθεια που του έχει αποκαλυφθεί, ένα πρόσωπο που έχει μολυνθεί από κακίες και πάθη μπορεί να πλυθεί με τη μετάνοια και να γίνει ομολογητής της αλήθειας -αλλά ποιός και τί μπορεί να αλλάξει τον βλάσφημο που ενώ είδε και γνώρισε την αλήθεια, την αρνήθηκε και τη μίσησε πεισματικά; Αυτή η τρομερή κατάσταση μοιάζει με την κατάσταση του διαβόλου, που παρόλο ότι πιστεύει στον Θεό και τρέμει, κι όμως Τον μισεί, Τον βλασφημεί και Του αντιτίθεται...

Όταν ένας πειρασμός, ο πειρασμός της αμαρτίας, εμφανίζεται ενώπιον του ανθρώπου, αυτός ο πειρασμός προέρ-

χεται συνήθως από τρεις πηγές: από τη σάρκα του ανθρώπου, από τον κόσμο και από τον διάβολο.

Όσον αφορά την ανθρώπινη σάρκα, είναι απολύτως βέβαιο ότι από πολλές απόψεις είναι μια φωλιά, μια πηγή ανήθικων διαθέσεων, επιδιώξεων και κλίσεων. Το προπατορικό αμάρτημα είναι η θλιβερή κοινή μας τάση προς την αμαρτία. Η κληρονομιά από τις αμαρτίες των προγόνων μας και οι προσωπικές μας αμαρτωλές πτώσεις -όλα αυτά, συνοψιζόμενα και αλληλοενισχυόμενα, δημιουργούν στη σάρκα μας μια πηγή πειρασμών, αμαρτωλών διαθέσεων και πράξεων.

Ακόμα πιο συχνά, πηγή του πειρασμού για μας είναι ο κόσμος γύρω μας, ο οποίος σύμφωνα με τα λόγια του Αποστόλου Ιωάννου του Θεολόγου «*ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται*»^[10], και η φιλία με τον οποίο, σύμφωνα με άλλον Απόστολο, είναι ἐχθρα με τον Θεό^[11]. Το περιβάλλον, οι άνθρωποι γύρω μάς αποπλανούν (ιδιαίτερα οι έχοντες σκοπιμότητα, συνειδητοί αποπλανητές και διαφθορείς της νεολαίας, για τους οποίους ο Κύριος είπε «*ὅς δ' ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῆ μύλος ὄνικος εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῆ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης*»^[12]). Τα εξωτερικά αγαθά, ο πλούτος, η άνεση, οι ανήθικοι χοροί, η ακάθαρτη λογοτεχνία, τα ξεδιάντροπα «ρούχα» κ.λπ., που είναι δελεαστικά -όλα αυτά, φυσικά, είναι μια ακάθαρτη πηγή αμαρτίας και πειρασμού...

Αλλά η κύρια και ριζική πηγή της αμαρτίας είναι, βέβαια, ο διάβολος -αυτός για τον οποίον ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος είπε: «*Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει*»^[13]. Πολεμώντας τον Θεό και την αλήθεια Του, ο διάβολος αγωνίζεται επίσης και με τους ανθρώπους, πασχίζοντας να καταστρέψει τον καθένα μας. Ιδιαίτερα, προφανώς, με κακότητα και άμεσα/προσωπικά, πολέμησε τους Αγίους (τόλμησε να βάλει σε πειρασμό ακόμη και τον ίδιο τον Κύριο Ιησού Χριστό), όπως βλέπουμε στο Ευαγγέλιο και στους βίους των

Αγίων. Ο Κύριος μας προφυλάσσει -ως ασταθείς και αδύναμοις- με τη δύναμή Του από εκείνους τους σκληρούς πειρασμούς στους οποίους υποβλήθηκαν οι ισχυροί κατά πνεύμα Άγιοι του Θεού από τον διάβολο.

Ωστόσο ο διάβολος, δεν μας αφήνει σε ησυχία, ενεργώντας μέσα από τους πειρασμούς του κόσμου και της σάρκας, κάνοντάς τους πιο δυνατούς και πιο δελεαστικούς, και επίσης δελεάζοντάς μας με κάθε είδους αμαρτωλές σκέψεις. Τα τελευταία χρόνια η κακή επιρροή του, μεταξύ άλλων, είναι ιδιαίτερα εμφανής στην επιδημία διαφόρων ειδών αυτοκτονιών. Εύλογα λοιπόν ο Απόστολος Πέτρος συγκρίνει τον διάβολο μ' ένα λιοντάρι που βρυχάται και περπατά γύρω μας «*ζητῶν τίνα καταπίη*»^[14]...

[1] «Ὅτι οὐκ ἔσται ἄνθρωπος, ὃς οὐχ ἁμαρτήσεται» (Γ' Βασ. η' 46 και Β' Παραλ. ζ' 36). «Ὅτι ἄνθρωπος οὐκ ἔστι δίκαιος ἐν τῇ γῆ, ὃς ποιήσει ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται» (Εκκλ. ζ' 20).

[2] «Οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω» (Ρωμ. ζ' 19).

[3] «Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας» (Ιω. η' 34).

[4] Υπάρξει δηλαδή συγκατάθεση στον λογισμό.

[5] Μυθιστόρημα του Νικολάι Γκόγκολ (1809-1852), ένα από τα αριστουργήματα της ρωσικής λογοτεχνίας.

[6] Το πασίγνωστο μυθιστόρημα του Φιόντορ Ντοστογιέφσκι.

[7] «Εἰσηλθε δὲ ὁ σατανᾶς εἰς Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Ἰσκαριώτην» (Λουκ. κβ' 3).

[8] «Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσῃ, καὶ δώσει αὐτῷ ζωὴν, τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον. ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον· οὐ περὶ ἐκείνης λέγω ἵνα ἐρωτήσῃ» (Α' Ιω. ε' 16).

[9] Σ.τ.Μ. Η αμαρτία που δεν συγχωρεῖται, κατά τους λόγους του Κυρίου μας, είναι η βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος, εάν βεβαίως δεν υπάρξει μετάνοια. «Ὅς δ' ἂν εἶπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Αγίου, οὐκ ἄφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι» (Ματθ. ιβ' 32) και «Ὅς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως» (Μαρκ. γ' 29).

[10] Α΄ Ιω. ε΄ 19.

[11] «Ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὃς ἂν οὖν βουληθῆι φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται» (Ιακ. δ΄ 4).

[12] Ματθ. ιη΄ 6.

[13] Α΄ Ιω. γ΄ 8.

[14] Α΄ Πέτρ. ε΄ 8.

3. Η χριστιανική αρετή

Ηθικός χαρακτήρας.

Η ζωή του χριστιανού ως αγώνας και άθλος.

Η ανάγκη για πνευματική εγρήγορση.

Η αρετή είναι ακριβώς το αντίθετο της αμαρτίας. Οι απαρχές της βρίσκονται σε κάθε άνθρωπο -ως υπολείμματα εκείνης της φυσικής αγαθότητας που έθεσε στην ανθρώπινη φύση ο Δημιουργός του. Αλλά στην αγνή και τέλεια μορφή της μπορεί να υπάρχει μόνο στον Χριστιανισμό, αφού ο Σωτήρας Χριστός είπε: «χωρίς έμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»^[1] -χωρίς Εμένα δεν μπορείτε να κάνετε τίποτα αληθινά καλό...

Ο Χριστιανισμός μας διδάσκει ότι η επίγεια ζωή ενός προσώπου είναι ένας καιρός επιτευγμάτων, μια εποχή προετοιμασίας του ανθρώπου για την μελλοντική αιώνια ζωή. Επομένως, το καθήκον της επίγειας ζωής κάθε ανθρώπου είναι να προετοιμαστεί κατάλληλα για την επερχόμενη αιωνιότητα. Ο επίγειος βίος είναι φευγαλέος -και δεν επαναλαμβάνεται, διότι ο άνθρωπος ζει στη γη μία μόνο φορά. Επομένως, σ' αυτή την επίγεια ζωή πρέπει να εργάζεται με πράξεις αρετής, αν δεν θέλει να καταστρέψει την ψυχή του, γιατί ακριβώς αυτές τις πράξεις της καλοσύνης θα απαιτήσει απ' αυτόν η Αλήθεια του Θεού στο κτώφλι της αιωνιότητας.

Κάθε Χριστιανός, με τη βοήθεια του Θεού, είναι ο δημιουργός της επίγειας ζωής του -με την έννοια να την κατευθύνει προς την αρετή. Αλλά για να είναι ενάρετος, πρέπει να κάνει το καλό στους άλλους και να εργάζεται πάνω στον εαυτό του, αγωνιζόμενος με τις ελλείψεις και τις κακίες του και αναπτύσσοντας μέσα του καλές, χριστιανικές-πολύτιμες αρχές. Κι αυτός ο αγώνας, αυτή η εργασία στον εαυτό του, αυτός ο άθλος του επίγειου βίου του ανθρώπου, είναι απαραίτητος για κάθε Χριστιανό. Ο ίδιος ο Κύριος είπε: «*Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται (δηλαδή επιτυγχάνεται με προσπάθεια), καὶ βιασται (δηλαδή αυτοὶ που χρησιμοποιοῦν προσπάθεια) ἀρπάζουσιν αὐτήν...*»^[2].

Σε ένα τέτοιο κατόρθωμα της ζωής, κάθε πρόσωπο αναπτύσσει την ηθική του εικόνα. Και, φυσικά, ο Χριστιανός πρέπει να είναι πρώτα απ' όλα Χριστιανός με εδραιωμένο σταθερό ηθικό χαρακτήρα και αγωνιζόμενος να αναπτύξει έναν τέτοιο χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, να προσπαθεί να βελτιώσει τον εαυτό του προς την ηθική τελειότητα.

Επομένως, από χριστιανική άποψη, η ζωή είναι ένας αγώνας, ένας άθλος, μία πορεία διαρκούς προσπάθειας για καλοσύνη και τελειότητα. Και δεν μπορεί να υπάρξει στάση σ' αυτό το μονοπάτι, σύμφωνα με τον νόμο της πνευματικής ζωής. Ένα πρόσωπο που έχει σταματήσει να εργάζεται στον εαυτό του δεν θα παραμείνει το ίδιο, αλλά σίγουρα θα γίνει χειρότερο -όπως μια πέτρα που πετάχτηκε ψηλά και σταμάτησε να ανυψώνεται, δεν θα παραμείνει κρεμάμενη στον αέρα, αλλά σίγουρα θα πέσει κάτω...

Γνωρίζουμε ήδη ότι οι αμαρτίες μας προέρχονται συνήθως από τρεις πηγές: από τον διάβολο, από τον κόσμο που βρίσκεται στο κακό και από τη δική μας αμαρτωλή σάρκα. Και αφού η αμαρτία είναι ο κύριος εχθρός και το εμπόδιο στην αρετή, είναι προφανές ότι ο Χριστιανός που αγωνίζεται για την αρετή, πρέπει να ζητήσει το έλεος και τη βοήθεια του Θεού και να πολεμήσει την αμαρτία σ' όλες τις μορφές της. Ειδικότερα, εδώ είναι απαραίτητο να υπενθυμίσουμε τα λόγια του Σωτήρα προς τους Αποστόλους στον Κήπο της Γεθσημανή: «Γρηγορείτε και προσεύχεσθε, ίνα μη εισέλθητε εις πειρασμόν»^[3]. Με αυτά τα λόγια, ο Κύριος υποδεικνύει όχι μόνο στους Αποστόλους, αλλά σ' όλους μας, ότι η καταπολέμηση των αμαρτωλών πειρασμών είναι δυνατή μόνο για όσους είναι σε εγρήγορση και προσεύχονται, περιφρουρώντας τη ζωή τους.

[1] Ιω. ιε' 5.

[2] Ματθ. ια' 12.

[3] Ματθ. κς' 41.

4. Ο αποκαλυφθείς Νόμος

Η ανεπάρκεια ενός εσωτερικού νόμου.

*Η σημασία για μας του Μωσαϊκού
και του Ευαγγελικού Νόμου.*

Το καθήκον της επίγειας ζωής του ανθρώπου είναι να προετοιμαστεί για την αιώνια σωτηρία και ευδαιμονία. Για να γίνει αυτό, ο άνθρωπος πρέπει να ζει ως άγιος και άμεμπτος, μ' άλλα λόγια, **σύμφωνα με το θέλημα του Θεού**.

Πώς μπορεί κάποιος να γνωρίζει αυτό το θέλημα του Θεού; Φυσικά -πρώτα απ' όλα- στην συνείδησή του· γι' αυτό και λέγεται φωνή του Θεού στην ανθρώπινη ψυχή. Κι αν η πτώση στην αμαρτία δεν αμαύρωνε την ψυχή του ανθρώπου, τότε θα μπορούσε αδιάκοπα και σταθερά να κατευθύνει την πορεία της ζωής του σύμφωνα με τις οδηγίες της συνείδησής του, στις οποίες εκφράζεται ο εσωτερικός ηθικός νόμος. Αλλά όλοι γνωρίζουν πως ένας αμαρτωλός άνθρωπος όχι μόνο έχει βλάψει το μυαλό, την καρδιά και τη θέλησή του, αλλά και η συνείδησή του έχει θολώσει και η κρίση και η φωνή της έχουν χάσει την άνευ όρων διαύγεια και δύναμή τους. Δεν είναι περίεργο λοιπόν ότι κάποιοι άνθρωποι, όπως έχουμε ήδη πει, αποκαλούνται ασυνείδητοι.

Έτσι, η συνείδηση -η εσωτερική της φωνή- αποδείχθηκε ανεπαρκής για να ζήσει και να ενεργήσει ο άνθρωπος σύμφωνα με το θέλημα του Θεού. Υπήρχε ανάγκη για έναν εξωτερικό οδηγό, για έναν εξωτερικό θεϊκά αποκαλυφθέντα νόμο. Ένας τέτοιος νόμος δόθηκε από τον Θεό στους ανθρώπους σε δύο μορφές: **πρώτα, μια προπαρασκευαστική -ο Μωσαϊκός Νόμος της Παλαιάς Διαθήκης- και έπειτα ο πλήρης και τέλειος Ευαγγελικός Νόμος της Καινής Διαθήκης**.

Στον Μωσαϊκό Νόμο πρέπει να διακρίνουμε δύο πλευρές: 1) την θρησκευτική και ηθική και 2) την θρησκευτική και τελετουργική, στενά συνδεδεμένη με την ιστορία και τον τρόπο ζωής του εβραϊκού λαού. Φυσικά, η δεύτερη πλευρά για μας τους Χριστιανούς ανήκει στο παρελθόν -οι εθνικοί τελετουργικοί κανόνες και νόμοι έχουν εκλείψει.

Όμως οι θρησκευτικοί και ηθικοί νόμοι του [Προφήτη] Μωυσή έχουν διατηρήσει όλη τους την δύναμη στον Χριστιανισμό. Επομένως και **οι Δέκα Εντολές του Μωσαϊκού Νόμου είναι υποχρεωτικές για τους Χριστιανούς και ο Χριστιανισμός δεν τις έχει ακυρώσει**. Αντίθετα, ο Χριστιανισμός δίδαξε τους ανθρώπους να κατανοούν αυτές τις εντολές όχι τυπικά-κυριολεκτικά, με τη σειρά της τυφλής δουλικής υπακοής και της εξωτερικής εκπλήρωσής τους, αλλά αποκάλυψε το βαθύ νόημά τους και δίδαξε την τέλεια και πλήρη κατανόηση και εκπλήρωσή τους.

Βέβαια, για μας τους Χριστιανούς, ο Μωσαϊκός Νόμος έχει σημασία μόνον επειδή οι κύριες εντολές του (ο Δεκάλογος, οι εντολές για την αγάπη προς τον Θεό και τον πλησίον) γίνονται αποδεκτές και αποκαλύπτονται από τον Χριστιανισμό. Δεν καθοδηγούμαστε στη ζωή μας από αυτόν τον προπαρασκευαστικό και προσωρινό Μωσαϊκό Νόμο, αλλά από τον τέλειο και αιώνιο Νόμο του Χριστού.

Λέει ο Μέγας Βασίλειος: *«Αν αυτός που ανάβει ένα λυχνάρι κάτω από τον ήλιο είναι γελοίος, τότε αυτός που παραμένει στη σκιά του Νόμου (της Παλαιάς Διαθήκης) ενώ υπάρχει το κήρυγμα του Ευαγγελίου είναι πολύ πιο γελοίος...»*^[1]. Η κύρια διαφορά μεταξύ του νόμου της Καινής Διαθήκης και του νόμου της Παλαιάς Διαθήκης είναι ότι **ο νόμος της Παλαιάς Διαθήκης εξέταζε την εξωτερική εμφάνιση[-έκφραση] των πράξεων του ανθρώπου, ενώ ο νόμος της Καινής Διαθήκης εξετάζει την καρδιά του ανθρώπου, τα εσωτερικά του κίνητρα**. Στον νόμο της Παλαιάς Διαθήκης ο άνθρωπος υπάκουε στον Θεό όπως ο σκλάβος τον αφέντη του, ενώ στην Καινή Διαθήκη ο άνθρωπος προσπαθεί να υπακούσει τον Θεό, όπως ο γιος υπακούει τον αγαπημένο του πατέρα...

Επί του παρόντος, πολλοί εξετάζουν τον νόμο της Παλαιάς Διαθήκης εσφαλμένα: δεν βλέπουν τίποτα καλό σ' αυτόν, αλλά αναζητούν μόνο χαρακτηριστικά αγένειας και σκληρότητας. Αυτή είναι λάθος άποψη. Είναι απαραίτητο να θυμόμαστε τον χαμηλό βαθμό πνευματικής ανάπτυξης

στον οποίο βρίσκονταν οι άνθρωποι τότε -πριν από χιλιάδες χρόνια. Και στις συνθήκες των τότε, πραγματικά αγενών και σκληρών ηθών, εκείνοι οι κανόνες και οι διατάξεις του Μωσαϊκού Νόμου, που τώρα μας φαίνονται σκληροί (για παράδειγμα, «οφθαλμός αντί οφθαλμού» κ.λπ.), στην πραγματικότητα δεν ήταν τόσο σκληροί. Φυσικά, δεν κατέστρεφαν την ανθρώπινη σκληρότητα και μνησικακία (μόνο το Ευαγγέλιο θα μπορούσε να το κάνει αυτό), αλλά την συγκρατούσαν και της έθεταν σταθερά και αυστηρά όρια... Επιπλέον, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι εκείνες οι εντολές για την αγάπη προς τον Θεό και τον πλησίον, τις οποίες ο Κύριος επεσήμανε ως τις πιο σημαντικές, ελήφθησαν από αυτόν ακριβώς τον Μωσαϊκό Νόμο (Μάρκ. ιβ' 29-31)^[2]. Σχετικά με αυτόν τον νόμο, ο Άγιος Απόστολος Παύλος είπε: «ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή»^[3].

[1] «Εἰ δὲ γελοῖος, ἡλίου λάμποντος, ὁ λύχνον ἑαυτῷ παραφαίνων, πολλῶν γελοιότερος ὁ, Εὐαγγελίου κηρυσσομένου, τῇ σκιᾷ τῇ νομικῇ παραμένων» (PG 30, 245).

[2] «Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη αὐτῷ ὅτι πρώτη πάντων ἐντολή· ἄκουε, Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν Κύριος εἷς ἐστὶ· καὶ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. Αὕτη πρώτη ἐντολή. Καὶ δευτέρα ὁμοία, αὕτη· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Μείζων τούτων ἄλλη ἐντολή οὐκ ἐστὶ».

[3] Ρωμ. ζ' 12.

5. Το ζήτημα της ελεύθερης βούλησης^(*)

*Η αιτιοκρατία^[1] και η ανάλυσή της.
Η ψευδής και η αληθινή έννοια της αναιτιοκρατίας.
Η επιρροή στα κίνητρά μας και η ελευθερία επιλογής.
Η συνείδηση της ελευθερίας μας
και το γεγονός της μετάνοιας.*

Γνωρίζουμε ήδη ότι ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τις πράξεις του μόνο όταν είναι ελεύθερος να τις διαπράξει. Έχει όμως αυτή την πνευματική ελευθερία, την ελεύθερη βούληση, που υποτίθεται εδώ;

Πρόσφατα, ένα δόγμα που ονομάζεται αιτιοκρατία (ντετερμινισμός) έχει εξαπλωθεί πολύ στην ανθρωπότητα. Οι οπαδοί αυτού του δόγματος -οι αιτιοκράτες (ντετερμινιστές)- δεν αναγνωρίζουν την ελεύθερη βούληση στον άνθρωπο. Υποστηρίζουν ότι σε κάθε πράξη το άτομο ενεργεί μόνο για εξωτερικούς λόγους. Σύμφωνα με τη διδασκαλία τους, ένα άτομο ενεργεί πάντα μόνο υπό την επίδραση κινήτρων και παρορμήσεων που δεν εξαρτώνται απ' αυτό και συνήθως υπακούει στα ισχυρότερα απ' αυτά τα κίνητρα. Αυτοί οι μελετητές λένε: «Μας φαίνεται μόνο ότι ενεργούμε ελεύθερα, αλλά αυτό είναι αυταπάτη». Ο πασίγνωστος φιλόσοφος του 17ου αιώνα Σπινόζα^[2] υπερασπίστηκε αυτή την άποψη. Για παράδειγμα, είπε για μια πεταμένη πέτρα ότι αν αυτή η πέτρα μπορούσε να σκεφτεί και να μιλήσει, θα έλεγε επίσης ότι πετάει και πέφτει στον τόπο που θέλει. Αλλά στην πραγματικότητα, πετάει μόνο επειδή κάποιος την πέταξε και πέφτει υπό την επίδραση της βαρύτητας.

Θα επιστρέψουμε σ' αυτό το παράδειγμα παρακάτω. Προς το παρόν, ας σημειώσουμε το εξής. Το δόγμα που αντιτίθεται στην αιτιοκρατία και αναγνωρίζει την ελεύθερη βούληση σε ένα πρόσωπο, ονομάζεται αναιτιοκρατία (ιντετερμινισμός). Αυτή η διδασκαλία είναι αποδεκτή από τον Χριστιανισμό. Αλλά πρέπει να θυμόμαστε ότι υπάρχουν ακραίοι αναιτιοκράτες (ιντετερμινιστές) των οποίων η διδασκαλία παίρνει έναν μονόπλευρο ψευδή χαρακτήρα.

Αυτοί λένε ότι η ελευθερία του ανθρώπου είναι η πλήρης δύναμή του να κάνει ό,τι ακριβώς θέλει. Έτσι, κατά την κατανόησή τους, η ελευθερία ενός ατόμου είναι η πλήρης αυθαιρεσία του, η πλήρης εξουσία του να ενεργεί σύμφωνα με οποιαδήποτε επιθυμία ή ιδιοτροπία. Οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές παρέσυραν και αιχμαλώτισαν ολόκληρο τον δύστυχο εξαπατημένο ρωσικό λαό με το ψεύτικο δόλωμα μιας τέτοιας «ελευθερίας» (ο Άγιος Απόστολος Πέτρος μιλάει για μια τέτοια «ελευθερία» στο Α΄ Πέτρ. β΄, 16^[3] και στο Β΄ Πέτρ. β΄, 18-19^[4]). **Φυσικά, αυτό δεν είναι ελευθερία. Αυτό είναι κατάχρηση της ελευθερίας, μια διαστροφή της. Ο άνθρωπος δεν έχει απόλυτη, άνευ όρων ελευθερία· μια τέτοια υπέρτατη δημιουργική ελευθερία κατέχεται μόνο από τον Παντοδύναμο Θεό.**

Σε αντίθεση με μια τέτοια ψευδή αναιτιοκρατία, η αληθινής αναιτιοκρατία διδάσκει διαφορετικά. Η διδασκαλία της λέει ότι ένα πρόσωπο είναι αναμφίβολα υπό την επίδραση εξωτερικών κινήτρων και παρορμήσεων διαφόρων ειδών. Έτσι, για παράδειγμα, το επηρεάζουν το περιβάλλον, οι συνθήκες διαβίωσης, η πολιτική κατάσταση, η εκπαίδευσή του, η πολιτιστική του ανάπτυξη κ.λπ. -όλα αυτά αντικατοπτρίζονται στα χαρακτηριστικά του ηθικού του χαρακτήρα. Σε αυτή την αναγνώριση ότι το πρόσωπο επηρεάζεται -και μερικές φορές πολύ έντονα- από διάφορα εξωτερικά κίνητρα και επιρροές, οι αναιτιοκράτες συμφωνούν με τους αιτιοκράτες. Αλλά υπάρχει μια θεμελιώδης διαφορά.

Ενώ οι αιτιοκράτες λένε ότι ένα πρόσωπο ενεργεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο μόνο υπό την επίδραση των ισχυρότερων κινήτρων και δεν έχει ελευθερία, οι αναιτιοκράτες λένε ότι είναι πάντα ελεύθερο να επιλέξει οποιοδήποτε από αυτά τα κίνητρα. Αυτό το κίνητρο μπορεί να μην είναι καθόλου το ισχυρότερο, επιπλέον δε, ένας άνθρωπος μπορεί ακόμη και να προτιμά ένα κίνητρο που οι άλλοι άνθρωποι θα βρουν σαφώς ασύμφορο. Ένα παράδειγμα αυτού είναι το κατόρθωμα των Μαρτύρων, οι οποίοι φαίνονταν

στους ειδωλολάτρες βασιανιστές τους ως τρελοί που σκόπιμα κατέστρεφαν τον εαυτό τους. Έτσι, κατά την άποψη της αναιτιοκρατίας, η ανθρώπινη ελευθερία δεν είναι άνευ όρων δημιουργική ελευθερία, αλλά ελευθερία επιλογής, η ελευθερία της θέλησής μας να αποφασίζουμε αν θα ενεργούμε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.

Ο Χριστιανισμός δέχεται ακριβώς μια τέτοια κατανόηση της ανθρώπινης ελευθερίας, συμφωνώντας με την αναιτιοκρατία. Εφαρμόζοντάς την στο ηθικό πεδίο, στο ζήτημα της πάλης μεταξύ αγαθού και πονηρού, μεταξύ αρετής και κακίας, ο Χριστιανισμός λέει ότι αυτή η ελευθερία του ανθρώπου **είναι η ελευθερία της επιλογής μεταξύ του καλού και του κακού**. Σύμφωνα με τον επιστημονικό και θεολογικό ορισμό: *«η ελευθερία της βούλησης είναι η ικανότητά μας να αυτοπροσδιοριζόμαστε σε σχέση με το καλό και το κακό, χωρίς εξάρτηση από κανέναν και από τίποτε»*.

Τώρα μπορούμε να καταλάβουμε αμέσως το παράδειγμα του Σπινόζα για την πτώση της πέτρας. Είδαμε ότι ο άνθρωπος έχει ελεύθερη βούληση με την έννοια ότι επιλέγει να ενεργήσει με τον έναν ή τον άλλον τρόπο. Ο Σπινόζα θεωρεί ότι το πέταγμα μιας πέτρας είναι ανάλογο με τις ανθρώπινες πράξεις. Αλλ' αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνο εάν η πέτρα είχε την ελευθερία επιλογής -να πετάξει ή να μην πετάξει, να πέσει ή να μην πέσει. Αλλά η πέτρα προφανώς δεν έχει τέτοια ελευθερία, και επομένως αυτό το παράδειγμα δεν είναι καθόλου πειστικό...

Από αυτό φαίνεται και η ασυνέπεια της αιτιοκρατίας, που αρνείται την ελεύθερη βούληση. Πρώτον, ούτε ένας αιτιοκράτης στην πρακτική ζωή δεν εφαρμόζει τη διδασκαλία του. Και είναι ξεκάθαρο γιατί. Αν εξετάσεις τη ζωή από μια αυστηρά αιτιοκρατική σκοπιά, τότε κανείς δεν πρέπει να τιμωρηθεί -ούτε ο τεμπέλης μαθητής για οκνηρία, ούτε ο κλέφτης για κλοπή, ούτε ο δολοφόνος κ.λπ., επειδή τάχα δεν έδρασαν ελεύθερα, αλλά ήταν μόνο σκλάβοι με αδύναμη θέληση, δεσμευμένοι στα εξωτερικά κίνητρα που τους πρόσταζαν και τους επηρέαζαν. Ένα παράλογο αλλά αρκε-

τά συνεπές συμπέρασμα με την θεωρία της αιτιοκρατίας... Δεύτερον, η απόδειξη της ελεύθερης βούλησης είναι το γεγονός της γνωστής εμπειρίας της ψυχής, που λέγεται **μετάνοια** και είναι οικεία στον καθένα από προσωπική εμπειρία... Πού βασίζεται αυτό το αίσθημα της μετάνοιας; Ναι, είναι προφανές, ότι ένας μετανοημένος επιστρέφει νοερά κατά τη στιγμή που διαπράττει την κακή του πράξη και θρηνεί την αμαρτία του, συνειδητοποιώντας ξεκάθαρα ότι θα μπορούσε να είχε ενεργήσει διαφορετικά, θα μπορούσε να έχει κάνει όχι κακό αλλά καλό. Προφανώς, μια τέτοια μετάνοια δεν θα μπορούσε να γίνει αν κάποιος δεν είχε ελεύθερη βούληση, αλλά ήταν αδύναμος σκλάβος εξωτερικών επιρροών. Σ' αυτή την περίπτωση, δεν θα ήταν υπεύθυνος για την πράξη του ...

Εμείς, οι Χριστιανοί, αναγνωρίζουμε τον άνθρωπο ως ηθικά ελεύθερο, που ελέγχει τη δική του θέληση και τις πράξεις του και, ως εκ τούτου, υπεύθυνο γι' αυτά ενώπιον της Αλήθειας του Θεού. **Και αυτή η ελευθερία είναι το μεγαλύτερο δώρο που έδωσε στον άνθρωπο ο Θεός, ο Οποίος ζητά από αυτόν όχι μηχανική υπακοή, αλλά ελεύθερη υική υπακοή της αγάπης.** Και ο ίδιος ο Κύριος επιβεβαίωσε αυτή την ελευθερία λέγοντας: «*εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι*»^[5], ενώ και στην Παλαιά Διαθήκη είπε μέσω του Προφήτη [Μωϋσή]: «*Ἰδοὺ δέδωκα πρὸ προσώπου σου σήμερον τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν. ...ἔκλεξαι τὴν ζωὴν σύ, ἵνα ζήσης σὺ καὶ τὸ σπέρμα σου*»^[6].

---

[*] Το κεφάλαιο αυτό προβαίνει σε εξέταση και σύγκριση με τον Χριστιανισμό φιλοσοφικών απόψεων και θεωριών και χρειάζεται αυξημένη προσοχή για την κατανόησή του, λόγω του ειδικού χαρακτήρα του.

- [1] Αιτιοκρατία ή ντετερμινισμός είναι η θεωρία που παραδέχεται ότι όλα όσα συμβαίνουν στον κόσμο γίνονται σύμφωνα με κάποια αιτία, που την ακολουθεί αναγκαστικά πάντα το ίδιο αποτέλεσμα. Το αντίθετο της θεωρίας αυτής είναι η αναίτιοκρατία ή ιντετερμινισμός, θεωρία κατά την οποία η βούληση είναι ανεξάρτητη από αίτια ή ελατήρια.
- [2] Μπαρούχ Σπινόζα (1632-1677). Διάσημος Ολλανδός φιλόσοφος εβραϊκής καταγωγής, ο οποίος για τις ουσιαστικά αθεϊστικές του απόψεις αφορίστηκε από την Συναγωγή από τους ομοθρήσκους του.
- [3] «Ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δοῦλοι Θεοῦ».
- [4] «Υπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς ἀσελγείαις τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφόμενους, ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς· ᾧ γὰρ τις ἤττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται».
- [5] Ματθ. ις' 24.
- [6] Δευτ. λ' 15, 19.

6. Ανθρώπινες Ευθύνες

*Καθήκοντα προς τον εαυτό μας:
η ανάπτυξη πνευματικής προσωπικότητας
(σε αντίθεση με τον εγωισμό).
Σταδιακή εξέλιξη αυτής της ανάπτυξης.*

Ζώντας σε αυτό τον κόσμο, ο Χριστιανός βρίσκεται σε συνεχή, ζωντανή κοινωνία με τον Θεό και με τον πλησίον του -τους ανθρώπους γύρω του. Ταυτόχρονα, καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του, φροντίζει τον εαυτό του -την σωματική του ευεξία και την πνευματική του σωτηρία. Επομένως τα ηθικά του καθήκοντα μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: 1) σε αυτά που έχουν σχέση με τον εαυτό του, 2) σε αυτά που έχουν σχέση με τον πλησίον του και 3) τα υψηλότερα καθήκοντα που έχουν σχέση με τον Θεό.

Το πρώτο και σημαντικότερο καθήκον του ανθρώπου σε σχέση με τον εαυτό του είναι να αναπτύξει μέσα του μια πνευματική προσωπικότητα -το αληθινό, χριστιανικό μας «εγώ». Η πνευματική προσωπικότητα του χριστιανού δεν είναι κάτι που του δόθηκε εξ αρχής, όχι, είναι κάτι που αναζητείται, αποκτάται και αναπτύσσεται με τους προσωπικούς του κόπους και προσπάθειες. Ούτε το σώμα ενός χριστιανού, με τις ικανότητες, τις δυνάμεις και τις προσδοκίες του, ούτε η ίδια η ψυχή του ως έμφυτο κέντρο των συνειδητών του εμπειριών, ως ζωτική αρχή, είναι η πνευματική του προσωπικότητα, το πνευματικό «εγώ». Αυτή η πνευματική προσωπικότητα στον Χριστιανό είναι που τον διακρίνει έντονα από κάθε μη Χριστιανό, και στην Αγία Γραφή δεν ονομάζεται ψυχή, αλλά **πνεύμα**.

Αυτό το πνεύμα είναι ακριβώς το κέντρο, το επίκεντρο της πνευματικής ζωής, που αγωνίζεται για τον Θεό και την αθάνατη, μακάρια και αιώνια ζωή. Ορίζουμε το καθήκον ολόκληρης της ζωής ενός ανθρώπου ως την ανάγκη να χρησιμοποιηθεί η επίγεια προσωρινή ζωή προκειμένου να προετοιμαστεί η αιώνια, πνευματική ζωή. Αυτή η περίπτωση, μπορεί να ειπωθεί και με άλλα λόγια: Το καθήκον της επίγειας ζωής ενός ανθρώπου είναι ότι κατά τη διάρκεια

αυτής της ζωής μπορεί να δημιουργήσει και να αναπτύξει την πνευματική του προσωπικότητα, το αληθινό ζωντανό, αιώνιο «εγώ» του.

Μπορείτε να φροντίσετε το «εγώ» σας με διάφορους τρόπους. Υπάρχουν άνθρωποι που ονομάζονται εγωιστές και νοιάζονται πολύ για το «εγώ» τους και το λατρεύουν. Αλλά ο εγωιστής σκέφτεται μόνο τον εαυτό του και κανέναν άλλον. Στον εγωισμό του, προσπαθεί να επιτύχει την προσωπική του ευημερία και ευτυχία με κάθε τρόπο -ακόμη και με τίμημα τα βάσανα και την κακοτυχία των συνανθρώπων του. Και μέσα στην τύφλωσή του, δεν παρατηρεί ότι από την αληθινή σκοπιά -με την έννοια της χριστιανικής κατανόησης της ζωής- βλάπτει μόνο τον εαυτό του, το αθάνατο «εγώ» του.

Έτσι ο Χριστιανισμός, καλώντας τον άνθρωπο στη δημιουργία της πνευματικής του προσωπικότητας, τον προστάζει εδώ, με τους τρόπους αυτής της δημιουργίας, να διακρίνει μεταξύ του καλού και του κακού, και του αληθινά χρήσιμου από το δήθεν χρήσιμο, αλλά επιβλαβές. Μας διδάσκει ότι πρέπει οτιδήποτε μας δόθηκε από τον Θεό -υγεία, δύναμη, ικανότητες, φυσικές ιδιότητες και χαρακτηριστικά - να τα θεωρούμε όλα αυτά όχι ως το «εγώ» μας, αλλά ακριβώς ως δώρα προς εμάς από τον Θεό, τα οποία πρέπει να τα χρησιμοποιήσουμε (όπως τα υλικά στην κατασκευή ενός κτιρίου) για την δημιουργία του πνεύματος. Και γι' αυτό πρέπει να χρησιμοποιήσουμε όλα αυτά τα «ταλέντα» που έδωσε ο Θεός, όχι μόνο για τον εαυτό μας -εγωιστικά, αλλά και για τους άλλους. **Διότι οι νόμοι της Ουράνιας Αλήθειας είναι αντίθετοι με τους νόμους του επίγειου κέρδους.**

Σύμφωνα με τις επίγειες έννοιες, αυτός που συλλέγει για τον εαυτό του, αποκτά κέρδος στη γη. Σύμφωνα με τη διδασκαλία της ουράνιας αλήθειας του Θεού αυτός ο οποίος στην επίγεια ζωή μοιράζει στους άλλους και κάνει το καλό, κερδίζει στην αιωνιότητα. Στην γνωστή παραβολή για τον άδικο οικονόμο (Λουκ. κεφ. ις') η κύρια ιδέα και

το κλειδί για τη σωστή κατανόησή της είναι η αρχή της αντίθεσης μεταξύ των εννοιών του επίγειου εγωισμού και της αλήθειας του Θεού. Σ' αυτή την παραβολή, ο Κύριος αποκάλεσε ευθέως τον επίγειο πλούτο, που συλλέχθηκε εγωιστικά, «άδικο πλούτο» και διέταξε να τον χρησιμοποιεί κάποιος όχι για τον εαυτό του, αλλά για τους άλλους, προκειμένου να γίνει δεκτός στις αιώνιες μονές.

Το ιδανικό της χριστιανικής τελειότητας είναι ασύλληπτα υψηλό. «*Να είστε τέλειοι όπως είναι τέλειος ο Επουράνιος Πατέρας σας*»^[1], είπε ο Σωτήρας Χριστός. Και επομένως στο έργο ενός ανθρώπου πάνω στον εαυτό του για την ανάπτυξη της πνευματικής του προσωπικότητας δεν μπορεί να υπάρξει τέλος. Όλη η επίγεια ζωή του Χριστιανού είναι ένα αδιάκοπο κατόρθωμα ηθικής αυτο-τελειοποίησης. Και φυσικά η χριστιανική τελειότητα δεν δίνεται στον άνθρωπο αμέσως, αλλά σταδιακά.

Ο Άγιος Σεραφείμ του Σάρωφ σε έναν Χριστιανό που, λόγω της απειρίας του, σκέφτηκε να επιτύχει αμέσως την αγιότητα, είπε: «*Κάνε τα πάντα αργά και όχι βιαστικά· η αρετή δεν είναι αγλάδι, δεν θα το φας μονομιάς...*». Και ο Απόστολος Παύλος, με όλο το πνευματικό του ύψος και την δύναμη, δεν θεωρούσε ότι είχε φτάσει στην τελειότητα, αλλά είπε μόνο ότι εξακολουθούσε να αγωνίζεται για τέτοια τελειότητα «*για το βραβείο της άνω κλήσεως του Θεού εν Χριστώ Ιησού...*»^[2].

[1] «Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν» (Ματθ. ε' 48).

[2] «Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελειώμαι, διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ. Ἄδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὕτω λογίζομαι κατειληφέναι· ἔν δέ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλ. γ' 12-14).

7. Ταπεινοφροσύνη

*Οι αρετές της ταπεινοφροσύνης,
του πνευματικού πένθους και της φιλαλήθειας
(Πρώτος, δεύτερος και τέταρτος Μακαρισμός
εκ του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου).*

Σύμφωνα με τη διδασκαλία των αγίων Πατέρων -των ασκητών και λύχνων της χριστιανικής ευσέβειας- η πρώτη από όλες τις χριστιανικές αρετές είναι η ταπεινοφροσύνη. Αυτή είναι η αρετή χωρίς την οποία δεν μπορεί να αποκτηθεί άλλη και χωρίς την οποία η πνευματική τελειότητα ενός χριστιανού είναι αδιανόητη. Ο ίδιος ο Σωτήρας Χριστός ξεκινά τους Μακαρισμούς της Καινής Διαθήκης με την εντολή της ταπεινοφροσύνης: «*Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*»^[1]

Πτωχούς -με την συνήθη έννοια του όρου- αποκαλούμε εκείνους τους ανθρώπους που δεν έχουν τίποτα και ζητούν βοήθεια από τους άλλους. Τέτοιοι πτωχοί δεν είναι σε καμία περίπτωση πάντοτε «μακάριοι», γιατί ανάμεσά τους υπάρχουν κλέφτες, μέθυσοι, απατεώνες κ.λπ.. Κάθε Χριστιανός (είτε πτωχός, είτε πλούσιος) πρέπει να αναγνωρίσει τον εαυτό του ως πνευματικά πτωχό, δηλαδή να δει ότι δεν υπάρχει τίποτα δικό του καλό μέσα του. Όλα τα καλά μας είναι από τον Θεό. Από τον εαυτό μας προσθέτουμε μόνο το κακό: τον εγωισμό, τις ιδιοτροπίες του αισθησιασμού και την αμαρτωλή υπερηφάνεια. Και αυτό πρέπει να το θυμάται ο καθένας μας. Διότι δεν είναι μάταιο αυτό που λέγεται στην Αγία Γραφή: «*ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν*»^[2]. Και, όπως είπαμε ήδη, χωρίς την ταπεινοφροσύνη, καμία άλλη αρετή δεν είναι δυνατή, διότι αν κάνει κάποιος κάτι δίχως το πνεύμα της ταπεινοφροσύνης, σίγουρα θα πέσει σε ασεβή υπερηφάνεια και θα απομακρυνθεί από το έλεος του Θεού...

Μαζί με την ειλικρινή βαθιά ταπεινοφροσύνη, ο Χριστιανός πρέπει να έχει πνευματικό πένθος, για το οποίο γίνεται λόγος στον δεύτερο μακαρισμό. Ποιός δεν ξέρει ότι η ταπεινοφροσύνη ενός ανθρώπου είναι συχνά ρηχή και απατηλή;

Επιπλέον, η παροιμία «η ταπεινολογία είναι χειρότερη από την υπερηφάνεια» δεν δημιουργήθηκε χωρίς λόγο. Συχνά ένας άνθρωπος -φαινομενικά- ταπεινώνεται, καταδικάζει τον εαυτό του. Αλλά αποδεικνύεται ότι δεν ήταν μια βαθιά, σταθερή διάθεση και εμπειρία της ψυχής, αλλά ένα επιφανειακό, ρηχό συναίσθημα. Οι άγιοι ασκητές πατέρες υπέδειξαν μια μέθοδο με την οποία αναγνωρίζεται η ειλικρίνεια και το βάθος της ταπεινοφροσύνης. Δηλαδή: αρχίστε να κατακρίνετε ένα άτομο κατά πρόσωπο γι' αυτές ακριβώς τις αμαρτίες, και με αυτές ακριβώς τις εκφράσεις τις οποίες χρησιμοποιεί ο ίδιος «ταπεινά» για να καταδικάσει τον εαυτό του. Εάν η ταπεινοφροσύνη του είναι ειλικρινής, θα ακούσει τις επικρίσεις χωρίς θυμό, και μερικές φορές ακόμη και θα σας ευχαριστήσει για την ταπεινωτική παραίτηση. Εάν δεν έχει αληθινή ταπεινοφροσύνη, δεν θα υπομείνει την επίπληξη και θα θυμώσει, γιατί αυτή η επίπληξη θα εμφανίσει τελικά την υπερηφάνειά του...

Και έτσι, λέει ο Κύριος: *«μακάριοι οι πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται...»*^[3]. Μακάριοι δηλαδή όσοι όχι μόνο πενθούν για την ατέλεια και την αναξιότητά τους, αλλά και κλαίνε γι' αυτήν. Έτσι, ο κλαυθμός εδώ σημαίνει πρωτίστως τον πνευματικό κλαυθμό -τον κλαυθμό για αμαρτίες και, σε σχέση με αυτό, για την απομάκρυνση από την Βασιλεία του Θεού. Επιπλέον, μεταξύ των ασκητών του Χριστιανισμού υπήρχαν πολλοί, γεμάτοι αγάπη και συμπόνια, που έκλαιγαν για τους άλλους ανθρώπους - για τις αμαρτίες, τις πτώσεις και τα βάσανά τους.

Αλλά γενικά δεν είναι αντίθετο με το πνεύμα του Ιερού Ευαγγελίου να εννοεί επίσης όλους τους θλιμμένους και άπορους ανθρώπους, εάν αποδέχονται την θλίψη τους με χριστιανικό τρόπο -ταπεινά και υπάκουα. Είναι πραγματικά μακάριοι, γιατί θα παρηγορηθούν από τον Θεό της αγάπης. Και το αντίθετο -όσοι στην επίγεια ζωή αναζητούν και επιτυγχάνουν μόνο ανέσεις και απολαύσεις δεν είναι σε καμία περίπτωση μακάριοι. Αν και θεωρούν τους εαυτούς τους τυχερούς, και οι άλλοι τους θεωρούν έτσι, με

βάση το πνεύμα της ευαγγελικής διδασκαλίας είναι οι πιο δυστυχείς άνθρωποι. Γι' αυτούς ισχύει η τρομερή προειδοποίηση του Κυρίου: *«Ούαί ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. Ούαί ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε. Ούαί ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε...»*^[4].

Όταν ένας άνθρωπος είναι γεμάτος ταπεινοφροσύνη και πόνο για τις αμαρτίες του, δεν μπορεί πλέον να ανέχεται το κακό της αμαρτίας, που τόσο μολύνει τον εαυτό του και τους άλλους ανθρώπους. Από την αμαρτωλή διαφθορά του, την αναλήθεια της ζωής γύρω του, αγωνίζεται να φθάσει στην αλήθεια, στην αγιότητα και την αγνότητα. Και γι' αυτή την επιθυμία για την αλήθεια του Θεού και τον θρίαμβό της επί των ανθρωπίνων αδικιών -τον οποίο επιδιώκει και επιθυμεί πολύ πιο έντονα από όσο ένας πεινασμένος θέλει να φάει ή ένας διψασμένος να πιει- μας λέει ο τέταρτος Μακαρισμός, που συνδέεται με τον πρώτο: *«Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτάσθονται...»*^[5].

Πότε θα χορτάσουν; Εν μέρει ήδη εδώ, στην επίγεια ζωή, στην οποία αυτοί, οι πιστοί οπαδοί της αλήθειας του Θεού, κατά καιρούς βλέπουν ήδη τις απαρχές του θριάμβου και της νίκης του στις ενέργειες της Πρόνοιας του Θεού και τις εκδηλώσεις της δικαιοσύνης και της παντοδυναμίας Του. Αλλά η πνευματική τους πείνα και δίψα θα ικανοποιηθούν πλήρως και θα σβήσουν πλέον εκεί -στην ευλογημένη αιωνιότητα, σε ένα νέο ουρανό και σε μια νέα γη, *«ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ»*^[6].

[1] Ματθ. ε' 3.

[2] Ιακ. δ' 6.

[3] Ματθ. ε' 4.

[4] Λουκ. ζ' 24-25.

[5] Ματθ. ε' 6.

[6] Β' Πέτρ. γ' 13.

8. Η πτώση και η μεταστροφή του αμαρτωλού

*Ανάλυση της Παραβολής του Ασώτου.
Τα τρία στάδια της πτώσης
και της μεταστροφής του αμαρτωλού.*

Αφού εξετάσαμε το ζήτημα της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου και τις πρώτες και βασικές αρετές -ταπεινωση, πνευματικό πένθος και αγάπη για την αλήθεια του Θεού- πρέπει να κατανοήσουμε όλη τη διαδικασία μεταστροφής ενός απολεσθέντος αμαρτωλού στο μονοπάτι της δικαιοσύνης.

Το καλύτερο παράδειγμα γι' αυτό είναι η Παραβολή του Ασώτου που βρίσκεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά^[1]. Η παραβολή μας μιλάει για έναν μικρό γιο που επιβαρύνθηκε από τη φροντίδα του πατέρα του και μέσα στην ανοησία του αποφάσισε να τον προδώσει. Παρακάλεσε τον πατέρα του για το μερίδιο της περιουσίας και πήγε σε μια «μακρινή χώρα». Είναι σαφές σε όλους ότι αυτός ο ανόητος γιος συμβολίζει, κατά το Ευαγγέλιο, κάθε αμαρτωλό. Σήμερα, η προδοσία ενός ανθρώπου προς τον Θεό εκφράζεται συνήθως στο γεγονός ότι, έχοντας λάβει από τον Θεό «το μερίδιό του» -όλα όσα του έδωσε ο Θεός στη ζωή, παύει να πιστεύει στον Θεό ζωντανά, παύει να Τον σκέφτεται και να Τον φοβάται και, στο τέλος, ξεχνά εντελώς το νόμο Του. Αυτή δεν είναι η «κοσμική» ζωή πολλών από τους σημερινούς «διανοούμενους» που δεν παρατηρούν ότι στην πραγματικότητα ζουν σε απομάκρυνση από τον Θεό;...

Και στην μακρινή πλευρά, την τόσο δελεαστική από μακριά, ο ανόητος γιος δαπάνησε και σπατάλησε την περιουσία του, ζώντας αδιάντροπα. Ομοίως, ο παράλογος αμαρτωλός σπαταλά την πνευματική και σωματική του δύναμη στην αναζήτηση αισθησιακών απολαύσεων και ζώντας «καυτή ζωή» απομακρύνεται όλο και περισσότερο, στην καρδιά και την ψυχή του, από τον Επουράνιο Πατέρα του. Αλλά ο άσωτος γιος αφού σπατάλησε την περιουσία του,

άρχισε να λιμοκτονεί κι έγινε χοιροβοσκός (δηλαδή βοσκός γουρουνιών -ακαθάρτων ζώων κατά τον Μωσαϊκό Νόμο). Και θα του αρκούσε να χορταίνει με χοιροτροφή, αλλά κανείς δεν του έδινε... Δεν είναι αλήθεια ότι ο αμαρτωλός, που βρίσκεται εντελώς μπλεγμένος στα δίχτυα της αμαρτίας, πεινά πνευματικά, υποφέρει και μαραζώνει; Σ' έναν ανεμοστρόβιλο κενής διασκέδασης και ακολασίας, προσπαθεί να γεμίσει το πνευματικό του κενό. Αλλά όλα αυτά είναι απλώς χοιροτροφή που δεν μπορεί να ικανοποιήσει την ανάγκη της πείνας, από την οποία εξαντλείται το αθάνατο πνεύμα του...

Και ο άτυχος άνθρωπος θα είχε χαθεί αν δεν ήταν η βοήθεια του Θεού, ο Οποίος είπε ο Ίδιος ότι δεν θέλει τον θάνατο του αμαρτωλού, αλλά *«τὸ ἀποστρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καὶ ζῆν αὐτόν»*^[2]. Ο άσωτος υίός άκουσε το σωτήριο κάλεσμα της χάριτος του Θεού -και δεν το απώθησε, δεν το απέρριψε, αλλά το δέχθηκε. Το δέχθηκε και συνήλθε, όπως συνέρχεται ένας ασθενής μετά από έναν οδυνηρό εφιάλτη. Και τότε ήρθε μια σωτήρια σκέψη: *«Πόσοι μισθωτοί του Πατέρα μου έχουν άφθονο ψωμί, κι εγώ, ο γιος Του, πεθαίνω εδώ από την πείνα!...»*^[3].

«...θα σηκωθώ», αποφασίζει αμέσως, *«και θα πάω στον Πατέρα μου και θα του πω: Πατέρα, αμάρτησα στον ουρανό και ενώπιόν σου, και δεν είμαι πια άξιος να είμαι γιός Σου -πάρε με ανάμεσα στους μισθωτούς Σου»*^[4]. Σταθερή πρόθεση, τελική απόφαση. Σηκώθηκε *«και πήγε στον Πατέρα του...»*^[5].

Πήγε -όλος εμποτισμένος με τύψεις, με φλεγόμενη συνείδηση της ενοχής και της αναξιότητάς του και ελπίδα για το έλεος του Πατέρα. Και ο δρόμος του δεν ήταν εύκολος. *«Αλλά όταν ήταν ακόμη μακριά, τον είδε ο Πατέρας του (που σημαίνει ότι περίμενε και ίσως κάθε μέρα κοίταζε να δει αν ο γιος του επέστρεφε...) και τον λυπήθηκε και τρέχοντας έπεσε στο λαιμό του και τον φίλησε»*. Ο γιος άρχισε να ομολογεί: *«Πατέρα, αμάρτησα στον ουρανό και σε σένα, και δεν είμαι πια άξιος να λέγομαι γιός σου...»*^[6]. Αλλά ο Πατέ-

ρας δεν τον άφησε να τελειώσει, είχε ήδη συγχωρήσει και ξεχάσει τα πάντα, και δέχτηκε ως αγαπημένο του γιο τον διαλυμένο και πεινασμένο χοιροβοσκό. «Υπάρχει περισσότερη χαρά στον ουρανό για έναν αμαρτωλό που μετανοεί», είπε ο Κύριος, «παρά για ενενήντα εννέα δίκαιους που δεν έχουν ανάγκη μετάνοιας...»^[7].

Έτσι λαμβάνει χώρα σταδιακά σ' έναν άνθρωπο η διαδικασία της πτώσης και η μεταστροφή προς τον Θεό. Κάπως κατεβαίνει και ανεβαίνει τις σκάλες. Αρχικά, προδίδει τον Θεό, αφήνοντάς Τον «για μια μακρινή χώρα». Σ' αυτή την αποξένωση από τον Θεό υπάρχει μια ολοκληρωτική υποδούλωση στην αμαρτία και τα πάθη. Τελικά, με την πλήρη πνευματική χρεοκοπία, την πνευματική πείνα και το σκοτάδι, ο αμαρτωλός έχει φτάσει στα βάθη της πτώσης. Αλλά τότε, σύμφωνα με τον Απόστολο Παύλο, «όπου πλεόνασε η αμαρτία, περίσσευσε άφθονη η Χάρη»^[8], που νουθετεί τον άνθρωπο. Ο αμαρτωλός δέχεται μια σωτήρια και ευγνώμονα κλήση (ή μπορεί να μη τη δεχτεί και να χαθεί, και, αλίμονο, συμβαίνει). Την αποδέχεται και συνέρχεται. Συνέρχεται και αποφασίζει με σταθερότητα να σπάσει τον δεσμό με την αμαρτία και να επιστρέψει μετανοημένος στον Ουράνιο Πατέρα. Ακολουθεί το μονοπάτι της μετάνοιας -και ο Πατέρας βγαίνει να τον συναντήσει και τον δέχεται με συγχώρεση και με την ίδια αγάπη...

[1] Λουκ. ιε' 11-24.

[2] Ιεζ. λγ' 11.

[3] «Πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρὸς μου περισσεύουσιν ἄρτων, ἐγὼ δὲ λιμῶ ἀπόλλυμαι!» (Λουκ. ιε' 17).

[4] «Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ ἐρῶ αὐτῷ· πάτερ, ἡμάρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. Οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου· ποιήσόν με ὡς ἓνα τῶν μισθίων σου» (Λουκ. ιε' 18-19).

[5] «Καὶ ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ» (Λουκ. ιε' 20).

- [6] «Ἐτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἐσπλαγχνίσθη, καὶ δραμῶν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ υἱός· πάτερ, ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου» (Λουκ. ιε΄ 20-21).
- [7] «Λέγω ὑμῖν ὅτι οὕτω χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι ἢ ἐπὶ ἐνενήκοντα ἐννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσι μετανοίας (Λουκ. ιε΄ 7).
- [8] «Ὅτι δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις» (Ρωμ. ε΄ 20).

9. Η σωτηρία στην Εκκλησία

*Πώς επιτυγχάνεται η σωτηρία του ανθρώπου.
Η έννοια του Μυστηρίου του Βαπτίσματος.
Το ζήτημα της σχέσης
μεταξύ της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου
και της δράσης της χάριτος του Θεού
(Πελάγιος και Αυγουστίνος).
Συνέργεια.*

Ο Κύριος Ιησούς Χριστός είπε για κάθε αληθινά καλή χριστιανική δραστηριότητα του ανθρώπου: «χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»^[1] (χωρίς εμένα δεν μπορείτε να κάνετε τίποτα). Επομένως, όταν πρόκειται για τη σωτηρία ενός ανθρώπου, ο Χριστιανός πρέπει να θυμάται ότι η αρχή μιας αληθινά χριστιανικής ζωής που μας σώζει προέρχεται μόνο από τον Σωτήρα Χριστό και μας δίνεται στο Μυστήριο του Βαπτίσματος.

Στη συνομιλία του με ένα μέλος του Σανχεντρίν^[2], τον Νικόδημο, στο ερώτημα που εμφανίστηκε στην ψυχή του Νικόδημου -πώς να εισέλθει στην Βασιλεία του Θεού- ο Σωτήρας απάντησε: «Ἐὰν μή τις γεννηθῆ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»^[3]. Επιπλέον, είπε ακόμα πιο ξεκάθαρα: «Ἐὰν μή τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος (δηλαδή, δεν λάβει το Βάπτισμα), οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»^[4]. Ἔτσι, το Βάπτισμα είναι, σαν να λέμε, εκείνη η μοναδική πόρτα μέσω της οποίας ο άνθρωπος μπορεί να εισέλθει στην Εκκλησία των σεσωσμένων. Διότι μόνο «αὐτός που θα πιστέψει και θα βαπτισθῆι θα σωθῆι»^[5].

Ωστόσο, πρέπει να θυμόμαστε τί καθαρίζεται σ' έναν άνθρωπο με το Βάπτισμα: η διαφθορά του προπατορικού αμαρτήματος και η ενοχή για όλες τις παραβάσεις και τις πτώσεις που διαπράχθηκαν πριν από το Βάπτισμα. Ὅμως τα μικρόβια της αμαρτίας, οι αμαρτωλές συνήθειες και η ροπή προς την αμαρτία παραμένουν στον άνθρωπο και ξεπερνιούνται με τις προσπάθειες του ίδιου του ανθρώπου, που κατορθώνονται σε ολόκληρη την ζωή του -διότι,

όπως ήδη γνωρίζουμε, η Βασιλεία του Θεού αποκτάται με προσπάθεια και μόνον όσοι καταβάλλουν προσπάθεια το επιτυγχάνουν αυτό^[6]. Και άλλα Μυστήρια της Εκκλησίας -η Μετάνοια, η Θεία Κοινωνία, το Ευχέλαιο και διάφορες προσευχές και ακολουθίες- είναι στιγμές και τρόποι αγιασμού ενός Χριστιανού. Σ' αυτά, ο Χριστιανός, σύμφωνα με τον βαθμό της πίστης και της ανάγκης του, λαμβάνει τη Θεία Χάρη που συμβάλλει στη σωτηρία του. Χωρίς αυτή την Χάρη, σύμφωνα με την αποστολική διδασκαλία, όχι μόνο δεν μπορούμε να κάνουμε το καλό, αλλά δεν μπορούμε ούτε να το επιθυμούμε^[7].

Αλλά αν η βοήθεια της Θείας Χάριτος είναι τόσο μεγάλης σημασίας στο έργο της σωτηρίας μας, τότε τί σημαίνουν εδώ οι προσωπικές μας προσπάθειες; Μήπως το έργο της σωτηρίας γίνεται για μας από τον Θεό μόνο, και μπορούμε απλά να «καθίσουμε με σταυρωμένα τα χέρια» περιμένοντας το έλεός Του; Στην ιστορία της Εκκλησίας, το ζήτημα αυτό τέθηκε έντονα και αποφασιστικά ήδη τον 5ο αιώνα. Ο λόγιος και αυστηρός μοναχός Πελάγιος άρχισε να διδάσκει ότι ο άνθρωπος σώζει τον εαυτό του -μόνος του, χωρίς την Χάρη του Θεού. Αναπτύσσοντας την σκέψη του, έφθασε τελικά στο σημείο όπου, ουσιαστικά, άρχισε να αρνείται την ίδια την ανάγκη για τους ανθρώπους της εν Χριστώ απολυτρώσεως και σωτηρίας. Ο περίφημος Διδάσκαλος της Εκκλησίας, ο Μακάριος Αυγουστίνος, αντιτάχθηκε σ' αυτές τις θέσεις και με ιδιαίτερη δύναμη απέδειξε την ανάγκη σωτηρίας δια της Χάριτος του Κυρίου. Ωστόσο, σε αντίθεση με τον Πελάγιο, ο ίδιος ο Αυγουστίνος έπεσε στο αντίθετο άκρο. Σύμφωνα με τη διδασκαλία του, προέκυψε ότι στο θέμα της σωτηρίας, η Θεία Χάρη κάνει τα πάντα για τον άνθρωπο και ο άνθρωπος πρέπει μόνο να δέχεται αυτήν την σωτηρία με ευγνωμοσύνη^[8].

Η αλήθεια, όπως πάντα, βρίσκεται ανάμεσα σε αυτά τα δύο άκρα. Εκφράστηκε από τον ασκητή του 5ου αιώνα επίσης, τον μοναχό [όσιο] Ιωάννη Κασσιανό, του οποίου η διδασκαλία ονομάζεται συνέργεια (δηλαδή βοήθεια). Σύμ-

φωνα με τη διδασκαλία του, **ο άνθρωπος σώζεται μόνο στον Χριστό και σε αυτή τη σωτηρία η Χάρη του Θεού είναι η κύρια ενεργός δύναμη**^[9]. Ωστόσο, εκτός από τη δράση της Θείας Χάριτος, απαιτούνται προσωπικές προσπάθειες του ίδιου του ανθρώπου για τη σωτηρία.

Οι προσωπικές προσπάθειες του ανθρώπου από μόνες τους δεν αρκούν για τη σωτηρία -αλλά είναι απαραίτητες, διότι χωρίς αυτές, η Θεία Χάρη δεν θα ολοκληρώσει το έργο της σωτηρίας του. Έτσι, η σωτηρία του ανθρώπου επιτυγχάνεται ταυτόχρονα και μέσω της δράσης της σωτηρίας Χάριτος του Θεού και μέσω των προσωπικών προσπαθειών του ίδιου του ανθρώπου. Σύμφωνα με την τολμηρή έκφραση ορισμένων Πατέρων της Εκκλησίας, ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο χωρίς τη συμμετοχή του ίδιου του ανθρώπου, **αλλά δεν μπορεί να τον σώσει χωρίς την συγκατάθεση και την επιθυμία του, επειδή ο ίδιος τον δημιούργησε αυτεξούσιο (ελεύθερο)**. Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος να επιλέξει το καλό ή το κακό, τη σωτηρία ή την καταστροφή και ο Θεός δεν περιορίζει την ελευθερία του, αν και τον καλεί συνεχώς στη σωτηρία.

[1] Ιω. ιε' 5.

[2] Σανχεντρίν (Συνέδριον): Ιουδαϊκό νομοθετικό και θρησκευτικό συμβούλιο που λειτουργούσε και ως δικαστήριο.

[3] Ιω. γ' 3.

[4] Ιω. γ' 4.

[5] «Ο πιστεύσας και βαπτισθείς σωθήσεται» (Μαρκ. ις' 16).

[6] «Η βασιλεία των ούρανων βιάζεται, και βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν» (Ματθ. ια' 22).

[7] «Ο Θεός γάρ ἐστίν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας» (Φιλιπ. β' 13).

[8] Αναλυτικότερα για το θέμα βλ. π. Σεραφεΐμ Ρόουζ, Η θέση του Ιερού Αυγουστίνου στην Ορθόδοξη Εκκλησία, εκδ. Μυριόβιβλος, 2010.

[9] Βλέπουμε λοιπόν ότι στο προτεσταντικό δόγμα "Sola gratia" («Μόνο η Χάρις»), η αληθινή Ορθοδοξία αντιτάσσει το "Gratia prima" («Πρώτα η Χάρις») χωρίς να απορρίπτει την σημασία της ανθρώπινης προσπάθειας (συνέργεια), την οποία βεβαίως και δεν εξισώνει, ούτε και εξυψώνει υπέρ του δέοντος όπως ο Πελαγיאτισμός, ο οποίος ουσιαστικά δυναμιτίζει το θεμέλιο των αρετών, την Ταπείνωση!

10. Ανάπτυξη

Η μέριμνα του Χριστιανού για την ψυχή.

Η ανάπτυξη του νου.

Η αξία της κοσμικής επιστημονικής εκπαίδευσης.

Η ανάγκη για πνευματική εκπαίδευση.

Η ψυχολογία αναγνωρίζει τρεις κύριες δυνάμεις ή ικανότητες στην ανθρώπινη ψυχή: τον νου (μυαλό), το συναίσθημα (καρδιά) και την θέληση. Με τον νου, ο άνθρωπος μαθαίνει για τον κόσμο γύρω του και για την ζωή του, καθώς και για όλες τις συνειδητές εμπειρίες της ψυχής του. Με το συναίσθημα -την καρδιά- ο άνθρωπος ανταποκρίνεται στις επιρροές και τις εντυπώσεις από τον έξω κόσμο και στις δικές του εμπειρίες. Μερικές του είναι ευχάριστες, του αρέσουν, ενώ άλλες δυσάρεστες και αντιπαθείς σ' αυτόν. Ταυτόχρονα, το «ευχάριστο» και το «δυσάρεστο» δεν συμπίπτουν στους ανθρώπους. Αυτό που αρέσει σε έναν άνθρωπο δεν αρέσει πάντα στον άλλον και το αντίστροφο (εξ ου και το ρητό: «σε θέματα γούστου δεν υπάρχει διαφωνία»^[1]). Τέλος, η θέληση του ανθρώπου είναι εκείνη η δύναμη της ψυχής του, μέσω της οποίας ο ίδιος εισέρχεται στον κόσμο και ενεργεί σ' αυτόν. Ο ηθικός χαρακτήρας ενός ανθρώπου ιδιαίτερα, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον χαρακτήρα και την κατεύθυνση της θέλησής του.

Επιστρέφοντας στο ζήτημα της ανάπτυξης της πνευματικής προσωπικότητας του ανθρώπου, πρέπει να σημειώσουμε ότι όταν εργάζεται πάνω στον εαυτό του, στο «εγώ» του, ο άνθρωπος πρέπει να αναπτύξει σωστά, με χριστιανικό τρόπο, τις αναφερόμενες ικανότητες της ψυχής του: μυαλό, καρδιά και θέληση.

Ο ανθρώπινος νους αναπτύσσεται πρωτίστως και κυρίως μέσω της μελέτης των επιστημών, μέσω της εκπαίδευσης. Και δεν πρέπει να σκεφτεί κανείς ότι ο Χριστιανισμός θεωρεί τις λεγόμενες «κοσμικές» επιστήμες, ή την εκπαίδευση, περιττές (ιδιαίτερα επιβλαβείς). Όλη η ιστορία της Εκκλησίας των αρχαίων χρόνων μιλάει ενάντια σ' αυτή την εσφαλμένη άποψη.

Αρκεί να πάρουμε ως παράδειγμα τουλάχιστον τρεις μεγάλους οικουμενικούς διδασκάλους και αγίους -τον Μέγα Βασίλειο, τον Γρηγόριο τον Θεολόγο και τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο. Ήταν οι πιο μορφωμένοι άνθρωποι της εποχής τους, που μελέτησαν τέλεια την καθαρά κοσμική επιστήμη εκείνης της εποχής. Αλλά αυτή η επιστήμη είχε έναν συγκεκριμένο ειδωλολατρικό χρωματισμό. Κατάφεραν όμως να αφομοιώσουν τα απαραίτητα και χρήσιμα σ' αυτή την επιστήμη και απέρριψαν τα περιττά και ασύμφορα. Επιπλέον, θα πρέπει να εκτιμούμε την επιστημονική κοσμική εκπαίδευση τώρα -όταν οι πρώην παγανιστικές προσμίξεις έχουν εξαφανιστεί από την επιστήμη, και (αυτή) προσπαθεί να παρουσιάσει την καθαρή αλήθεια.

Είναι [βέβαια] πραγματικότητα ότι ακόμη και τώρα πολλοί επιστήμονες πιστεύουν λανθασμένα ότι η επιστήμη είναι αντίθετη με τη θρησκεία και προσθέτουν τις αντιθρησκευτικές τους απόψεις στις επιστημονικές αλήθειες. Αλλά η καθαρή επιστήμη δεν φταίει γι' αυτό. Και ο Χριστιανισμός πάντα υποδέχεται και ευλογεί τη σοβαρή κοσμική εκπαίδευση, στην οποία διαμορφώνονται και ενισχύονται οι ψυχικές δυνάμεις και οι ικανότητες του ανθρώπου.

Είναι αυτονόητο ότι ο Χριστιανός, αποδεχόμενος την κοσμική εκπαίδευση, δίνει ακόμη μεγαλύτερη σημασία στην θρησκευτική αγωγή και ανατροφή. Πρέπει να θυμόμαστε ότι ο Χριστιανισμός δεν είναι καθόλου μόνο και αποκλειστικά η σφαίρα των θρησκευτικών εμπειριών και συναισθημάτων. Όχι, ο Χριστιανισμός είναι ένας απόλυτα πλήρης κύκλος, ένα σύστημα συγκλίνουσας γνώσης, τα πιο ποικίλα δεδομένα και γεγονότα, που σχετίζονται όχι μόνο με τη θρησκεία αλλά και με την επιστήμη. Και κυρίως, πώς μπορούμε εμείς οι Χριστιανοί να μην γνωρίζουμε την ζωή του Σωτήρα μας, τα θαύματα και τις διδασκαλίες Του; Πώς, επί πλέον, να μη γνωρίζουμε την ιστορία της αγίας μας Εκκλησίας, και την λατρεία της, που πρέπει να γίνει γνωστή και κατανοητή, και επομένως να μελετηθεί;

Ειδικότερα, η σημασία του Χριστιανισμού ως ολοκλη-

ρωμένου (πλήρους) επιστημονικού συστήματος βρίσκεται στα μαθήματα του Χριστιανικού Ήθους (μάθημα ΣΤ΄ Τάξης) και του Δόγματος (μάθημα Ζ΄ τάξης^[2]). Εδώ ο Χριστιανισμός εμφανίζεται μπροστά μας ως το πλουσιότερο φιλοσοφικό σύστημα, που περικλείει και εξηγεί στον άνθρωπο ολόκληρο τον κόσμο και τον εαυτό του, υποδεικνύοντας το αληθινό νόημα και σκοπό της επίγειας ζωής του.

Αλλά πρέπει να θυμάται κανείς τούτο: λαμβάνοντας στην επιστήμη της θρησκευτικής εκπαίδευσης την πληρότητα της γνώσης για την αλήθεια του Θεού, ο άνθρωπος πρέπει, γνωρίζοντας την αλήθεια, να την υπηρετεί και να υπακούει στην φωνή της. Ο ίδιος ο Χριστός είπε: *«Όποιος δεν είναι μαζί Μου είναι εναντίον Μου»*^[3]. Και σε σχέση με Αυτόν και με το άγιο θέλημα και το νόμο Του, η αδιαφορία, η ψυχρότητα και η μη τήρηση αυτού του νόμου είναι καταστροφικές για την ψυχή, και κάνουν τον άνθρωπο εχθρό του Χριστού και της αλήθειας Του. Και επομένως, δεν πρέπει ποτέ να ξεχνά κανείς τα λόγια Του: *«Γιατί με αποκαλείτε: Κύριε, Κύριε, και δεν κάνετε αυτά που λέω;»*^[4]. Ομοίως, ο Απόστολός Του λέει: *«Όχι οι ακροατές του νόμου, αλλά οι εκτελεστές του νόμου θα δικαιωθούν»*^[5].

[1] Η ρωσική παροιμία «ο вкyсax не спорят» που προέρχεται από την αντίστοιχη λατινική «de gustibus non est disputandum» και σημαίνει ότι δεν πρέπει κάποιος να επιβάλλει τις προτιμήσεις του σε άλλους ανθρώπους, διότι ο καθένας έχει τις δικές του.

[2] Το εκπαιδευτικό σύστημα της Ρωσίας περιλαμβάνει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Α΄ έως Δ΄ τάξη), την βασική (Ε΄ έως Θ΄ τάξη) και την δευτεροβάθμια (Ι΄ και ΙΑ΄ τάξη). Η Ζ΄ τάξη αντιστοιχεί (και ηλικιακά) με την Α΄ Γυμνασίου του ελληνικού συστήματος.

[3] «Ο μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἔστι» (Λουκ. ια΄ 23).

[4] «Τί δέ με καλεῖτε, Κύριε Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;» (Λουκ. ζ΄ 46).

[5] «Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται» (Ρωμ. β΄ 13).

11. Η ανάπτυξη της καρδιάς

Αισθητικό συναίσθημα.

Η σχέση του Χριστιανισμού με την αισθητική.

Η σύνδεση ομορφιάς και ηθικής.

Ας στραφούμε τώρα στο ζήτημα της ανάπτυξης της καρδιάς στον άνθρωπο.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, από την καρδιά κατανοούμε την ικανότητά μας να νιώθουμε ευχάριστα και δυσάρεστα. Αυτές οι αισθήσεις είναι διαφόρων ειδών, από τις κατώτερες οργανικές (για παράδειγμα, γλυκύτητα, πικρότητα, τραχύτητα κ.λπ.), μέχρι τις υψηλότερες (για παράδειγμα, αισθητικά αισθήματα, ηθικά, θρησκευτικά κ.λπ.), και αυτά τα ανώτερα αισθήματα ονομάζονται επίσης συναισθήματα. Η εκπαίδευση της ανθρώπινης καρδιάς συνίσταται ακριβώς στην ανάπτυξη αυτών των συναισθημάτων σ' αυτήν. Ας σταθούμε σε ένα από αυτά τα συναισθήματα -το αισθητικό συναίσθημα.

Αισθητικό συναίσθημα ονομάζεται η αίσθηση του ωραίου -η ικανότητα του ανθρώπου να βλέπει και να κατανοεί, να ενθουσιάζεται και να θαυμάζει κάθε ομορφιά, οτιδήποτε ωραίο, όπου και σε όποια μορφή εμφανίζεται. Ένας τέτοιος θαυμασμός για την ομορφιά μπορεί είτε να φτάσει σε μια θυελλώδη, φλογερή έκσταση (για παράδειγμα, η ποιητική ωδή «Εσέ, Θεέ, δοξάζουμε»^[1] στην εκκλησιαστική υμνωδία), είτε να μετατραπεί σε ένα ήσυχο, ήρεμο, βαθύ συναίσθημα (για παράδειγμα, μια ελεγεία ή το ποιητικό ειδύλλιο «Φως ιλαρόν» στην Ακολουθία του Εσπερινού). Έτσι, το αισθητικό συναίσθημα είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιδέα του ωραίου, με την ιδέα της ομορφιάς, αλλά το ερώτημα που τίθεται είναι: τι είναι ομορφιά;

Αυτή η ερώτηση μπορεί να απαντηθεί με διάφορους τρόπους. Η καλύτερη απάντηση πρέπει να αναγνωριστεί ότι είναι η εξής: η ομορφιά είναι μια πλήρης αντιστοιχία μεταξύ του περιεχομένου και της μορφής μιας δεδομένης ιδέας. Όσο πιο υπέροχο είναι το περιεχόμενο αυτής της ιδέας και όσο πιο καθαρή, πιο εμφανής και πιο τέλεια εί-

ναι η μορφή με την οποία μεταδίδεται αυτή η ιδέα, τόσο περισσότερη ομορφιά θα υπάρχει εδώ, τόσο πιο όμορφο θα είναι αυτό το φαινόμενο. Και, φυσικά, ο Χριστιανισμός βλέπει την ύψιστη ομορφιά στον Θεό, στον οποίο βρίσκεται η πληρότητα κάθε ομορφιάς και τελειότητας.

Το αισθητικό συναίσθημα είναι εγγενές σε κάθε άτομο έως ένα βαθμό, αλλά απέχει πολύ από το να αναπτύσσεται πάντα σωστά και πλήρως. Η σωστή ανάπτυξη και κατεύθυνσή του επιτυγχάνεται μέσω της ανακάλυψης της ικανότητας ενός ανθρώπου να αξιολογεί σωστά αυτό ή εκείνο το φαινόμενο ή ένα έργο τέχνης. Ένας αισθητικά μορφωμένος άνθρωπος θα μπορεί να βρει χαρακτηριστικά τελειότητας και ομορφιάς σε μια καλή εικόνα, μια μουσική σύνθεση ή ένα λογοτεχνικό έργο. Ο ίδιος θα καταλάβει και θα εκτιμήσει και θα μπορέσει να εξηγήσει σε άλλον, τι ακριβώς είναι όμορφο σ' αυτό το έργο τέχνης, ποιο είναι το περιεχόμενό του και με ποια μορφή μεταδίδεται εδώ.

Ο Χριστιανισμός ξέρει να εκτιμά και να αγαπά την ομορφιά. Και βλέπουμε την ομορφιά στον Χριστιανισμό παντού: και στην οικοδόμηση των ναών και στην Λατρεία και στην εκκλησιαστική μουσική και στην εικονογραφία. Ταυτόχρονα, είναι αξιοσημείωτο ότι η ομορφιά στη φύση αγαπήθηκε και εκτιμήθηκε από τους πιο αυστηρούς ασκητές μας, που εγκατέλειψαν εντελώς τον κόσμο. Έτσι ήταν στην αρχαιότητα (Μέγας Βασίλειος και άλλοι άγιοι Πατέρες), έτσι ήταν και στη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία. Όλα τα καλύτερα ρωσικά Μοναστήρια ιδρύθηκαν σε περιοχές που διακρίνονται για την ομορφιά τους, η οποία προσέλκυσε τους ιερούς ιδρυτές και ασκητές αυτών των Μοναστηριών σε εκείνα τα μέρη και ευχαριστούσε όλους τους προσκυνητές και τους επισκέπτες χωρίς εξαίρεση^[2].

Έτσι εκδηλώνεται το λαμπρό πνεύμα του Χριστιανισμού στη σχέση του με κάθε τι πραγματικά όμορφο. Στο ίδιο το Ευαγγέλιο, βλέπουμε πώς ο Σωτήρας Χριστός αντιμετωπίζει με αγάπη και προσοχή το κρίνο του αγρού, τα πουλιά του ουρανού, τη συκιά και το αμπέλι. Κι ακόμη και

στην προχριστιανική αρχαιότητα, ο άγιος προφητάναξ Δαβίδ, αναλογιζόμενος την ομορφιά και το μεγαλείο της δημιουργίας του Θεού, αναφώνησε: «Εσύ δημιούργησες όλη τη σοφία, δόξα σε Σένα, Κύριε, που δημιούργησες τα πάντα»^[3]. Και σε άλλους Ψαλμούς, αναφερόμενος στη φύση, σαν σε κάτι το ζωντανό και συνειδητό, είπε: «Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον^[4]... αἰνεῖτε αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη, αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς^[5]».

Αλλά, φυσικά, ο Χριστιανισμός μπορεί να αναγνωρίσει ως αληθινά όμορφο εκείνο που όχι μόνο ικανοποιεί τις αισθήσεις μας με την ομορφιά και τη χάρη της μορφής του, αλλά είναι επίσης ηθικά πολύτιμο και καλής ποιότητας. Η αληθινή ομορφιά πάντοτε εξυψώνει, εξευγενίζει, φωτίζει την ανθρωπινή ψυχή και θέτει μπροστά της τα ιδανικά της αλήθειας και της καλοσύνης. Και **ο Χριστιανός ποτέ δεν θα αναγνωρίζει την ομορφιά μιας εικονικής παράστασης ή ενός έργου τέχνης, το οποίο –έστω και αν είναι ακόμη και άριστα εκτελεσμένο- [όμως] δεν καθαρίζει και δεν φωτίζει την ψυχή του ανθρώπου, αλλά την χυδαιοποιεί και την μολύνει...**

[1] Πρόκειται για τον γνωστό αρχαίο ύμνο «Te Deum laudamus» που αποδίδεται στον Άγιο Αμβρόσιο Μεδιολάνων. Υπάρχει διαθέσιμος σε παραδοσιακή ρωσική ερμηνεία από το περίφημο μοναστήρι του Βαλαάμ: <https://www.youtube.com/watch?v=c2aCG3QqTY4>

[2] Ας θυμηθεί κανείς και τα δικά μας Μοναστήρια στο Άγιον Όρος, στα Μετέωρα και σε άλλες περιοχές που διακρίνονται για την φυσική ομορφιά τους.

[3] Εδώ ο Άγιος Φιλάρετος αντιγράφει τους δύο τελευταίους στίχους από τον -βασισμένο στους Ψαλμούς του Δαβίδ- θρησκευτικό ύμνο «Благослови, душе моя» (Ευλόγει η ψυχή μου τον Κύριον) του μεγάλου Ρώσου μουσικού Σεργίου Ραχμάνινοφ († 1943).

[4] Ψαλ. ρν' 6.

[5] Ψαλ. ρμη' 3.

12. Άλλα συναισθήματα

*Η ανάπτυξη ανιδοτελών συναισθημάτων
στην παιδική ηλικία.
Χριστιανική ελπίδα.*

Το αισθητικό συναίσθημα, που εξετάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι ένα από τα συναισθήματα της ανθρώπινης καρδιάς. Αλλά βεβαίως για έναν Χριστιανό είναι όχι λιγότερο σημαντικά και πολλά άλλα συναισθήματα -για παράδειγμα, τα αισθήματα συμπάθειας και αντιπάθειας, οι οικογενειακές, φιλικές και εθνικές προσκολλήσεις, τα αισθήματα ελέους και συμπόνιας κ.λπ. Και, φυσικά, όλα αυτά τα υψηλά συναισθήματα πρέπει να αναπτύσσονται στην καρδιά ενός Χριστιανού -αν είναι δυνατόν, από πολύ μικρή ηλικία.

Αλίμονο όμως, διότι αυτό συνήθως δεν συμβαίνει! Δυστυχώς, σε αρκετές -κάποιες φορές σε πολλές- πολύ καλές χριστιανικές οικογένειες, η ζωή είναι ρυθμισμένη με τέτοιο τρόπο που οι γονείς αφαιρούν σκόπιμα από τα παιδιά τους εικόνες ανθρώπινης ανάγκης, θλίψης, σοβαρών καταστροφών και δοκιμασιών. Μια τέτοια υπερβολική προστασία των παιδιών από την σκληρή πραγματικότητα βεβαίως φέρνει μόνο αρνητικά αποτελέσματα. Παιδιά που μεγάλωσαν σε ένα «θερμοκήπιο», χωρίς επαφή με την ζωή, μεγαλώνουν χαϊδεμένα, κακομαθημένα και μη προσαρμοσμένα στην πραγματικότητα, και συχνά γίνονται αναισθητοι εγωιστές, συνηθισμένοι μόνο να απαιτούν και να λαμβάνουν και να μην είναι σε θέση ποτέ να υποχωρήσουν, να υπηρετήσουν και να είναι χρήσιμοι στους άλλους.

Αλλά η ζωή είναι σκληρή και μερικές φορές τιμωρεί αφόρητα οδυνηρά τέτοιους ανθρώπους, και μάλιστα κάποτε ήδη από νεαρή ηλικία, από τα σχολικά χρόνια. Και γι' αυτό, αγαπώντας τα παιδιά, πρέπει να τα σκληραγωγήσετε από την παιδική ηλικία. Και το πιο σημαντικό: τόσο μπροστά στα μάτια των γονιών, όσο και μπροστά στα μάτια των παιδιών τους θα πρέπει πάντα να υπάρχει ένας καθορισμένος χριστιανικός στόχος ότι τα παιδιά, μεγαλώ-

νοντας και αναπτυσσόμενα σωματικά, θα αναπτυχθούν επίσης και πνευματικά: θα γίνουν καλύτεροι, πιο ευγενικοί, πιο ευσεβείς, πιο ευαίσθητοι... Και γι' αυτό, εικόνες ανθρώπινης ανάγκης και θλίψης πρέπει να τίθενται ενώπιον των παιδιών και να τους δίνεται η ευκαιρία να βοηθούν. Και τότε τα ίδια τα παιδιά θα έλκονται από την καλοσύνη και την αλήθεια, γιατί ό,τι είναι αγνό, ευγενικό και φωτεινό είναι ιδιαίτερα κοντινό και συγγενικό με την αδιάφθορη παιδική ψυχή.

Τα συναισθήματα για τα οποία έχουμε μιλήσει μέχρι στιγμής, συμπεριλαμβανομένων του υψηλότερου από αυτά -ελέους και συμπόνιας- βρίσκονται σε όλους τους ανθρώπους. Στρεφόμενοι τώρα σε αισθήματα καθαρά χριστιανικού τύπου, θα επικεντρωθούμε στο αίσθημα της χριστιανικής ελπίδας. Η χριστιανική ελπίδα μπορεί να οριστεί ως μια εγκάρδια διά βίου μνήμη Θεού από τον Χριστιανό, άρρηκτα συνδεδεμένη με την κυριαρχία της Πατρικής Του αγάπης και βοήθειας. Ένας άνθρωπος που έχει μια τέτοια ελπίδα στην καρδιά του, παντού και πάντα νιώθει τον εαυτό του κάτω από την πατρική σκέπη, όπως ακριβώς παντού και πάντα στον φυσικό κόσμο βλέπει τον απέραντο θόλο του ουρανού από πάνω του. Και επομένως, ένας Χριστιανός που έχει ελπίδα στον Θεό δεν θα απελπιστεί ποτέ, δεν θα νιώσει ποτέ απελπιστικά μόνος. Η κατάσταση μπορεί να φανεί «απελπιστική» μόνο για έναν άπιστο. Αυτός που πιστεύει και ελπίζει στον Θεό γνωρίζει την εγγύτητά Του με τη θλιμμένη ανθρώπινη καρδιά, και θα βρει ανακούφιση, ενθάρρυνση και βοήθεια απ' Αυτόν.

Αλλά, φυσικά, η κορωνίδα και η κορυφή της χριστιανικής ελπίδας είναι στο μέλλον. Εμείς οι Χριστιανοί γνωρίζουμε ότι το Σύμβολο της Πίστης μας, το οποίο περιέχει όλες τις βασικές αλήθειες του Χριστιανισμού, τελειώνει με τις λέξεις: «*Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καί ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν*». (Η λέξη «προσδοκῶ» σημαίνει περιμένω, μα όχι μόνο περιμένω, αλλά και ελπίζω και εύχομαι με όλη μου την καρδιά να έρθει σύντομα).

Έτσι, η πλήρης πραγματοποίηση της χριστιανικής φωτεινής ελπίδας θα έρθει όταν η ζωή τελικά θριαμβεύσει επί του θανάτου και η Αλήθεια του Θεού έναντι του εγκόσμιου ψεύδους. Τότε «όλα θα περάσουν, μόνο η αλήθεια θα μείνει», λέει μια ρωσική παροιμία. Τότε όλη η θλίψη των πασχόντων θα καλυφθεί, γιατί «έξαλείψει απ' αὐτῶν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος οὔτε κραυγὴ οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον» (Αποκ. κá 4). «Καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν» (Ἠσ. λε' 10). Εδώ είναι η κορυφή, η κορωνίδα και η πλήρης πραγματοποίηση της χριστιανικής ελπίδας και ο θρίαμβος εκείνων οι οποίοι στην επίγεια ζωή διώχθηκαν, καταπιέστηκαν και εξορίστηκαν για την Αλήθεια του Χριστού...

13. Η ανάπτυξη της θέλησης

Άσκηση. Αυτοπειθαρχία.

Καλές συνήθειες.

Η σημασία των αρχών στην ανάπτυξη της θέλησης.

Η θρησκεία ως πηγή αυτών των αρχών

Απομένει τώρα να κατανοήσουμε το ζήτημα της εκπαίδευσης και ανάπτυξης της ανθρώπινης θέλησης. Ο ηθικός χαρακτήρας και η ηθική αξία της προσωπικότητας ενός ανθρώπου εξαρτώνται κυρίως από την κατεύθυνση και την δύναμη της θέλησης. Και, φυσικά, όλοι καταλαβαίνουν ότι είναι σημαντικό για έναν Χριστιανό, πρώτον, να έχει ισχυρή και αποφασιστική θέληση και δεύτερον, να έχει μιά θέληση σταθερά στραμμένη προς το καλό του πλησίον του, προς την κατεύθυνση του καλού και όχι του κακού.

Πώς μπορεί κάποιος να αποκτήσει ισχυρή θέληση; Η απάντηση είναι απλή: πρώτα απ' όλα μέσα από την άσκησή της. Και γι' αυτό, πάλι -όπως και με τις σωματικές ασκήσεις- πρέπει να γίνεται σταδιακά, βήμα-βήμα. Αλλά, έχοντας αρχίσει να ασκείτε την θέλησή σας σε κάτι (για παράδειγμα, σε μια συνεχή πάλη με κάποιες από τις αμαρτωλές σας συνήθειες ή ιδιοτροπίες), μην εγκαταλείψετε πλέον αυτό το έργο με τον εαυτό σας. Ταυτόχρονα, από την αρχή, ο Χριστιανός που θέλει να ενισχύσει την θέλησή του, τον χαρακτήρα του, πρέπει να αποφύγει κάθε σύγχυση (διάσπαση), αταξία και ασυνέπεια στη συμπεριφορά. Διαφορετικά, θα είναι ένα άτομο χωρίς χαρακτήρα, που δεν αντιπροσωπεύει τίποτε συγκεκριμένο. Ούτε οι άλλοι άνθρωποι ούτε ο ίδιος μπορεί να βασίζεται σε έναν τέτοιο χαρακτήρα. Και στην Αγία Γραφή, ένα τέτοιο άτομο ονομάζεται καλάμι, που σαλεύεται από τον άνεμο^[1].

Η πειθαρχία είναι απαραίτητη για τον καθένα μας. Είναι τόσο σημαντική που χωρίς αυτήν η σωστή, κανονική σειρά και επιτυχία της εργασίας, για παράδειγμα, στη σχολική ή στρατιωτική ζωή, είναι αδύνατη. Αυτή είναι ακόμα πιο σημαντική στη ζωή κάθε ανθρώπου και την θέση της εξωτερικής σχολικής ή στρατιωτικής πειθαρχίας κατα-

λαμβάνει εδώ η εσωτερική αυτοπειθαρχία. Ένας άνθρωπος πρέπει να τοποθετεί τον εαυτό του σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, δημιουργώντας ορισμένες συνθήκες και μια τάξη ζωής -και από αυτό να μην αποκλίνει πλέον.

Ας σημειώσουμε επίσης και τούτο: στο θέμα της ενίσχυσης της θέλησης, οι συνήθειες ενός ανθρώπου έχουν μεγάλη σημασία. Έχουμε ήδη δει ότι οι κακές, αμαρτωλές συνήθειες αποτελούν μεγάλο εμπόδιο στην χριστιανική, ηθική ζωή. Από την άλλη, οι καλές συνήθειες είναι πολύτιμο απόκτημα για την ψυχή, και επομένως ο άνθρωπος πρέπει να συνηθίσει τον εαυτό του σε πολλά καλά πράγματα, ώστε αυτό το καλό να γίνει κτήμα του και συνήθειά του. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στα νεανικά χρόνια, όταν ακόμη διαμορφώνεται και διαπλάθεται ο ανθρώπινος χαρακτήρας.

Δεν είναι τυχαίο που λένε ότι το δεύτερο μισό της επίγειας ζωής του ανθρώπου αποτελείται από συνήθειες που συσσωρεύτηκαν κατά το πρώτο μισό αυτής της ζωής (συγκρίνετέ το με το ρητό: «η συνήθεια είναι δεύτερη φύση»^[2]).

Πιθανώς κανείς δεν θα αμφισβητήσει το γεγονός ότι απαιτείται ισχυρή θέληση από έναν άνθρωπο. Στη ζωή συναντάμε ανθρώπους με διαφορετική δύναμη θέλησης. Και συμβαίνει συχνά ένας άνθρωπος που είναι πολύ προικισμένος και ταλαντούχος, με δυνατό μυαλό και βαθιά, ευγενική καρδιά, να αποδεικνύεται αδύναμος και να μη μπορεί να εφαρμόσει τα σχέδιά του, ανεξάρτητα από το πόσο καλά και πολύτιμα μπορεί να είναι. Και το αντίστροφο: συμβαίνει ένας άνθρωπος που είναι λιγότερο ταλαντούχος και προικισμένος -αλλά δυνατός χαρακτήρας και με ισχυρότερη θέληση- να πετυχαίνει στη ζωή και, όπως λένε, να ολοκληρώνει το σχέδιό του μέχρι το τέλος.

Αλλά μια ακόμα πιο σημαντική ιδιότητα της ανθρώπινης θέλησης είναι η κατεύθυνσή της προς το καλό και όχι προς το κακό. Εάν ένας καλός, αλλά αδύναμος άνθρωπος μπορεί να αποδειχθεί ελάχιστα χρήσιμο μέλος της κοινωνίας στη ζωή, τότε ένας άνθρωπος με ισχυρή, αλλά κακή, καταστροφική θέληση, είναι ήδη επικίνδυνος. Και είναι

ακόμη πιο επικίνδυνος, όσο ισχυρότερη είναι η κακή του θέληση. Από αυτό είναι σαφές ότι εκείνες οι βασικές αρχές και οι κανόνες που καθοδηγούν την θέληση του ανθρώπου είναι εξαιρετικά σημαντικές. Ένας άνθρωπος χωρίς αρχές είναι μια ηθική οντότητα που δεν έχει ηθικά θεμέλια και είναι επικίνδυνος για τους άλλους.

Από πού μπορεί ο άνθρωπος να πάρει αυτές τις αρχές για τον εαυτό του ώστε να ενεργεί σύμφωνα με αυτές; Για έναν άπιστο, η απάντηση εδώ είναι εξαιρετικά δύσκολη, και στην πραγματικότητα, αδύνατη, άλυτη. Να τις πάρει από την επιστήμη; Αλλά η επιστήμη, πρώτον, ενδιαφέρεται κυρίως για ζητήματα γνώσης, και όχι ηθικής, και, δεύτερον, η ίδια δεν αντιπροσωπεύει κάτι στέρεο και θεμελιωδώς μόνιμο, επειδή συνεχώς επεκτείνεται, εμβαθύνει και μεταβάλλεται με πολλούς τρόπους... Από την φιλοσοφία; Αλλά η ίδια η φιλοσοφία συνεχίζει να μας λέει για τη σχετικότητα και σε καμιά περίπτωση την απόλυτη βεβαιότητα των αληθειών της. Από την πρακτική ζωή; Ακόμα λιγότερο. Αυτή η ίδια η ζωή έχει ανάγκη από θετικές αρχές που θα μπορούσαν να ρυθμίσουν και να εξαλείψουν από αυτήν την αχαλίνωτη ασυνειδησία.

Αλλά αν η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι τόσο δύσκολη για τους άπιστους, τότε για έναν πιστό άνθρωπο, ειδικά για έναν πιστό Χριστιανό, η απάντηση είναι απλή και ξεκάθαρη. **Η πηγή των καλών αρχών είναι το θέλημα του Θεού. Και μας αποκαλύπτεται στην διδασκαλία του Σωτήρος Χριστού, στο Άγιο Ευαγγέλιό Του.** Μόνον αυτή έχει άνευ όρων, ακλόνητη εξουσία σε αυτόν τον τομέα. Και μόνον αυτή μας έχει διδάξει την αυτοθυσία και την χριστιανική αγάπη προς όλους -ακόμα και για τους εχθρούς. Μόνον αυτή έδωσε στους ανθρώπους τις πιο υψηλές έννοιες της χριστιανικής ελευθερίας, της χριστιανικής ισότητας και αδελφότητας (έννοιες που μας έκλειψαν οι σοσιαλιστές, οι κομμουνιστές και άλλοι εχθροί της πίστης). Και ο ίδιος ο Κύριος είπε για τους αληθινούς Χριστιανούς: «Όχι όποιος μου λέει: "Κύριε, Κύριε" θα μπει

στη βασιλεία των ουρανών, αλλά αυτός που κάνει το θέλημα του Πατέρα μου στους Ουρανούς...»^[3].

[1] Ματθ. ια' 7.

[2] Πρόκειται για την διάσημη φράση του ημέτερου φιλοσόφου Αριστοτέλους: «Ἐξίς δευτέρα φύσις».

[3] «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (Ματθ. ζ' 21).

14. Εργασία

Η αναγκαιότητα της εργασίας.

Ψυχαγωγία και αυτοσυγκέντρωση του πνεύματος.

Προσευχές, τάματα και υποσχέσεις

ως μέσα υπέρβασης κακών συνθηθειών

Απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα που ενισχύει την θέλησή του είναι η εργασία. Αυτή διατάχθηκε από τον Θεό προς τον αμαρτωλό άνθρωπο στον Παράδεισο: «*Με τον ιδρώτα του προσώπου σου θα τρώγεις το ψωμί σου*»^[1]. Επομένως, ο καθένας μας πρέπει να εργάζεται.

Στην Α΄ Επιστολή προς Θεσσαλονικείς, ο Απόστολος Παύλος έγραψε για την αναγκαιότητα της εργασίας τα εξής: «*Σας παρακαλούμε, αδελφοί... να κάνετε το δικό σας έργο και να εργαστείτε με τα χέρια σας, όπως σας προστάξαμε*»^[2]. Και στην Β΄ Επιστολή, επιπλήττει αυστηρά εκείνους που ενεργούν με αταξία και θόρυβο, διατυπώνοντας με ακρίβεια την έκκλησή του για εργασία: όποιος δεν θέλει να εργαστεί, να μην τρώει^[3]. (Αυτές τις λέξεις, τις έκλεψαν και οι κομμουνιστές, περνώντας τες ως προϊόν της δικής τους δημιουργικότητας).

Ταυτόχρονα, πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ο Χριστιανισμός δεν διαχωρίζει ποτέ την εργασία σε «λευκή» και «μαύρη». Ένας τέτοιος διαχωρισμός ήταν αποδεκτός μέχρι τα τελευταία χρόνια στην κοινωνία και η «ταπεινή εργασία» (κυρίως η χειρωνακτική) αντιμετωπιζόταν με περιφρόνηση. Αλλά ο Χριστιανισμός απαιτεί από τον άνθρωπο μόνον η εργασία του να είναι έντιμη και να αποφέρει τα κατάλληλα οφέλη. Και από αυτή την χριστιανική σκοπιά, ένας άνθρωπος που κατέχει υψηλή και υπεύθυνη θέση και αντιμετωπίζει απρόσεκτα τα καθήκοντά του είναι πολύ κατώτερος από τον πιο ασήμαντο από τους υφισταμένους του, αν ο τελευταίος εκτελεί τα καθήκοντά του με χριστιανικό τρόπο -ευσυνείδητα. Ταυτόχρονα -όλοι γνωρίζουν από προσωπική εμπειρία- τι ευχάριστη ικανοποίηση νιώθει κάποιος που εργάζεται με ειλικρίνεια και

επιμέλεια, και τι άσχημο υπόλειμμα παραμένει στην ψυχή μετά από τον χρόνο που πέρασε κενός και χωρίς νόημα^[4]...

Μια λανθασμένη και αμαρτωλή άποψη για την εργασία και την ψυχαγωγία είναι πολύ συνηθισμένη στους νέους τις μέρες αυτές. Αντιμετωπίζουν την εργασία ως κάτι εξαιρετικά δυσάρεστο, ως βαρύ ζυγό και φροντίζουν να απαλλαγούν από αυτήν το συντομότερο δυνατό, να την «ξεφορτωθούν». Και όλες οι φιλοδοξίες και οι προσπάθειές τους κατευθύνονται προς την «χαλάρωση» και την διασκέδαση το συντομότερο δυνατό. Υπάρχει ένα ρητό: «η εργασία έχει την ώρα της και η ψυχαγωγία την δική της». Πολλοί θα ήθελαν να ισχύει το αντίστροφο... Αλλά, πρώτον, αυτό είναι αμαρτωλό και καθόλου χριστιανικό, και, δεύτερον, ακόμη και η ανάπαυση και η ψυχαγωγία είναι ευχάριστα και αξίζουν μόνον όταν έχει προηγηθεί εργασία. Και για να αποφύγει αυτό το κενό και την απουσία προσοχής στην ψυχή, που είναι τόσο συνηθισμένα τώρα στους νευρικούς, ανήσυχους και μάταιους καιρούς μας, ο Χριστιανός πρέπει να συνηθίσει τον εαυτό του στην αυτοσυγκέντρωση. Πρέπει να προσέχουμε τον εαυτό μας από κάθε άποψη και να έχουμε ξεκάθαρη επίγνωση της διάθεσης και των φιλοδοξιών μας και επίσης να διανοηθούμε τι ακριβώς πρέπει να κάνουμε αυτή τη στιγμή και σε ποιον στόχο πρέπει να κατευθύνουμε όλες μας τις προσπάθειες.

Μιλώντας για την ενίσχυση της θέλησης, είναι επίσης απαραίτητο να αναφέρουμε εκείνες τις περιπτώσεις όπου ένας άνθρωπος αισθάνεται την θέλησή του ανίσχυρη να αντισταθεί σε κάθε πειρασμό ή σε μια βαθιά ριζωμένη αμαρτωλή συνήθεια. Εδώ πρέπει να θυμάται ότι **το πρώτο και κύριο φάρμακο σε τέτοιες περιπτώσεις είναι η προσευχή, η ταπεινή προσευχή πίστης και ελπίδας**. Η προσευχή θα συζητηθεί παρακάτω, αλλά προς το παρόν, ας θυμηθούμε για άλλη μια φορά ότι ακόμη και ένας τόσο ισχυρός πνευματικός άνθρωπος, όπως ο Απόστολος Παύλος, μίλησε για την αδυναμία να καταπολεμηθεί η αμαρτία και να γίνει το καλό: *«δεν κάνω το καλό το οποίο θέλω, αλλά κάνω το κακό το οποίο*

δεν θέλω»^[5]. Επιπλέον, αυτό συμβαίνει συνεχώς σ' εμάς, τους αδύναμους και ανίσχυρους. Και η προσευχή μπορεί να μας ενισχύσει, γιατί ελκύει την πανίσχυρη δύναμη του Θεού για να βοηθήσει την ανικανότητά μας.

Εκτός από την προσευχή, μεγάλη σημασία για την ενίσχυση της θέλησης στην καταπολέμηση της αμαρτίας έχουν τα λεγόμενα **τάματα και οι υποσχέσεις**. Το τάμα είναι η υπόσχεση του ανθρώπου να κάνει κάποια καλή, ευγενική πράξη, για παράδειγμα, να βοηθήσει τους φτωχούς, να κτίσει έναν ναό ή να κάνει μια ελεημοσύνη, να πάρει ένα ορφανό για να το αναθρέψει ή -όπως έκαναν συχνά οι ευσεβείς πρόγονοί μας- να πάει κάπου σ' έναν ιερό τόπο για προσκύνημα κ.λπ.

Όσον αφορά τις συνθήκες μας, τέτοιοι όρκοι μπορεί να αποτελούνται από τα εξής: Εάν ένας άνθρωπος παρατηρήσει μια δυσλειτουργία στον εαυτό του από οποιαδήποτε άποψη -δεν βοηθάει πολύ τους άλλους, είναι ράθυμος στην εργασία, φροντίζει ελάχιστα την οικογένειά του κ.λπ.-, πρέπει να επιλέξει μόνος του σε αυτόν τον τομέα μια ορισμένη μόνιμη καλή πράξη που να την εκτελεί απαρέγκλιτα ως καθήκον του. Οι υποσχέσεις είναι τάματα, απλά αρνητικού χαρακτήρα. Σε αυτά, ο άνθρωπος υπόσχεται να μην κάνει εκείνη ή την άλλη αμαρτία, να καταπολεμήσει με τον πιο αποφασιστικό τρόπο την τάδε ή την δείνα αμαρτωλή συνήθεια (για παράδειγμα, το ποτό, το κάπνισμα, τις βρισιές κ.λπ.). Συχνά αυτές οι υποσχέσεις δίνονται επίσημα ενώπιον του Τιμίου Σταυρού και του Ευαγγελίου.

Φυσικά, ο καλύτερος τύπος τάματος είναι εκείνος που δίνεται ισόβια. Ωστόσο, κατά περιπτώσεις επιτρέπεται και συμβαίνει συχνά να δίνονται τάματα διάρκειας 2-3 χρόνων. Είναι αυτονόητο ότι ο άνθρωπος πρέπει να δίνει τάματα ή υποσχέσεις, έχοντας ζυγίσει τις δυνάμεις του, με την αποφασιστικότητα να τα εκπληρώσει με κάθε κόστος, με την βοήθεια του Θεού. Ο Σωτήρας μας προειδοποιεί για απρόσεκτους, παράλογους και αφόρητους όρκους με μια παραβολή για τον ανόητο κατασκευαστή του πύργου, τον

οποίο περιγέλασαν οι γύρω του, λέγοντας: «Αυτός ο άνθρωπος άρχισε να χτίζει και δεν κατάφερε να τελειώσει»^[6]. Σχετική είναι και η ρωσική παροιμία που λέει: «κόψε ένα δέντρο που να σου κάνει»^[7], και μία άλλη προσθέτει: «αν δεν ρωτήσεις για το πέρασμα, μην βάλεις το κεφάλι σου στο νερό...»^[8]. Αλλά από την άλλη, εάν η υπόσχεση έχει ήδη δοθεί, τότε εκπληρώστε την χωρίς αναβολή, ζητώντας την βοήθεια του Θεού: «χωρίς να δώσεις λόγο, να είσαι δυνατός, αλλά αν τον έχεις δώσει, να τον κρατήσεις...»^[9].

-
- [1] «Ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου» (Γεν. γ' 19).
- [2] «Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί... πράσσειν τὰ ἴδια καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν» (Α' Θεσ. δ' 10-11).
- [3] «Ἐἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω. Ἀκούομεν γάρ τινες περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους. Τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν» (Β' Θεσ. γ' 10-12).
- [4] Πρβλ. το γνωστό ρητό «ἀργία μήτηρ πάσης κακίας».
- [5] «Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω» (Ρωμ. ζ' 19).
- [6] «Τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν, θέλων πύργον οἰκοδομήσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν; Ἴνα μήποτε, θέντος αὐτοῦ θεμέλιον καὶ μὴ ἰσχύσαντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωροῦντες ἄρξωνται αὐτῷ ἐμπαίζειν, λέγοντες ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο οἰκοδομεῖν καὶ οὐκ ἴσχυσεν ἐκτελέσαι;» (Λουκ. ιδ' 28-30).
- [7] Η παροιμία αυτή (στο πρωτότυπο «Руби дерево по себе») σημαίνει ότι δεν πρέπει να αναλαμβάνει κανείς πράγματα πάνω από τις δυνάμεις του.
- [8] Η παροιμία αυτή (στο πρωτότυπο «Не спросясь броду, не суйся в воду»), που αφορά στην ασφαλή διάβαση των ποταμών από ρηχό πέρασμα, σημαίνει ότι δεν πρέπει κάποιος να κάνει κάτι αν δεν γνωρίζει το θέμα και δεν είναι προετοιμασμένος.
- [9] Ακόμη μία ρωσική παροιμία (στο πρωτότυπο «Не давши слова – крепись, а давши – держись»).

15. Ο ναός του σώματος

Τα καθήκοντα του ανθρώπου σε σχέση με το σώμα του.

Το απαράδεκτο της ασωτίας για τον Χριστιανό.

*Η αντανάκλαση αυτής της αμαρτίας
στο σώμα και την ψυχή του ανθρώπου.*

Η καταπολέμηση της λαγνείας.

Πειρασμός.

Ο άνθρωπος αποτελείται από ψυχή και σώμα. Πολλές αρχαίες θρησκείες και φιλοσοφίες έλεγαν ότι η ανθρώπινη ψυχή δημιουργήθηκε από τον Θεό, ενώ το σώμα προέρχεται από μια κακή αρχή -τον διάβολο. Ο Χριστιανισμός διδάσκει διαφορετικά. Τόσο η ψυχή όσο και το σώμα του ανθρώπου είναι δημιουργημένα από τον Θεό.

Το σώμα του ανθρώπου, σύμφωνα με την αποστολική διδασκαλία, μετά το μυστήριο του Βαπτίσματος, είναι ο ναός του Αγίου Πνεύματος, και τα μέλη του σώματος -μέσω της ένωσης με τον Χριστό στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας- είναι μέλη του Χριστού. Επομένως, ο άνθρωπος θα περάσει στη μελλοντική αιώνια ευδαιμονία (είτε στο αιώνιο βάσανο) με όλη του την ύπαρξη: τόσο με την αθάνατη ψυχή, όσο και με το σώμα που θα αναστηθεί και θα επανενωθεί με την ψυχή πριν από την φοβερή Ημέρα της Κρίσεως του Χριστού.

Επομένως, φροντίζοντας την ψυχή του, ο Χριστιανός δεν πρέπει να αφήνει το σώμα του χωρίς επίβλεψη. Και πάνω απ' όλα πρέπει να το προστατεύει με χριστιανικό τρόπο όχι μόνον από ασθένειες, αλλά και από αμαρτίες που το μολύνουν, το ρυπαίνουν και το αποδυναμώνουν. Και μεταξύ τέτοιων αμαρτιών, όσον αφορά την επικινδυνότητα και την βλαβερότητά τους, την πρώτη θέση κατέχει η *πορνεία*: η αμαρτία του ανθρώπου που χάνει την αγνότητα και την σωματική του καθαρότητα.

Δεν είναι ευχάριστο να γράφεις αυτές τις γραμμές και να θέτεις ένα τέτοιο θέμα το οποίο, κατά την σκληρή αποστολική έκφραση, «*αίσχρόν ἐστι καὶ λέγειν*»^[1] για τον Χριστιανό. Ντρέπομαι να το αναφέρω. Αλλά είναι αδύνατο να παραμέ-

νουμε σιωπηλοί γι' αυτό, καθώς, φυσικά, **καμιά αμαρτία δεν είναι για τους νέους τόσο επικίνδυνη, όσο επικίνδυνη και τρομερή είναι αυτή η απαίσια αμαρτία -χειρότερη από την μόλυνση, χειρότερη από την πανούκλα...**

Αναφερόμαστε λοιπόν στο αμάρτημα της πορνείας, με άλλα λόγια, **για εκείνες τις αμαρτίες της ακολασίας και της σεξουαλικής ασυδοσίας, που είναι, χωρίς καμιά αμφιβολία, η πιο φρικτή πληγή, μάστιγα και κατάρρα της σύγχρονης ανθρωπότητας.** Είναι δύσκολο να απαριθμήσουμε εκείνες τις καταστροφικές συνέπειες που ακολουθούν αυτό το αμάρτημα, σαν αχώριστη σκιά: απώλεια μιας φυσιολογικής, χριστιανικής και καθαρής στάσης απέναντι στους ανθρώπους του αντίθετου φύλου, μόλυνση της σκέψης και της φαντασίας, αποδυνάμωση και εξάντληση της ανθρώπινης σωματικής δύναμης, ακραία εξασθένηση της μνήμης, μη ανταπόκριση στη ζωή και στις εκφάνσεις της, έλλειψη θέλησης και απώλεια ζωτικής ενέργειας και τέλος νευρασθένεια και ψυχική διαταραχή ή η πιο τρομερή ασθένεια -η «προοδευτική παράλυση» (μαλάκυνση του εγκεφάλου)- αυτές οι συνέπειες είναι οι συνήθεις σύντροφοι της αμαρτίας της πορνείας. Για να μην αναφέρουμε συγκεκριμένες ασθένειες, που είναι τόσο συχνά αποτέλεσμα μιας αναίσχυνης ζωής... Αλλά το πιο τρομερό απ' όλα, φυσικά, είναι η φοβερή κρίση εκείνου που μας διέταξε την αγνότητα και την καθαρότητα του βίου -η τρομερή κρίση για την οποία είπε ο Απόστολος: *«πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός»*^[2]...

Πώς μπορεί εκείνος που θέλει να διατηρήσει τον εαυτό του χριστιανικά καθαρό και αγνό να καταπολεμήσει τον πειρασμό αυτής της αμαρτίας; Η απάντηση είναι απλή: πρώτα απ' όλα **με την καθαρότητα της σκέψης και της φαντασίας.** Λέγεται συχνά ότι η σεξουαλική επιθυμία λειτουργεί στον άνθρωπο με τέτοια ακαταμάχητη δύναμη που δεν είναι σε θέση να της αντισταθεί. Ψέμα! Διότι δεν είναι θέμα «ανάγκης», αλλά φθοράς και ηδονισμού, όταν ένας άνθρωπος χωρίς περιορισμό μολύνει τον εαυτό του

με σκέψεις και επιθυμίες. Φυσικά σ' ένα τέτοιο άτομο η φυσική σεξουαλική κλίση διευρύνεται σε υπέρογκο βαθμό και τον οδηγεί αναπόφευκτα στην αμαρτία.

Αλλά ένας Χριστιανός, θεοσεβούμενος και αυστηρός με τον εαυτό του, δεν θα επιτρέψει ποτέ, ούτε θα αφήσει κακές επιθυμίες και σκέψεις να κυριεύσουν το μυαλό και την καρδιά του. Και γι' αυτό, αφού καλέσει την βοήθεια του Θεού με την προσευχή και το σημείο του Σταυρού, θα παλέψει με τέτοιες σκέψεις μόλις εμφανιστούν, με μια προσπάθεια θέλησης, μεταφέροντας την συνείδηση και το λογισμό είτε στην προσευχή, είτε τουλάχιστον σε κάποιο άλλο, μη μολυσματικό θέμα.

Το να φλέγεσαι από μια ακάθαρτη φαντασία σημαίνει να διαφθείρεις και να καταστρέφεις τον εαυτό σου... Και γι' αυτό, όταν αγωνίζεται με τους πονηρούς λογισμούς, ο Χριστιανός **πρέπει αμέσως και απότομα να αποστασιοποιηθεί και να απομακρυνθεί από ο,τιδήποτε μπορεί να προκαλέσει αυτές τις κακές σκέψεις.** Δεν είναι τυχαίο που ο Σωτήρας μας μάς προειδοποιεί τόσο αυστηρά στην Επί του Όρους Ομιλία για το ακάθαρτο, λάγνο βλέμμα -ακόμη κι αν δεν υπάρχει τίποτα περισσότερο από αυτό^[3]. Τόσο επικίνδυνος είναι ο πειρασμός του λογισμού.

Και είναι τόσοι πολλοί οι πειρασμοί!... Η γενική εξαχρείωση των ηθών και η απομάκρυνση από την αγνή, χριστιανική ζωή της εγκράτειας, η εξωφρενικά απαράδεκτη στάση απέναντι στον γάμο και την συζυγική ζωή -αυτό από μόνο του δεν μπορεί παρά να επηρεάσει μια νεαρή ψυχή. Και εκτός αυτού, ακόμη περισσότερα: κινηματογράφος, ταινίες, πίνακες ζωγραφικής και σύγχρονη λογοτεχνία^[4], που συναγωνίζονται να εγκωμιάσουν και να περιγράψουν την αμαρτία με τα πιο δελεαστικά χρώματα, με τέτοια ωμότητα και αναισχυντία, που θα είχαν τρομοκρατηθεί οι ταπεινοί και θεοσεβούμενοι πρόγονοί μας. Αδιάντροποι (άσεμνοι) χοροί και παρόμοιες διασκεδάσεις, για τις οποίες η σύγχρονη παγανιστική «χριστιανική» κοινωνία είναι τόσο τυφλωμένη που δεν παρατηρεί την βλαπτικότητα

και την αμαρτωλότητά τους... Επίσης, διάφορα είδη άσεμνων «αστείων» -αυτή η πνευματική σήψη και μόλυνση, που μολύνει δολοφονικά το μυαλό και την καρδιά του ανθρώπου- όλα αυτά είναι ένα νέφος πειρασμού που πλησιάζει την νεαρή, αναπτυσσόμενη ανθρώπινη ψυχή...

Όμως μακάριος εκείνος, ο οποίος εκ νεότητός του και μέχρι το τέλος των ημερών του παραμένει αγνός στο σώμα και την ψυχή. Μακάριος αυτός που την ευωδιαστή φρεσκάδα, την δύναμη και τον πλούτο των ανέγγιχτων δυνάμεων της ψυχής και του σώματος είτε την έφερε στην φωτεινή, αγιασμένη από τον Θεό και από την Εκκλησία συζυγική ένωση, είτε τα διατήρησε όλα αυτά μέχρι το ίδιο το κατώφλι του τάφου με την λαμπερή αγνότητα της παρθενίας και της αγνότητας!

Ναι, μόνο δύο μονοπάτια είναι ευλογημένα από τον Θεό για τον άνθρωπο στην γη: είτε ο ιερός δρόμος του χριστιανικού γάμου, η αχώριστη ένωση δύο καρδιών για την ζωή, είτε διαφορετικά το υψηλότερο και ιερότερο μονοπάτι -το μονοπάτι της παρθενίας, της αφοσίωσης στον Θεό και στον πλησίον- αδιαίρετα, μέχρι το τέλος, στην άρνηση της ατομικής ευτυχίας χάριν της επίτευξης της αγάπης προς τον Θεό και τον πλησίον.

Και αντίστροφα: ο δρόμος εκείνου που αγνοεί, περιφρονεί και παραβιάζει πεισματικά τους θεόσδοτους νόμους της χριστιανικής αγνότητας και αλήθειας, βεβηλώνοντας το σώμα και θανατώνοντας την ψυχή, είναι ολέθριος, διότι αργά ή γρήγορα θα εκπληρωθεί η τρομερή, γι' αυτόν, απειλή: «έμοι έκδίκησις, έγω άνταποδώσω, λέγει Κύριος»^[5].

[1] Εφ. ε'12.

[2] Εβρ. ιγ' 4.

[3] «Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» (Ματθ. ε' 28).

[4] Και φυσικά τηλεόραση και διαδίκτυο σήμερα. Είναι περιττό βέβαια να τονίσουμε, ότι ο άγιος συγγραφέας του παρόντος έργου δεν αναφέρεται καν στα παρά φύσιν σαρκικά αμαρτήματα, τα οποία έχουν κατακλύσει την ανθρωπότητα σήμερα και προβάλλονται και «υπερηφανεύονται» με κάθε τρόπο, για να «καθιερωθούν» ως νόμιμα και φυσικά. Έτσι όμως, προετοιμάζουν ουσιαστικά την ανθρωπότητα για την πιο σκληρή δοκιμασία που την αναμένει, αυτή των εσχάτων αποκαλυπτικών χρόνων.

[5] Ρωμ. ιβ' 19.

16. Αμαρτήματα αυτοκαταστροφής

Μέθη και φιλαργυρία.

Χριστιανική ανιδιοτέλεια.

*Η στάση του Χριστιανού απέναντι στην σωματική υγεία
και η συμπεριφορά στην ασθένεια.*

Στάση απέναντι στον θάνατο.

Το αμάρτημα της αυτοκτονίας.

Από τα «*έργα τῆς σαρκός*»^[1], δηλαδή τις αμαρτίες που είναι βαθιά ριζωμένες στην ίδια την φύση του ανθρώπου, ίσως η πιο επικίνδυνη είναι η μέθη. Ξέρουμε πόσο διαδεδομένη είναι αυτή η αμαρτία τώρα^[2]. Αλλά ας θυμάστε όλοι ότι πρέπει ο άνθρωπος να προστατευτεί από την μέθη όχι όταν έχει ήδη αναπτύξει αυτό το ντροπιαστικό και καταστροφικό πάθος, αλλά νωρίτερα, όταν είναι πολύ πιο εύκολο. Εξάλλου, κανείς δεν γεννήθηκε μέθυσος^[3]. Και ξέρουμε ήδη πόσο πιο εύκολο είναι για έναν άνθρωπο να πολεμήσει τους πειρασμούς της αμαρτίας όταν δεν του έχει γίνει ακόμα μέσω της επανάληψης μια δυνατή συνήθεια, που τόσο δύσκολα ξεπερνιέται... Από μικρή ηλικία γενικώς είναι καλύτερα να μη πίνετε. Οι νέοι έχουν ήδη πολλή ζωντάνια και λαμπρή ενέργεια και δεν χρειάζεται να «ζεσταθούν» με βότκα [δυνατό αλκοόλ] στη νεότητά τους. Η παροιμία λέει: «Δώσε στον δαίμονα ένα δάχτυλο κι αυτός θα τραβήξει όλο το χέρι». Η θέληση των νέων δεν είναι ακόμα δυνατή και οι πειρασμοί του ποτού είναι πολλοί...

Πολλοί άνθρωποι καταστρέφονται στα νεανικά τους χρόνια από ένα ιδιαίτερο είδος «γενναιότητας», ένα είδος αθλητικού ενθουσιασμού, όταν κάποιος θέλει να «αποδείξει» σε κάποιον την δύναμη και την αντοχή του με το να καταναλώνει αλκοολούχα ποτά. Αλλά, φυσικά, θα είχε δείξει πολύ μεγαλύτερο σθένος και δύναμη -πραγματική ηθική δύναμη- αν μπορούσε πραγματικά να αντισταθεί -να μην υποκύψει σ' αυτό τον κακό πειρασμό, από τον οποίο τόσοι πολλοί καλοί και προικισμένοι άνθρωποι έχουν πεθάνει ανάμεσά μας. Και πάλι, ο Χριστιανός πρέπει με κάθε τρόπο να αποφεύγει τους αμαρτωλούς πειρασμούς και να

τους απομακρύνει από τον εαυτό του, ενθυμούμενος ότι, σύμφωνα με τα λόγια του Αποστόλου, «οι κακές συναναστροφές φθείρουν τις καλές συνήθειες»^[4].

Υπάρχει όμως και ένα άλλο αμάρτημα, το οποίο εκ πρώτης όψεως δεν φαίνεται τόσο καταστροφικό όσο οι αμαρτίες της μέθης και της ακολασίας, αλλά είναι και αυτό εξαιρετικά επικίνδυνο. Τούτο είναι η αμαρτία της φιλαργυρίας, για την οποία ο Απόστολος λέει κατά γράμμα τα εξής: «ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία...»^[5]. Ο κίνδυνος αυτής της αμαρτίας, πρώτον, είναι ότι για το άτομο που έχει εγωιστικά αποκτήσει πλούτο, μέσω αυτού του πλούτου ανοίγεται η πρόσβαση σε όλους τους άλλους πειρασμούς του κόσμου. Αλλά επίσης και ο ίδιος ο πλούτος γίνεται είδωλο για τον άνθρωπο, δηλαδή ένα χρυσό είδωλο, στο οποίο προσκολλάται με όλη του την ψυχή και την καρδιά και του οποίου την υπηρεσία δεν μπορεί πλέον να αρνηθεί.

Όμως, φροντίζοντας την υγεία του, ο Χριστιανός δεν πρέπει να φοβάται τον θάνατο. Δεν μιλάμε πια για εκείνον τον θάνατο για τον Χριστό, για την πίστη σε Αυτόν, που απειλεί τον [πιστό] Χριστιανό σε εποχές διωγμού για την πίστη. Ένας τέτοιος μαρτυρικός θάνατος θα πρέπει να είναι χαρούμενος και επιθυμητός για εκείνον που πιστεύει τα λόγια του Σωτήρα: «ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ, εὕρησιν αὐτήν»^[6]. Αλλά γενικά, οι αληθινοί Χριστιανοί στα υψηλότερα επίπεδα της πίστης τους όχι μόνο δεν φοβήθηκαν τον θάνατο, αλλά και τον επιθυμούσαν. Ο Απόστολος Παύλος, για παράδειγμα, είπε ξεκάθαρα: «τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι (δηλαδή να πεθάνω) καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῶ γὰρ μᾶλλον κρείσσον (ἀπὸ το να μείνω στη γη...)»^[7]. Σε άλλο μέρος λέει: «ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει»^[8] -συνηθίζοντάς μας στην ιδέα ότι η αληθινή πατρίδα μας είναι εκεί και στη γη είμαστε μόνο προσωρινοί επισκέπτες.

Και έτσι, τα «χριστιανὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν» είναι οικεία και όχι τρομερά για τον Χριστιανό -αν όχι πάντα «ανώδυ-

να», αλλά τουλάχιστον σε κάθε περίπτωση, «άνεπαίσχυντα» και «είρηνικά». Και προετοιμάζεται ο Χριστιανός για έναν τέτοιο θάνατο, με προσευχή, σκέψη και αποδοχή των Αγίων Μυστηρίων. Ταυτόχρονα, δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να σκεφτεί κανείς ότι η Θεία Κοινωνία είναι απαραίτητη μόνο για τους ετοιμοθάνατους. Αυτό δεν είναι αλήθεια. Όποιος είναι βαριά άρρωστος πρέπει να λάβει την Θεία Κοινωνία, διότι αυτό το Μυστήριο λαμβάνεται προς θεραπεία της ψυχής και του σώματος και είναι το καλύτερο ενισχυτικό φάρμακο. Παραδείγματα αυτού τα βλέπουμε συνέχεια στην καθημερινή ζωή.

Σε αντίθεση με έναν καλό χριστιανικό θάνατο, ένας επαίσχυντος μη χριστιανικός θάνατος, είναι, για παράδειγμα, ο θάνατος (τρομερός και αποκρουστικός για έναν Χριστιανό) ενός μεθυσμένου που έπεσε από τον φράχτη, ενός κλέφτη κατά την διάρκεια ληστείας κλπ.

Επίσης, χωρίς αμφιβολία, στους επαίσχυντους θανάτους περιλαμβάνεται και η αυτοκτονία. Είναι γνωστόν ότι η Εκκλησία με τους κανονισμούς της (δηλαδή τους Ιερούς Κανόνες) στερεί την χριστιανική ταφή σε όσους αυτοκτόνησαν εντελώς σκόπιμα και εσκεμμένα. Το γεγονός της αυτοκτονίας είναι μια πλήρης προδοσία του ίδιου του πνεύματος του Χριστιανισμού, μια απροθυμία να σηκώσει κανείς τον Σταυρό της ζωής του, μια απάρνηση της αφοσίωσης στον Θεό και της ελπίδας σε Αυτόν.

Η αυτοκτονία είναι ο επαίσχυντος θάνατος ενός εντελώς εγωιστή που σκέφτεται τον εαυτό του και δεν σκέφτεται τους άλλους ανθρώπους και τις ευθύνες του σε σχέση με αυτούς. Βλέπουμε στο Ευαγγέλιο ότι ο πρώτος αυτόχειρας ήταν ο Ιούδας ο προδότης, ο οποίος έβαλε τέλος στην ζωή του τόσο φρικτά και επαίσχυντα. Ο αυτόχειρας -μετά από αυτό- παύει να είναι πιστό τέκνο της Εκκλησίας. Και γι' αυτό η Εκκλησία στερεί από τους άτυχους αυτόχειρες την κηδεία τους. Και πώς να τελεστεί μια κηδεία ενός αυτόχειρα στον ναό; Αφού η κύρια ιδέα της κηδείας είναι η εξής: *«Ανάπαυσον έν είρήνη, Κύριε, τήν ψυχήν τοῦ δούλου Σου»*

(επειδή έχει εναποθέσει την εμπιστοσύνη του σε Σένα...)
Αλλά σε μια αυτοκτονία τα λόγια αυτά ακούγονται αναλη-
θή. Μπορεί η Εκκλησία να λέει ψέματα;

---

[1] Γαλ. ε' 19.

[2] Στην Ρωσία ο αλκοολισμός είχε καταντήσει μάστιγα με τεράστιο αριθμό θυμάτων.

[3] Κανείς άνθρωπος δεν γεννιέται με πάθη. Ούτε ο μέθυσος, ούτε ο φιλάργυρος, ούτε ο πόρνος, ούτε ο ομοφυλόφιλος κλπ. Δυστυχώς στην εποχή μας οι μακράν του Θεού άνθρωποι θέλουν να φορτώσουν στον Θεό τα πάθη τους με το δαιμονικό επιχείρημα, «έτσι γεννήθηκα!».

[4] «Φθείρουσιν ήθη χρηστά όμιλία κακαί» (Α' Κορ. ιε' 33). Ο μέγας εν Αποστόλοις Παύλος, δανείστηκε την έκφραση αυτή από τον αρχαίο Αθηναίο ποιητή Μένανδρο, ο οποίος έγραψε στο έργο του «Γνώμαι Μονόστιχοι» την αυτή ρήση: «φθείρουσιν ήθη χρησθ' όμιλία κακαί».

[5] Α' Τιμ. ζ' 10.

[6] Ματθ. ις' 25.

[7] Φιλιπ. α' 23.

[8] Φιλιπ. γ' 20.

17. Η στάση προς τον πλησίον

Η δικαιοσύνη και τα είδη της.

Η υπεροχή της χριστιανικής δικαιοσύνης.

Η αυστηρότητα και επιείκεια του Χριστιανού.

Η εμπιστοσύνη του Χριστιανού.

Μέχρι στιγμής μιλήσαμε για τα καθήκοντα του Χριστιανού απέναντι στον εαυτό του. Τώρα ας αναλογιστούμε τις ευθύνες του απέναντι στον πλησίον -στους άλλους ανθρώπους.

Το πρώτο βήμα στις σωστές σχέσεις μας με τους άλλους ανθρώπους είναι η απαίτηση για δικαιοσύνη. Χωρίς αυτή την βασική απαίτηση, ακόμη και η καλοσύνη ενός ανθρώπου μπορεί να αποδειχθεί άχρηστη αν δεν υφίσταται αλήθεια σε αυτήν, αλλά υπάρχει μεροληψία και προκατάληψη. Αλλά και στην ίδια την διαμόρφωση δίκαιων σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων, σκιαγραφούνται διάφορα είδη δικαιοσύνης.

1. Η δικαιοσύνη της νομιμοφροσύνης. Αυτό είναι το χαμηλότερο είδος δίκαιων σχέσεων, το πιο συνηθισμένο στην αστική και δημόσια ζωή. Ένας νομιμόφρων άνθρωπος προσπαθεί στην ζωή του να τηρεί την ακριβή εκπλήρωση των κρατικών και αστικών νόμων που είναι δεσμευτικοί γι' αυτόν και τους άλλους. Επιπλέον, συνήθως εκπληρώνει όλες τις προσωπικές του συμβάσεις και υποχρεώσεις με ακρίβεια και εγκαίρως. Πέραν όμως από αυτούς τους νομικούς κανόνες και όρια, με την έννοια των παραχωρήσεων και της συγκατάβασης, δεν κάνει ούτε ένα βήμα και μπορεί να αποδειχθεί στυγνός, αδιάκριτος και άκαρδος. Ένα τέτοιο άτομο δεν διαπράττει «παρανομία», δεν παραβιάζει νόμους -αλλά θα πάρει αυτό που του ανήκει και δεν θα υποχωρήσει σε κανέναν, ακόμα κι αν ο πλησίον του υποφέρει εξαιτίας αυτού. Φυσικά, στην εποχή μας, ακόμη και τέτοιοι νομιμόφρονες άνθρωποι εξακολουθούν να είναι σχετικά αξιοπρεπείς, επειδή εκτελούν τα καθήκοντά τους με ειλικρίνεια. Ωστόσο, είναι σαφές σε όλους ότι για έναν Χριστιανό αυτό το είδος σχέσης είναι πολύ ανεπαρκές, γιατί δεν είναι χριστιανικό, αλλά καθαρά παγανιστικό.

2. Η δικαιοσύνη της ορθότητας. Αυτό το είδος δικαιοσύνης είναι ηθικά πολύ υψηλότερο από το προηγούμενο. Ορθό άνθρωπο αποκαλούμε εκείνον που στις σχέσεις του με τους άλλους προσπαθεί να ενεργεί όπως πρέπει, και όχι μόνο σύμφωνα με εξωτερικούς νόμους και έθιμα, αλλά γενικά, σύμφωνα με την συνείδησή του. Επομένως, είναι ήρεμος, ήμερος, ευγενικός και εξυπηρετικός σε όλους. Ανταποκρίνεται πρόθυμα σ' ένα αίτημα για μια υπηρεσία και προσπαθεί να κάνει ό,τι υπόσχεται, συχνά απαλλάσσοντας έτσι άλλους ανθρώπους από δυσκολίες. Σε αντίθεση με τους ψυχρά νομιμόφρονες ανθρώπους, το να ζεις και να δουλεύεις με τόσο σωστούς, χρήσιμους ανθρώπους είναι εύκολο και ευχάριστο. Ωστόσο, ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση, όλα αυτά απέχουν πολύ από τον Χριστιανισμό, αφού μια τέτοια ευγένεια και ανταπόκριση δεν είναι πάντα σταθερή και πιστή στον εαυτό της, και, το πιο σημαντικό, σύντομα ξεθωριάζει και μαραίνεται (όπως λένε «σβήνει»). Και τότε το άτομο, που εξωτερικά φαίνεται και παραμένει σωστός και ευγενικός στις σχέσεις του με τους ανθρώπους, συνήθως προσπαθεί να τους ξεφορτωθεί σύντομα και ευγενικά, να απαλλαγεί από τα αιτήματά και τις ανάγκες τους.

3. Ο πλήρης τύπος δικαιοσύνης είναι η χριστιανική δικαιοσύνη -η δικαιοσύνη της χριστιανικής καρδιάς. Η βασική, σοφή και ταυτόχρονα σαφής και κατανοητή αρχή της εκφράζεται στο Ευαγγέλιο με τα λόγια: «*Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιῆτε αὐτοῖς*»^[1]. Και η Αποστολική Σύνοδος το επανέλαβε αυτό με αρνητική μορφή: «*Μην κάνετε στους άλλους αυτό που δεν θέλετε να σας κάνουν*» (Πράξεις 15:29)^[2]. Έτσι, μη βάζετε στην ζωή κανένα ψέμα, κανένα ψεύδος, καμία δυσαρέσκεια, κανένα κακό. Όλοι οι άνθρωποι είναι πλησίον, μη τους κάνετε αυτό που δεν επιθυμείτε για τον εαυτό σας. Επιπλέον, όχι μόνο μην κάνετε το κακό, αλλά και να κάνετε το καλό, σύμφωνα με την συνείδησή σας, από καρδιάς, εμπνευσμένο από τον ευαγγελικό νόμο της αγάπης, του

ελέους και της συγχώρεσης. Αν θέλετε να σας φέρονται εγκάρδια, ανοίξτε την καρδιά σας στον πλησίον σας. Και μην είστε εγωιστές, μη λαμβάνετε υπόψη μόνο τα δικαιώματά σας -όπως κάνουν οι νομιμόφρονες και οι ορθοί άνθρωποι- αλλά **βάλτε το καλό και το ωφέλιμο του πλησίον σας πάνω απ' όλα τα δικαιώματά σας, σύμφωνα με τον νόμο της χριστιανικής αγάπης.**

Συμβαίνει συχνά και είθισται στην ζωή να είμαστε πολύ επιεικείς με τον εαυτό μας, και απαιτητικοί και αυστηροί απέναντι στους άλλους. Η χριστιανική δικαιοσύνη διδάσκει διαφορετικά. Ο Κύριος είπε: *«Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; Ἡ πῶς ἔρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου...»*^[3]. Επομένως, οι ασκητές του Χριστιανισμού, που ήταν τόσο θλιμμένοι για τις αμαρτίες τους και υπήρξαν αλύπητα αυστηροί και απαιτητικοί με τον εαυτό τους, ήταν τόσο συγχωρητικοί και συγκαταβατικοί απέναντι στους άλλους, καλύπτοντας με στοργή και αγάπη τις αδυναμίες του πλησίον τους.

Και γενικά, ο χριστιανικός κανόνας της ζωής μάς διδάσκει ότι στις θλιβερές περιστάσεις του βίου, όπως για παράδειγμα, σε διαμάχες, προβλήματα κ.λπ., να αναζητούμε την αιτία τους όχι στους άλλους, αλλά στον εαυτό μας: στην αγάπη μας για την αμαρτία, την αδιαλλαξία, την υπερηφάνεια και τον εγωισμό. Έτσι, η χριστιανική δικαιοσύνη απαιτεί απο μας να είμαστε επιεικείς απέναντι στους άλλους. Αυτό όμως δεν είναι αρκετό. Μας καλεί να δούμε σε κάθε άνθρωπο ακριβώς έναν αδελφό: έναν αδελφό εν Χριστώ, ένα αγαπημένο δημιουργημα και την εικόνα του Παντοδύναμου Θεού. Και ανεξάρτητα από το μέγεθος της πτώσης του ανθρώπου αυτού, ανεξάρτητα από το πόσο έχει αμαυρώσει την εικόνα του Θεού μέσα του με τις αμαρτίες και τις κακίες, πρέπει ακόμα να αναζητούμε την σπίθα του Θεού στην ψυχή του - όπως κατάφερε να κάνει ο Ντοστογιέφσκι στις «Αναμνήσεις από το σπίτι των πεθαμένων»^[4] (από την εμπειρία του στα καταναγκαστικά έργα).

«Οι αμαρτίες είναι αμαρτίες, αλλά η βάση στον άνθρωπο είναι η εικόνα του Θεού... Να μισείς την αμαρτία, αλλά να αγαπάς τον αμαρτωλό», είπε κάποτε ο [Άγιος] π. Ιωάννης της Κρονστάνδης...

Μαζί με τον σεβασμό στην προσωπικότητα του πλησίον, πρέπει να υπάρχει και εμπιστοσύνη σ' αυτόν. Αυτό είναι ιδιαιτέρως απαραίτητο όταν ένας άνθρωπος αφού έχει διαπράξει κάποιο έγκλημα, έπειτα ομολογεί την ανοχή του με την ευαγγελική λέξη «μετανοώ» και υπόσχεται διόρθωση. Πόσο συχνά η καλή πρόθεση ενός τέτοιου μετανοημένου ανθρώπου αντιμετωπίζεται με δυσπιστία και ψυχρότητα· και τότε η καλή επιθυμία για διόρθωση εξαφανίζεται και αντικαθίσταται από πικρία και μια καταστροφική απόφαση: «Ω, καλά, τότε περιμένετε, θα σας δείξω ποιος είμαι, θα πάρω εκδίκηση...». Ποιος ευθύνεται για το θάνατο αυτής της ψυχής;...

Αντίθετα, ένας ειλικρινής, στοργικός Χριστιανός προσπαθεί με χαρά να ανταποκριθεί στην καλή παρόρμηση του πλησίον του, τονίζοντας την πλήρη εμπιστοσύνη και τον σεβασμό του προς αυτόν και συχνά υποστηρίζοντας και επιβεβαιώνοντας τον καλό δρόμο σε όσους εξακολουθούν να διστάζουν και δεν έχουν ενισχυθεί. Φυσικά, μερικές φορές συμβαίνει ο άνθρωπος που έχει υποσχεθεί να βελτιωθεί, να καταχράται την εμπιστοσύνη του πλησίον του είτε από αδυναμία θέλησης, είτε από συνειδητή επιθυμία να εξαπατήσει. Αλλά μπορεί αυτό να καταστείλει το αίσθημα εμπιστοσύνης και καλοσύνης προς τον πλησίον σ' έναν πιστό Χριστιανό; Άλλωστε, είναι τέκνο και οπαδός του νόμου της χριστιανικής αγάπης· εκείνης της αγάπης για την οποία ο Απόστολος [Παύλος] είπε ότι «πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ελπίζει, πάντα ύπομένει»^[5].

[1] Ματθ. ζ' 12.

[2] Το απόσπασμα αυτό δεν συναντάται στο ελληνικό κείμενο των Πράξεων. Στο ρωσικό κείμενο το απόσπασμα αυτό βρίσκεται ανά-

μεσα από το «ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας» καὶ το «ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε. ἔρρωσθε». Ὅπως παρατηρεῖ ὁ σοφὸς ἐρμηνευτὴς καὶ νεοφανὴς Πατέρας Ἀρχιεπίσκοπος Συρακουσῶν Ἀβέρκιος [τῆς Ρωσικῆς Διασποράς, † 1976] στὴν ἐρμηνεία τοῦ χωρίου τὸ ἀπόσπασμα αὐτό (στο πρῶτότυπο «не делать другим того, чего себе не хотят») «βρίσκεται μόνο σε λίγα ἀρχαία χειρόγραφα καὶ Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος δὲν τὸ ἀναφέρει στὴν ἐρμηνεία του» (архиепископ Аверкин [Таушев], Четвероевангелие. Апостол: Руководство к изучению Священного Писания Нового Завета, Москва, 2005, σελ. 452).

[3] Ματθ. ζ' 5.

[4] Παραθέτουμε τὸν τίτλο με τὸν ὁποῖο κυκλοφορεῖ στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα καὶ αὐτὸ τὸ σπουδαῖο ἔργο τοῦ μεγάλου ὀρθόδοξου Ρώσου συγγραφέα.

[5] Α' Κορ. ιγ' 7.

18. Επιθυμία για το καλό όλων

Ψέματα, συκοφαντίες και καταλαλιά.

Υποκρισία.

Χριστιανική φιλανθρωπία και καλοσύνη.

Σωματική και πνευματική βοήθεια.

Ιδιωτική και δημόσια φιλανθρωπία.

Ένα από τα σημαντικότερα μειονεκτήματα της σύγχρονης κοινωνίας είναι το ψέμα. Εκδηλώνεται με διάφορες μορφές, ειδικά με την συνηθή μορφή «ψέματος» στις ανθρώπινες συνομιλίες και με την μορφή εξαπάτησης στην επιχειρηματική ζωή. Η εύκολη θέαση αυτής της αμαρτίας που βρίσκεται πλέον παντού είναι εξαιρετικά επικίνδυνη. Θεωρείται κοινή πρακτική να υποστηρίζει κάποιος κάτι χωρίς να γνωρίζει αν είναι αλήθεια ή όχι. Λέτε: «δεν είμαι στο σπίτι», για να απαλλαγείτε από έναν επισκέπτη ή κάποιον ζητιάνο· αποκαλείτε τον εαυτό σας άρρωστο ενώ είστε υγιείς και τα λοιπά (αυτό περιλαμβάνει επίσης ψευδείς «φιλοφρονήσεις», κολακεία, έπαινο, και τα όμοια). Οι άνθρωποι ξεχνούν ότι τα ψέματα προέρχονται από τον διάβολο, για τον οποίον ο Σωτήρας Κύριος είπε ότι είναι ψεύτης και πατέρας του ψεύδους^[1]. **Επομένως, κάθε ψεύτης είναι συνεργός και όργανο του διαβόλου.** Ακόμη και στην Παλαιά Διαθήκη ειπώθηκε: «*βδέλυγμα Κυρίως χείλη ψευδῆ...*»^[2].

Ιδιαίτερα επικίνδυνα είναι είδη ψεμάτων όπως η καταλαλιά^[3] και η συκοφαντία. Όλοι γνωρίζουν τι είναι η καταλαλιά: δίχτυα αποπλάνησης και ψεμάτων που υφαίνονται από τον διάβολο, που προκαλούν σύγχυση και σκοτεινιά στις καλές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. **Αυτό το λεγόμενο «κουτσομπολιό» -από ψέματα και άσκοπες κουβέντες- έχει γίνει αγαπημένο μέρος σχεδόν κάθε συζήτησης.**

Ακόμη χειρότερο και σοβαρότερο είναι η συκοφαντία, δηλαδή ένα σκόπιμο ψέμα εναντίον ενός ανθρώπου με σκοπό να τον βλάψει. Αυτή η συκοφαντία είναι ιδιαίτερα διαβολικό ψέμα, γιατί η ίδια η λέξη «διάβολος» σημαίνει ακριβώς «συκοφάντης...».

Όταν ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός κατήγγειλε τους Γραμματείς και τους Φαρισαίους, συνήθως τους αποκαλούσε υποκριτές^[4], επισημαίνοντας έτσι αυτό το σοβαρό είδος ψεύδους -την υποκρισία με την οποίαν ήταν γεμάτοι αυτοί οι φανταστικοί ηγέτες του λαού. Οι Φαρισαίοι ήταν ιεροπρεπείς στην όψη, μεγαλομανείς και δόλια μισητές της αλήθειας και της καλοσύνης στην καρδιά και την ψυχή. Γι' αυτό, ο Κύριος τους παρομοίασε με ζωγραφισμένους τάρφους, που είναι όμορφοι εξωτερικά, αλλά μέσα είναι γεμάτοι με νεκρά οστά και κάθε ακαθαρσία^[5].

Σήμερα, στην πραγματικότητα, η θρησκευτική υποκρισία έχει μειωθεί, ωστόσο εξακολουθεί να είναι διαδεδομένη με την μορφή της προσποίησης και της επιθυμίας να μην είσαι, αλλά να φαίνεσαι. Ένας Χριστιανός προσπαθεί, φυσικά, να μην φαίνεται, παρά να είναι καλός, αλλά αυτό δεν είναι εύκολο, και συχνά δεν το παρατηρεί σχεδόν κανείς άλλος εκτός από τον Θεό που βλέπει τα πάντα. Και έτσι, πολλοί, ειδικά μεταξύ των νέων, προσπαθούν να φαίνονται πιο έξυπνοι, πιο όμορφοι, πιο προικισμένοι, πιο ανεπτυγμένοι, ακόμη και πιο ευγενικοί απ' ότι είναι στην πραγματικότητα (σε αυτή την ψεύτικη βάση υποστηρίζεται και η τόσο κοινή συνήθεια και αγάπη για το ντύσιμο και τον καλλωπισμό). Και το αποτέλεσμα είναι πως ο δόλος και η ανειλικρίνεια που τόσο συχνά σήμερα καταστρέφουν τους ανθρώπους και την ευτυχία τους, αποδεικνύεται ότι βασίζονται στην πλάνη και όχι στην αλήθεια.

Ειπώθηκε ήδη ότι ο Χριστιανός στηρίζει την στάση του απέναντι στον πλησίον του πάνω στην αγάπη και ως εκ τούτου προσπαθεί να πράττει σε αυτόν το καλό. **Όποιος δεν κάνει καλό δεν είναι Χριστιανός.** Και αυτή η καλοσύνη, αυτή η αγάπη προς τον πλησίον, πρέπει οπωσδήποτε να εκφράζεται με πράξεις ελέους και καλοσύνης προς όλους. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Σωτήρας μάς πρόσταξε να αγαπάμε όχι μόνον αυτούς που μας αγαπούν, αλλά και εκείνους που μας μισούν. Και στην συνομιλία του για την Έσχατη Κρίση, επεσήμανε ξεκάθαρα ότι είναι το πρώτο και κυριότερο που

θα μας ζητηθεί σε αυτή την Δίκη^[6]. Ούτε ο πλούτος, ούτε η φήμη, ούτε η μόρφωση θα έχουν την κύρια και καθοριστική σημασία εκεί. Η βάση της Έσχατης Κρίσης θα είναι το τρομερό και μοιραίο ερώτημα για τους εγωιστές και φίλαυτους: **«πώς υπηρετήσαμε τον πλησίον μας;»**. Ο Χριστός απαριθμεί έξι βασικούς τρόπους σωματικής βοήθειας. Αναγνωρίζοντας τον εαυτό Του στην αγάπη, την συγκατάβαση και το έλεός Του για κάθε φτωχό και άπορο, λέει:

«Επέινασα γάρ, και έδώκατέ μοι φαγεῖν, έδίψησα, και έποτίσατέ με, ξένος ήμην, και συνηγάγετέ με, γυμνός, και περιεβάλατέ με, ήσθένησα, και έπεσκεψασθέ με, έν φυλακῆ ήμην, και ήλθετε πρός με...»^[7]. Αλλά δεν ήταν μάταια αυτά που είπε ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος: *«Η μορφή του ελέους είναι ποικίλη και αυτή η εντολή είναι ευρεία»*. Ναι, η εντολή του ελέους καλύπτει ολόκληρη την ζωή του ανθρώπου και ο Κύριος έχει επανειλημμένα αποκαλύψει στους αγίους Του την παρηγορητική αλήθεια ότι τα έργα του ελέους και της συμπόνιας καλύπτουν (δηλ. συγχωρούν) τις πιο σοβαρές αμαρτίες ενός ανθρώπου.

Φυσικά, η χριστιανική βοήθεια δεν περιορίζεται στη σωματική βοήθεια. Υπάρχει επίσης πνευματική βοήθεια, σε πολλές περιπτώσεις ασύγκριτα πιο σημαντική και πολύτιμη. Μερικές φορές, για έναν απελπισμένο άνθρωπο, μια απλή λέξη ειλικρινούς συμπάθειας, παρηγοριάς και νουθεσίας είναι πιο πολύτιμη από οποιαδήποτε υλική υποστήριξη. Και ποιος θα αντιταχθεί στο γεγονός ότι το ζήτημα της σωτηρίας ενός ανθρώπου, μέσω της εγκάρδιας συμπάθειας και των καρδιακών συνομιλιών, για παράδειγμα, από την μέθη ή από το αμάρτημα της αυτοκτονίας, είναι μια υπηρεσία που δεν μπορεί να αποτιμηθεί με κανένα χρηματικό ποσό!

Και για μια τέτοια πολύτιμη πνευματική βοήθεια -την σωτηρία της ανθρώπινης ψυχής- ο Απόστολος Ιάκωβος έγραψε ότι όποιος απομακρύνει έναν αμαρτωλό από το ψεύτικο μονοπάτι του, θα σώσει μια ψυχή από τον θάνατο (τόσο εκείνου όσο και τού δικού του) και θα καλύψει πλήθος αμαρτιών^[8].

Ολοκληρώνοντας τον λόγο μας για το καθήκον της φιλανθρωπίας προς τον πλησίον, ας διευκρινίσουμε επίσης το ζήτημα της διαφοράς μεταξύ της προσωπικής (ιδιωτικής) και δημόσιας φιλανθρωπίας. Παραδείγματα της πρώτης είναι η παροχή ελεημοσύνης σε έναν τυφλό ή έναν ζητιάνο που συναντάς, η υποδοχή ενός ορφανού από φτωχή οικογένεια και λοιπά. Παραδείγματα της δεύτερης είναι η ίδρυση φιλανθρωπικών συλλόγων, ηθικών σωματείων, μορφωτικών οργανισμών, καταφυγίων για παιδιά ή αρρώστους και ηλικιωμένους και άλλα.

Το κύριο πλεονέκτημα της φιλανθρωπίας του πρώτου είδους είναι, αναμφίβολα, το γεγονός ότι ο Κύριος μίλησε παντού γι' αυτήν στο Ευαγγέλιο. Και, φυσικά, αυτό το είδος προσωπικής φιλανθρωπίας είναι ακριβώς μια τέτοια προσωπική βοήθεια που μπορεί να δημιουργήσει άκρως χριστιανικές σχέσεις συμμετοχής, ευγνωμοσύνης και αμοιβαίας αγάπης μεταξύ των ανθρώπων. Αλλά το μειονέκτημα αυτού του είδους φιλανθρωπίας είναι ότι υπάρχει συχνά μια ευρεία ευκαιρία για εξαπάτηση, ανεντιμότητα και επαιτεία. Συχνά οι πιο ενοχλητικοί ζητιάνοι είναι εκείνοι οι οποίοι στην πραγματικότητα δεν αξίζουν καθόλου βοήθειας, ενώ άνθρωποι που έχουν πραγματικά ανάγκη δεν τολμούν να ζητήσουν βοήθεια. Και ποιος δεν ξέρει σε τι χρησιμοποιείται συχνά η ελεημοσύνη από ένα κέρμα ή ένα χαρτονόμισμα...

Αυτό απέχει από εκείνο που συμβαίνει στην δημόσια φιλανθρωπία, όχι την τυχαία (περιστασιακή), αλλά την συστηματική και οργανωμένη, που αποφέρει σημαντικά οφέλη σε πολλούς. Είναι αλήθεια ότι περιέχει πολύ λιγότερους από αυτούς τους ζωντανούς δεσμούς προσωπικής αγάπης και εμπιστοσύνης που υπάρχουν στην κατ' ιδίαν βοήθεια, **αλλ' ο καθένας που παρέχει μια θυσία ή μια συνεισφορά εδώ, γνωρίζει ότι με αυτόν τον τρόπο συμμετέχει ως ζωντανός Χριστιανός σε κάτι πραγματικά σοβαρό και πολύτιμο, και είναι σε μεγάλο βαθμό ασφαλισμένος έναντι της εξαπάτησης και της ανέντιμης επαιτείας, που τόσο συχνά συνοδεύουν την ιδιωτική φιλανθρωπία.**

[1] «Ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ» (Ιω. η' 44).

[2] Παρ. ιβ' 22.

[3] Κοινώς το κουτσομπολιό.

[4] Ματθ. κγ' 13-15.

[5] Ματθ. κγ' 27.

[6] Ματθ. κε' 31-46.

[7] Ματθ. κε' 35-36.

[8] «Ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν» (Ιακ. ε' 20).

19. Αμαρτήματα κατά του πλησίον

Η αμαρτία του φθόνου και της συκοφαντίας.

Οι αρετές της πραότητας και της ειρήνης.

Το καθήκον να νικάς το κακό με το καλό.

Το αμάρτημα της εκδίκησης. Θυμός (οργή).

Το αμάρτημα της μονομαχίας.

Όταν ο Κύριος μίλησε με τους Αποστόλους για τους έσχατους καιρούς, είπε ότι τότε «διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν»^[1]. Αυτή η πρόβλεψη φαίνεται να εκπληρώνεται ήδη στις μέρες μας -μέρες αμοιβαίας αποξένωσης και ψυχρότητας των σχέσεων. Και είναι ιδιαίτερα αισθητό τώρα ότι αντί για χριστιανική αγάπη και καλοσύνη, οι εχθροί της χριστιανικής πίστεως ενσταλάζουν επιμελώς φθόνο και κακία στο πλήθος των ανθρώπων. Και ο «φθονερός [πονηρός] οφθαλμός» ταξινομήθηκε από τον ίδιο τον Σωτήρα ως είδος βαριάς αμαρτίας^[2].

Ναι, ο φθόνος είναι ουσιαστικά αδύνατος για τους Χριστιανούς. Εξάλλου, σε κάθε καλή οικογένεια δεν μπορεί να υπάρχει φθόνος μέσα της, και όλα τα μέλη αυτής της οικογένειας χαίρονται (και δεν ζηλεύουν) την επιτυχία οποιουδήποτε από αυτά. Το ίδιο πρέπει να ισχύει και στις αμοιβαίες σχέσεις όλων των Χριστιανών -ως παιδιών ενός στοργικού Επουράνιου Πατέρα. Και ως εκ τούτου, εφαρμόζοντάς το ο Απόστολος Παύλος μας ενθαρρύνει όχι μόνο να κλαίμε με εκείνους που κλαίνε, αλλά και να χαιρόμαστε με εκείνους που χαίρονται^[3] -σε αντίθεση με εκείνους που ζηλεύουν την επιτυχία των άλλων. Και για να απαλλαγούμε από το αίσθημα του φθόνου, πρέπει να θυμόμαστε ότι η βάση αυτού του αμαρτωλού συναισθήματος είναι η ματαιοδοξία και η εγωιστική αντιπαλότητά μας. Συνήθως οι άνθρωποι στον εγωισμό τους φοβούνται ότι δεν θα «αναγνωριστούν», δεν θα τους δοθούν «αυτά που τους αξίζουν», ότι άλλοι θα τεθούν ψηλότερα κ.λπ. Ο Χριστιανός φοβάται το αντίθετο -φοβάται να μη βάλει τον εαυτό του πάνω από τους άλλους, να μη τους προσβάλλει.

Μαζί με τον φθόνο, ένας ισχυρός εχθρός των καλών

σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων είναι επίσης διάφορα είδη συκοφαντίας -ψεύτικα λόγια, διαμάχες και όρκοι. Και είναι περίεργο: οι άνθρωποι έχουν γίνει τόσο ανόητοι και τυφλοί που θεωρούν ότι όλες αυτές οι αμαρτίες δεν είναι τίποτα, και συνεχώς αμαρτάνοντας με τις συκοφαντίες, δεν το παρατηρούν πλέον. Ιδού όμως τί λέει ο Απόστολος Ιάκωβος για τις αμαρτίες της γλώσσας: «*Ιδού όλίγον πῦρ ἤλικην ὕλην ἀνάπτει! Καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας... ἀκατάσχετον κακόν, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου...*»^[4]. Και σε άλλο σημείο λέει: «*Εἴ τις δοκεῖ θρησκός εἶναι ἐν ὑμῖν μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία...*»^[5]. Και ο ίδιος ο Κύριος εἶπε ευθέως: «*Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ...*»^[6]. Τόσο επικίνδυνες είναι οι αμαρτίες του λόγου (της γλώσσας)!

Αλλά η πιο αποκρουστική απ' όλες τις αμαρτίες της συκοφαντίας πρέπει σίγουρα να αναγνωριστεί ως η επαίσχυντη και αποκρουστική συνήθεια των αισχροτάτων λέξεων (βρασφημιών/ύβρεων), που δεν τολμώ να καταγράψω -στην οποία πολλοί άνθρωποι είναι επιρρεπείς. Τί ντροπή είναι αυτή, τί ντροπή, τί αγανάκτηση ενάντια στην αγνότητα και την καθαρότητα που ο Κύριος περιμένει από εμάς και που μας πρόσταξε! Και οι άνθρωποι πιστεύουν ότι όλα αυτά είναι «μικροπράγματα», «τιποτένια», ξεχνώντας αυτά τα τρομερά λόγια: «*Με τα λόγια σου θα δικαιωθείς και με τα λόγια σου θα καταδικαστείς*», τα οποία έχουν ήδη αναφερθεί. «*Αλμυρό και γλυκό νερό ρέει από την ίδια πηγή*», αναρωτιέται ο Απόστολος Ιάκωβος^[7]. Κι εμείς, όταν μολύνουμε τα χείλη μας με άσεμνα λόγια, μη νομίζουμε ότι μέσα από αυτά τα ίδια χείλη θα ρέουν στον Θεό τα ευωδιαστά λόγια της καθαρής προσευχής, και με αυτά τα ίδια μολυσμένα και ακάθαρτα χείλη θα δεχτούμε τα άγια των αγίων, δηλαδή τα άχραντα Μυστήρια του Χριστού!... Όχι, αφήστε τα στην άκρη τώρα όλα: οργή, θυμό, κακία, συκοφαντία, βωμολοχία του στόματος· όποιος έχει αυτιά να ακούσει, ας ακούσει!

Σε αντίθεση με όλες αυτές τις πηγές αμοιβαίας πικρί-

ας και φιλονικιών, ο Χριστιανισμός μας καλεί να είμαστε φιλειρηνικοί και να συγχωρούμε τις προσβολές. Και πάλι λοιπόν ερχόμαστε στους Μακαρισμούς: «*Μακάριοι οι πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν... Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται...*»^[8]. Ένας πράος άνθρωπος είναι, πρώτα από όλα, ένα ευγενικό και απλό πρόσωπο που είναι άνευ όρων αντίπαλος κάθε εγωισμού. Δεν υπάρχει φιλαυτία ή συμφέρον σε αυτόν· αντίθετα, αναζητά κυρίως αυτό που χρειάζεται όχι για τον εαυτό του, αλλά για τους άλλους.

Ενώ η μάζα των εγωιστών αντιπροσωπεύει συνήθως μια αγέλη πεινασμένων λύκων, που συναγωνίζονται μεταξύ τους για να επιτεθούν στο θήραμα, απομακρύνοντάς το ο ένας από τον άλλο, οι πράοι άνθρωποι υποχωρούν έναντι όλων και τους βοηθούν σε όλα. Αλλά το αξιοσημείωτο είναι ότι, σύμφωνα με το Ευαγγέλιο, η γραμμή συμπεριφοράς τους είναι η πιο άμεση και σταθερή. Διότι δεν είναι άλλοι που θα κληρονομήσουν την γη, εκτός από αυτούς τους πράους, έστω και αν περνούν την ζωή τους σαν πρόβατα ανάμεσα σε λύκους, κατά την αποκαλυπτική εικόνα που παραθέτει ο Σωτήρας^[9].

Ακόμη υψηλότερη είναι η αρετή της ειρήνης. Και η ανταμοιβή γι' αυτήν είναι πιο υψηλή, θεϊκή: «*Θα ονομαστούν γιοί του Θεού*». Ο Χριστιανός ειρηνοποιός είναι παρόμοιος στην δραστηριότητά του με τον πρώτο «Ειρηνοποιό», τον Υιό του Θεού, κατά την γέννηση του Οποίου οι Άγγελοι έψαλλαν: «*Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη*». Ο πράος άνθρωπος δημιουργεί άνεση και γαλήνη γύρω του και δεν ενοχλεί τους άλλους. Ο ειρηνοποιός προσπαθεί να διαδώσει αυτή την ατμόσφαιρα ειρήνης και καλών σχέσεων όσο το δυνατόν ευρύτερα· και προσπαθεί να συμφιλιώσει τους άλλους. Και ένα τέτοιο κατόρθωμα απαιτεί μεγάλη πνευματική προσπάθεια, υπομονή και ετοιμότητα να αντιμετωπίσει την ψυχρή παρεξήγηση, την γελοιοποίηση, την εχθρότητα και την αντίθεση. Αλλά ένας Χριστιανός ειρηνοποιός είναι πάντα έτοιμος για όλα αυτά, επειδή γνωρίζει καλά

πως κάθε χριστιανικό κατόρθωμα μιας καλής πράξης είναι τόσο πιο πολύτιμο και υψηλότερο, όσο περισσότερες δυσκολίες και εναντιώσεις συναντά.

Άρρηκτα συνδεδεμένη με την πραότητα και την ειρήνη είναι αυτή η ευαγγελική καλοσύνη, που πρέπει να είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε Χριστιανού. Εκδηλώνεται περισσότερο στην συγχώρεση των προσωπικών προσβολών και ύβρεων, που μας πρόσταξε ο Σωτήρας, ο οποίος είπε: *«Ὅστις σε ραπίσει ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην...»*^[10]. Με άλλα λόγια, να μην απαντάτε στην βία με βία, αλλά στο κακό να απαντάτε με καλό. Και ο Απόστολος Παῦλος εξηγεί: *«Ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου, ψώμιζε αὐτόν, ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν... Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν»*^[11]. Και αντίστροφα: αν κάποιος απαντά στο κακό με κακό, τότε ο ίδιος, προφανώς, έχει γίνει δέσμιος αυτού του κακού και νικείται από αυτό (βέβαια, εδώ μιλάμε για προσωπικές προσβολές που προκλήθηκαν σε έναν Χριστιανό).

Στην ζωή παρατηρούμε συνεχώς ότι ένας άνθρωπος που προσβάλλεται από κάποιον θυμώνει και μάλιστα εκδικείται. Αλλά η εκδίκηση είναι σίγουρα αμαρτωλή και απαράδεκτη για τον Χριστιανό. *«Μὴ ἐαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί»*^[12], λέει ο Απόστολος Παῦλος. Η εκδίκηση είναι μια πλήρης προσδοσία του χριστιανικού πνεύματος της πραότητας και της συγχώρεσης, που δείχνει ἔλλειψη χριστιανικής αγάπης σ' έναν άνθρωπο. Όσο για τον θυμό, η κατάσταση είναι κάπως διαφορετική. Ο Κύριος δεν απαγόρευσε κάθε θυμό, αλλά τον «μάταιο» θυμό^[13]. Και ο Απόστολος λέει: *«Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε»*^[14], δηλώνοντας ἔτσι ότι υπάρχει και οργή η οποία δεν είναι αμαρτωλή.

Ο ίδιος ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός ήταν οργισμένος με τον δόλο και το πείσμα των Φαρισαίων^[15]. Έτσι, η οργή μπορεί να τυγχάνει φυσικά νόμιμη και δίκαιη. Ο Άγιος Νικόλαος ο Θαυματουργός φούντωσε με τέτοια οργή όταν στην [Πρώτη] Οικουμενική Σύνοδο χτύπησε στο μάγουλο τον βλάσφημο αιρετικό Άρειο. Αυτός ο θυμός προήλθε από

καθαρή πηγή: τον φλογερό ζήλο για την δόξα του Θεού. Η οργή είναι αμαρτωλή, κυρίως, όταν είναι άδικη και μάταιη. Αυτό συμβαίνει πολύ συχνά, ειδικά όταν η αλήθεια κοιτάει στα μάτια τον άνθρωπο και χτυπά τον εγωισμό και την υπερηφάνειά του.

Και ο Άγιος Ιωάννης της Κρονστάνδης συμβούλευε όχι μόνο να μην θυμώνουμε με όσους πληγώνουν την υπερηφάνειά μας, αλλά και να τους εκτιμούμε ως πνευματικούς γιατρούς που αποκαλύπτουν τα έλκη της περήφανης και μάταιης ψυχής μας. Επιπλέον, ακόμη και ο θυμός, που είναι μόλις στην αρχή του, μπορεί να αποδειχθεί αμαρτωλός όταν παρατείνεται από ένα πρόσωπο εσκεμμένα, ως εκδήλωση μιας κακής καρδιάς. Τότε το ίδιο το πρόσωπο προδιαθέτει την καρδιά του στον θυμό και έτσι σίγουρα αμαρτάνει. Απέναντι σ' αυτό ο Απόστολος λέει: «ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν»^[16]. Ο εσκεμμένα δι-ογκωμένος και παρατεταμένος θυμός μπορεί ήδη να μετατραπεί σε εκδικητικότητα· την τόσο αντίθετη με το πνεύμα της χριστιανικής αγάπης.

Είπαμε ήδη ότι η εκδίκηση είναι ανεπίτρεπτη για τον Χριστιανό. Επιπλέον, η μονομαχία^[17] απαγορεύεται γι' αυτόν -αποτελεί ένα παράλογο λείψανο του Μεσαίωνα. Ήταν διαφορετικό στον Μεσαίωνα, όταν οι άνθρωποι πίστευαν ζωηρά ότι η Αλήθεια του Θεού δεν θα επέτρεπε στους αθώους να υποφέρουν, και έβλεπαν την μονομαχία ως κρίση του Θεού. Τώρα δεν υπάρχει τέτοια πεποίθηση, και η αποκαλυφθείσα χριστιανική συνείδηση μάς λέει ξεκάθαρα ότι ο Κύριος δεν έδωσε σε κανέναν από εμάς τέτοιο δικαίωμα να χρησιμοποιούμε την κρίση Του στην αμαρτωλή ζωή μας.

Όντως, οι μονομάχοι τώρα συνήθως το λιγότερο από όλα όσα σκέφτονται είναι ο Θεός, ενώ καθοδηγούνται μόνον από την προσβεβλημένη υπερηφάνεια, τον θυμό και τις γελοίες έννοιες της «τιμής». Όπως γνωρίζετε, αυτή ακριβώς η «τιμή», η «αυτοεκτίμηση», η «ευγενής υπερηφάνεια» κ.λπ. είναι στην ουσία η ίδια ασεβής υπερηφάνεια και αυτο-εξύψωση για την οποία τόσο μας προειδοποιεί ο

Χριστιανισμός. Και η έκβαση μιας μονομαχίας τώρα, σύμφωνα με την γενική πεποίθηση, εξαρτάται από την επιδειξιότητα των αντιπάλων και από την τυφλή «τύχη», ώστε να μην έχει απομείνει τίποτα από το μεσαιωνικό ιδεολογικό υπόβαθρο στην τρέχουσα μονομαχία. Και δεν είναι μάταιο που σε μια μονομαχία επισημαίνεται η κολασμένη συνένωση τριών αμαρτιών: αυτοδικία, δολοφονία και αυτοκτονία. Μια μονομαχία αποτελεί αυτοδικία γιατί τίθεται θέμα αυθαιρεσίας των μονομάχων. Αποτελεί δολοφονία διότι ο καθένας από τους αντιπάλους πηγαίνει να σκοτώσει τον άλλον και αυτοκτονία επειδή και οι δύο αντίπαλοι βάζουν τον εαυτό τους κάτω από τη σφαίρα ή το σπαθί του εχθρού...

---

[1] Ματθ. κδ' 12.

[2] Βλ. Ματθ. κ' 15· βλ. και Μάρκ. ζ' 22.

[3] «Χαίρειν μετὰ χαϊρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων» (Ρωμ. ιβ' 15).

[4] Ιακ. γ' 5-6, 8.

[5] Ιακ. α' 26.

[6] Ματθ. ιβ' 37.

[7] «Μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρῦει τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν; ... οὐδεμία πηγὴ ἀλυκὸν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ» (Ιακ. γ' 11-12).

[8] Ματθ. ε' 5, 9.

[9] «Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων» (Ματθ. ι' 16).

[10] Ματθ. ε' 39.

[11] Ρωμ. ιβ' 20-21.

[12] Ρωμ. ιβ' 19.

[13] «Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει» (Ματθ. ε' 22). Το επίρρημα «εἰκὴ» σημαίνει μάταια, χωρίς σοβαρό λόγο.

[14] Εφ. δ' 26.

[15] «Καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν».

[16] Εφ. δ' 26.

[17] Την περίοδο που έγραψε το κείμενο αυτό ο Άγιος Φιλάρετος, προπολεμικά, υπήρχε ακόμη ο θεσμός της μονομαχίας.

20. Μη χριστιανικά συστήματα ηθικής

*Ευδαιμονισμός (Επικουρισμός)
και Ωφελιμισμός (η φιλοσοφία του κοινού καλού).
Η αποτυχία αυτών των συστημάτων ηθικής.*

Είναι εύκολο να δούμε ότι όλες οι λεπτομέρειες της σχέσης ενός Χριστιανού με τον πλησίον του που έχουμε εξετάσει -πραότητα, ειρήνη, καλοσύνη κ.λπ.- μας οδηγούν σε μια αρετή, την κύρια και βασική. Αυτή η αρετή είναι η χριστιανική αγάπη, η θεμελιώδης αρχή της χριστιανικής ηθικής.

Εκτός από την διδασκαλία περί ηθικής που προσφέρεται από τον Χριστιανισμό, υπάρχουν μη χριστιανικά, κοσμικά συστήματα ηθικής. Ενώ συμφωνούν σε πολλά από τα σημεία τους με την διδασκαλία της χριστιανικής ηθικής, αυτά τα συστήματα, ωστόσο, αρνούνται να αναγνωρίσουν την αρχή της χριστιανικής αγάπης ως βάση της διδασκαλίας της ηθικής. Φαίνονται να φοβούνται από το ύψος της αγάπης που διατάσσει το Ευαγγέλιο, και αναζητούν ευκολότερες και πιο αποδεκτές αρχές για τον εαυτό τους.

Από αυτά τα κοσμικά ηθικά συστήματα, τα πιο γνωστά και, ταυτόχρονα, τα πιο διαδεδομένα στην πρακτική ζωή είναι ο Ευδαιμονισμός και ο Ωφελιμισμός.

Ο Ευδαιμονισμός (αλλιώς γνωστός ως Επικουρισμός^[1]) τοποθετεί την εγγενή επιθυμία για ανθρώπινη ευτυχία ως βάση της ηθικής. Ταυτόχρονα, ως ευτυχία εδώ νοείται το άθροισμα των απολαύσεων και των ηδονών, οι οποίες κάνουν την ζωή ενός ανθρώπου ευχάριστη και ευτυχισμένη. Ωστόσο, οι ευδαιμονιστές δίστανται στις απόψεις τους σχετικά με το τί είδους απολαύσεις πρέπει να αναζητά ένα άτομο που θέλει να είναι «ευτυχισμένο». Μερικοί απ' αυτούς (ίσως η πλειοψηφία) μιλούν σχεδόν αποκλειστικά για χονδροειδείς, αισθησιακές απολαύσεις. Περί ενός τέτοιου χονδροειδούς ευδαιμονισμού ο Απόστολος Παύλος παρατήρησε: «*φάγωμεν και πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν*»^[2]. Άλλοι ευδαιμονιστές, επικαλούμενοι το γεγονός ότι το πάθος για αισθησιακές απολαύσεις καταστρέφει το σώμα και την ψυχή ενός ατόμου, συνιστούν να μην παρα-

συρθεί κανείς από αυτές, αλλά να επιτύχει απολαύσεις πιο σταθερές και διαρκείς, καθώς και πιο πνευματικές. Αυτές είναι, για παράδειγμα, η μουσική, η ποίηση και, γενικά, διάφορα είδη τέχνης και επιστήμης.

Αλλά, φυσικά, ούτε με τη μία ούτε με την άλλη μορφή ο ευδαιμονισμός είναι αποδεκτός για τον Χριστιανό ως η βασική αρχή της ηθικής. **Το κύριο ερώτημα της ηθικής είναι η διαφορά μεταξύ αγαθού και κακού, μεταξύ του τι είναι καλό και τι είναι κακό. Ενώ ο ευδαιμονισμός αναφέρεται στο τι είναι ευχάριστο και τι είναι δυσάρεστο.** Ποιός θα υποστηρίξει ότι αυτό είναι το ίδιο πράγμα;! Και είναι σαφές ότι ένας ευδαιμονιστής στην πρακτική ζωή θα είναι πάντα εγωιστής που θα απαιτεί και θα δέχεται πρόθυμα ό,τι του είναι ευχάριστο και θα αρνείται ό,τι του είναι δυσάρεστο (ακόμα κι αν ήταν ευχάριστο και χρήσιμο για τους άλλους). Άρα για ποιά ηθική μπορούμε να μιλήσουμε αν όλοι οι άνθρωποι αρχίσουν να πετυχαίνουν μόνο αυτό που τους αρέσει;...

Ακόμη πιο αβάσιμος και σίγουρα παράλογος είναι ο ευδαιμονισμός από αυστηρή χριστιανική σκοπιά. Ο Χριστιανισμός στρέφει συνεχώς τη σκέψη του ανθρώπου προς την αθανασία της ψυχής και την ανθρώπινη αναφορά για την επίγεια ζωή και συμπεριφορά του [εν σχέσει προς] την Έσχατη Κρίση. Και τί πρέπει να περιμένουν οι εγωιστές ευδαιμονιστές στην κρίση Εκείνου που θα τους ζητήσει πράξεις αγάπης και βοήθειας για τον πάσχοντα αδελφό τους; Η μοίρα του πλουσίου στην ευαγγελική παραβολή του πλουσίου και του Λαζάρου θα είναι η τρομερή μοίρα τους στην αιωνιότητα. Και δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά, αφού η βασική αρχή του Χριστιανισμού είναι γνωστή: *«Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς. Τί στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν!»*^[3].

Ένα κάπως καλύτερο σύστημα μη θρησκευτικής ηθικής είναι ο Ωφελιμισμός (γνωστός και ως η φιλοσοφία του

κοινού καλού). Κατ' αυτό, το άτομο διατάσσεται να μην κάνει αυτό που του είναι ευχάριστο, αλλά αυτό που του είναι χρήσιμο. Όμως ούτε αυτό το σύστημα ηθικής μπορεί να θεωρηθεί υγιές. Πρώτα απ' όλα, η ίδια η έννοια του οφέλους δεν συμπίπτει πάντοτε με την ιδέα του καλού, ως κάτι φυσικά καλό. Για παράδειγμα, ένα φάρμακο είναι χρήσιμο για την βελτίωση της υγείας, αλλά χρήσιμο είναι για έναν ληστή και το όπλο του -ένα περίστροφο ή ένα μαχαίρι-, χρήσιμο για την επίτευξη του κακού του στόχου. Έτσι, **η αρχή της χρησιμότητας δεν μπορεί να τεθεί ως βάση της ηθικής**. Και αν εκφράζεται με απότομη και κοφτή μορφή: «κάντε ό,τι είναι χρήσιμο για σας, δηλαδή ωφέλιμο», τότε δεν είναι σαφές ότι και εδώ υφίσταται ο ίδιος χονδροειδής εγωισμός που έχει ήδη αναφερθεί; Ως εκ τούτου, ορισμένοι ωφελιμιστές φιλόσοφοι προσπαθούν να μετριάσουν αυτή την περίπτωση συνιστώντας στο άτομο να αγωνίζεται όχι μόνο για το προσωπικό του όφελος, αλλά και για το κοινό καλό, το κοινό όφελος, στο οποίο, λένε, βρίσκεται το προσωπικό όφελος του καθενός.

Φυσικά, σε αυτή την περίπτωση, ο Ωφελιμισμός εμφανίζεται με μια πιο εξευγενισμένη και εξυψωμένη μορφή, αλλά και εδώ είναι ακόμα αβάσιμος αν δεν υποστηρίζεται από τις υψηλές αρχές του Χριστιανισμού. Πρώτον, το κύριο μειονέκτημά του, δηλαδή η ασυμφωνία μεταξύ των εννοιών του «οφέλους» και του «καλού», παραμένει ακόμη. Δεύτερον, στην πρακτική ζωή υπάρχουν καταστάσεις στις οποίες το άτομο μπορεί να συγκρατηθεί από το έγκλημα μόνο με τον θρησκευτικό φόβο: τον φόβο της παραβίασης του νόμου της Υπέρτατης Αλήθειας και όχι με τον ξερό υπολογισμό του Ωφελιμισμού.

Για παράδειγμα, ένας πεινασμένος αντιμετωπίζει τον πειρασμό να κλέψει ψωμί ή χρήματα από έναν γείτονα. Τί μπορεί να τον εμποδίσει από το να το κάνει αυτό; Φυσικά, μόνον η θρησκευτική συνείδηση της αμαρτωλότητας μιας τέτοιας πράξης. Αλλά ο Ωφελιμισμός δεν μπορεί να του δώσει ηθική υποστήριξη σε τέτοιες αμφιταλαντεύσεις. Αφή-

στε τους ωφελμιστές να τον διδάξουν να αναζητά όχι το δικό του, αλλά το κοινό καλό -ακριβώς επειδή το προσωπικό του καλό εμπεριέχεται στο κοινό καλό- αλλά αν δεν κλέψει χρήματα ή ψωμί στο όνομα αυτού του «κοινού καλού», μπορεί να πεθάνει της πείνας... Πού είναι λοιπόν εδώ το προσωπικό του όφελος; Στον θάνατο από την πείνα;

Έτσι, εμείς οι Χριστιανοί δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε ούτε τον Ευδαιμονισμό ούτε τον Ωφελμισμό ως συνεπή συστήματα ηθικής. Και παρόλο που αυτά τα συστήματα ηθικής, αυτές οι επικούρειες-ωφελμιστικές απόψεις έχουν πλέον διαδοθεί ευρέως, πρέπει να σημειωθεί ότι αυτοί που τις τηρούν είναι συχνά αρκετά αξιοπρεπείς άνθρωποι. Γιατί; Επειδή η κοινή ηθική, οι απόψεις και η οπτική μας για την ζωή εξακολουθούν να φέρουν το αποτύπωμα της επιρροής του Χριστιανισμού. Ο Χριστιανισμός υπάρχει στην ανθρωπότητα για πολλούς αιώνες και έχει αφήσει τη σφραγίδα του σε όλα. Και μόνο γι' αυτό τον λόγο, άνθρωποι που θεωρούν τους εαυτούς τους ευδαιμονιστές ή ωφελμιστές, στην πρακτική ζωή είναι χριστιανικά έντιμοι και αξιοσέβαστοι. Μεγάλωσαν, ανατράφηκαν με καθαρά χριστιανικές, υψηλές ηθικές έννοιες, και ως εκ τούτου από πολλές απόψεις παραμένουν Χριστιανοί στην καρδιά, και ακόμη -χωρίς να το συνειδητοποιούν- έχουν βάλει ένα πέπλο χριστιανικού ιδεαλισμού στις ωφελμιστικές και ευδαιμονιστικές ιδέες τους...

[1] Από τον αρχαίο Έλληνα φιλόσοφο Επίκουρο (341-270 π.Χ.).

[2] Α' Κορ. ιε' 32.

[3] Ματθ. ζ' 13-14.

21. Η χριστιανική αγάπη

Η χριστιανική αγάπη ως βασική αρχή της ηθικής.

Τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα.

Ο ύμνος της χριστιανικής αγάπης

του Αποστόλου Παύλου -

Κεφάλαιο ΙΓ΄ της Α΄ προς Κορινθίους επιστολής.

Είδαμε ότι εκείνα τα ηθικά συστήματα που δεν δέχονται την διδασκαλία του Ευαγγελίου για την χριστιανική αγάπη ως βάση τους, αποδεικνύονται αβάσιμα. **Η χριστιανική ηθική βασίζεται εξ ολοκλήρου στο νόμο της αγάπης. Αυτή η αγάπη είναι και η βάση της και η κορυφή της.**

Τί είναι όμως η χριστιανική αγάπη; Φυσικά, στην πλήρη ανάπτυξη της είναι το πιο υψηλό, ισχυρό και ζωντανό απ' όλα τα ανθρώπινα συναισθήματα. Αντιπροσωπεύει την εμπειρία μιας ιδιαίτερης πνευματικής και ηθικής εγγύτητας, την ισχυρότερη εσωτερική έλξη ενός ανθρώπου προς τον άλλο. Η καρδιά ενός στοργικού προσώπου είναι ανοιχτή σ' αυτόν που αγαπά και αυτός που την έχει είναι, σαν να λέγαμε, έτοιμος να τον δεχτεί και να τον ελκύσει στον εαυτό του. Στην αγάπη του, δέχεται τον άλλο μέσα του και δίνει τον εαυτό του στον άλλο. «Κορίνθιοι, η καρδιά ημών πεπλάτνται· ού στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν»^[1], έγραφε ο Απόστολος Παύλος στα αγαπημένα του πνευματικά τέκνα. «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις»^[2], - είπε ο ίδιος ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός στους Αποστόλους Του (και μέσω εκείνων σε όλους εμάς τους Χριστιανούς).

Η χριστιανική αγάπη είναι ένα ιδιαίτερο συναίσθημα που φέρνει ένα άτομο πιο κοντά στον Θεό, ο Οποῖος εἶναι Ἀγάπη, σύμφωνα με τον λόγο του αγαπημένου Του Αποστόλου^[3]. Στην σφαῖρα των γήινων συναισθημάτων δεν υπάρχει ανώτερο συναίσθημα από το αἶσθημα της μητρικής αγάπης, σε ετοιμότητα για αυτοθυσία. **Και ὅλη η ιστορία της σχέσης του Θεού με τον άνθρωπο είναι μια συνεχής ιστορία αυτοθυσίας της ουράνιας αγάπης.** Ο Επουράνιος Πατέρας, οδηγεί τον αμαρτωλό, τον

εχθρό και τον προδότη Του, από το χέρι σαν να λέγαμε, στην σωτηρία και δεν λυπάται τον Μονογενή Υιό Του για την σωτηρία του. Ο Υιός του Θεού, αφού κατέβηκε από τον ουρανό, ενσαρκώνεται, υποφέρει και πεθαίνει για να δώσει στον αμαρτωλό, μέσω της Ανάστασης, την ευλογημένη αιωνιότητα που έχασε με την προδοσία του. Και πριν το Πάθος Του, δίνει στους πιστούς Του μια διαθήκη, σαν να λέγαμε, μια εντολή, ένα ιδανικό: «*ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς...*»^[4].

Αυτό είναι το ιδανικό της ανιδιοτελούς χριστιανικής αγάπης. Αγκαλιάζει τους πάντες: όχι μόνο φίλους, αλλά και εχθρούς. Ο Κύριος λέει ευθέως στο Ευαγγέλιο: «*Εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποῖα ὑμῖν χάρις ἐστί; Καὶ γὰρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσι. Καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιῶντας ὑμᾶς, ποῖα ὑμῖν χάρις ἐστί; Καὶ γὰρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι...*»^[5]. Με αυτό ο Κύριος μας προειδοποιεί ενάντια στην εγωιστική ιδιοτελή φύση της μη χριστιανικής, παγανιστικής αγάπης. Σε μια τέτοια εγωιστική αγάπη, το κύριο πράγμα είναι το δικό μας «εγώ», η αυτοϊκανοποίησή μας από αυτό το συναίσθημα.

Σε εμάς όμως τους Χριστιανούς ο Κύριος πρόσταξε και κάτι άλλο: «*Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμῖν, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς...*»^[6]. Έτσι, ο Χριστιανός αγαπά τους άλλους ανθρώπους όχι για την ευγενική ή την υπομονετική στάση τους απέναντι του, αλλά επειδή του είναι αγαπητοί από μόνοι τους, και η αγάπη του αναζητά την σωτηρία τους, ακόμα κι αν είναι εχθρικοί προς αυτόν.

Αλλά, ίσως, σε κανένα μέρος της Αγίας Γραφής δεν αποκαλύπτεται η ουσία και οι ιδιότητες της χριστιανικής αγάπης όπως στο ΙΓ' Κεφάλαιο της Α' Επιστολής του Αποστόλου Παύλου προς τους Κορινθίους. Δεν είναι τυχαίο που οι ερμηνευτές της Αγίας Γραφής αποκαλούν αυτό το Κεφάλαιο **ὕμνο της χριστιανικής αγάπης**. Σε αυτό, ο Απόστολος συγκρίνει την χριστιανική αγάπη με διάφορα πνευματικά χαρίσματα και αρετές και, ονομάζοντας αυτή

την αγάπη ως τον πιο εξαιρετικό δρόμο (στο τέλος του προηγούμενου ΙΒ΄ κεφαλαίου)^[7], εξηγεί με ακαταμάχητη πειστικότητα πόσο ανώτερο είναι από όλα τα άλλα ανθρώπινα χαρίσματα και εμπειρίες.

«Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω», λέει ο Απόστολος, «γέγονα χαλκὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον»^[8], δηλαδή είμαι σαν κάποια άψυχα αντικείμενα που ενεργούν μόνο στην εξωτερική ακοή ενός ανθρώπου και όχι στην καρδιά του. Και όλες οι υψηλότερες αρετές -η προφητεία, η γνώση όλων των μυστικών, η θαυματουργή πίστη, ακόμη και τα κατορθώματα της αυταπάρνησης και του μαρτυρίου- δεν είναι τίποτα χωρίς αγάπη, και μόνο από αυτήν αποκτούν την αξία τους^[9].

«Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ»^[10] -κάνει τον άνθρωπο υπομονετικό, πράο, ταπεινό και καλοπροαίρετο σε όλα. Η αγάπη «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ...»^[11]. Αυτή είναι η δύναμη που κατακτά τα πάντα, η δύναμη της ταπεινής αγάπης, που καταστρέφει τον εγωισμό και την κακία που φωλιάζουν στην ανθρώπινη καρδιά. Κι αυτή η αληθινή αγάπη αναζητά πάντα την αλήθεια και την ορθότητα, και όχι το ψέμα και την δουλοπρέπεια.

Και τέλος η αγάπη «πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει...»^[12]. Ναι, αυτό είναι σωστό: ουδέποτε. Τίποτε δεν θα την σταματήσει· καμία δοκιμασία, κανένα μαρτύριο, ουδεμία απογοήτευση. Και θα πάει με τον Χριστιανό σ' έναν καλύτερο κόσμο και εκεί ακριβώς θα αποκαλυφθεί στην ολότητά της, όταν όχι μόνο τα χαρίσματα της προφητείας και των γλωσσών θα εξαλειφθούν, αλλά και η πίστη και η ελπίδα θα σταματήσουν. Διότι η πίστη θα αντικατασταθεί από την όραση του Θεού, πρόσωπο με πρόσωπο, και η ελπίδα θα έχει γίνει πλέον πραγματικότητα. **Μόνον η αγάπη θα βασιλεύει για πάντα** και γι' αυτό ο ίδιος Απόστολος λέει: «Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ εκπλήρωση τοῦ νόμου»^[13].

-
- [1] Β΄ Κορ. ζ΄ 11-12.
[2] Ιω. ιγ΄ 35.
[3] «Ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν» (Α΄ Ιω. δ΄ 4).
[4] Ιω. ιε΄ 12.
[5] Λουκ. ζ΄ 32-33.
[6] Λουκ. ζ΄ 27-28.
[7] «Καὶ ἔτι καθ΄ ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι» (Α΄ Κορ. ιβ΄ 31).
[8] Α΄ Κορ. ιγ΄ 1.
[9] «Καὶ ἐὰν ἔχω προφητεῖαν καὶ εἶδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι» (Α΄ Κορ. ιγ΄ 2-3).
[10] Α΄ Κορ. ιγ΄ 4-5.
[11] Α΄ Κορ. ιγ΄ 5-6.
[12] Α΄ Κορ. 7-8.
[13] «Πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη» (Ρωμ. ιγ΄ 10).

22. Η επίδραση του Χριστιανισμού σε όλες τις πτυχές της ζωής

Η χριστιανική οικογένεια.

Αμοιβαίες σχέσεις μεταξύ συζύγων, γονέων και παιδιών.

Σεβασμός προς την εξουσία - πολιτική και πνευματική.

Το κύριο καθήκον της Χριστιανικής Εκκλησίας είναι να διδάξει τους ανθρώπους να ζουν σύμφωνα με το θέλημα του Θεού, για να τους οδηγήσει μέσα από αυτό στην αιώνια ευδαιμονία (σωτηρία). Μάταια κάποιιοι θέλουν να αναγάγουν τον Χριστιανισμό μόνο σε μια στενά απομονωμένη σφαίρα θρησκευτικών εμπειριών. Όχι, **ο Χριστιανισμός είναι ζωή, ο Χριστιανισμός είναι μια νέα σφραγίδα σε όλες τις σχέσεις ζωής των ανθρώπων. Και η επιρροή του στην ζωή είναι αδιαμφισβήτητη και αναμφισβήτητη για κάθε αμερόληπτο άνθρωπο.**

Αρκεί να επισημάνουμε ότι αν και στην εποχή μας η ζωή και η συμπεριφορά των ανθρώπων στην γη έχουν απομακρυνθεί πολύ από τα χριστιανικά ιδανικά, οι έννοιες και οι απόψεις τους έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα με τον χριστιανικό τύπο. Τα έργα και οι δημιουργίες των καλύτερων, ειλικρινών υπηρετών της επιστήμης και της τέχνης, φέρουν ξεκάθαρα χριστιανικό αποτύπωμα. Επιπλέον, τέτοια ενθαρρυντικά φαινόμενα όπως η εξάλειψη της δουλείας, η εμφάνιση πολλών φιλανθρωπικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και πολλά άλλα, αναμφίβολα οφείλουν την εμφάνισή τους στον Χριστιανισμό. Αλλά, ίσως, το πρώτο κύτταρο της κοινωνικής ζωής -η οικογένεια- γνώρισε την αναμορφωτική και εκπαιδευτική επίδραση του Χριστιανισμού περισσότερο από όλα.

Φυσικά, είναι σπουδαίο και υπεύθυνο πράγμα για έναν Χριστιανό και μία Χριστιανή να επιλέξουν σύντροφο για την ζωή. Σχετικά με τον χριστιανικό γάμο ο Λόγος του Θεού λέει: «*Έσονται οι δύο εις σάρκα μίαν*»^[1] -δηλαδή σε αυτόν οι δύο αποτελούν, σαν να λέγαμε, έναν οργανισμό, μια κοινή ζωή. Η χριστιανή σύζυγος σκέφτεται πρώτα απ' όλα

τον άντρα της και μετά τον εαυτό της. Με τον ίδιο τρόπο, ο σύζυγος θα φροντίσει πρώτα την γυναίκα του και μετά θα φροντίσει τον εαυτό του. Και ο Κύριος εξασφάλισε μια τέτοια χριστιανική συζυγική ένωση με τον θείο Λόγο Του: «*Ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω...*»^[2].

Και είναι αξιοσημείωτο ότι σε έναν τέτοιο χριστιανικό γάμο, η αγάπη του συζύγου έχει τον ίδιο ανιδιοτελή, θυσιαστικό χαρακτήρα με τον οποίο διακρίνεται γενικά η αληθινή χριστιανική αγάπη. Όχι μάταια ο Απόστολος Παύλος συγκρίνει την συζυγική ένωση με την ένωση Χριστού και Εκκλησίας και λέει: «*Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς*»^[3]. Στον χριστιανικό γάμο, η ενότητα των αγαπημένων προσώπων γίνεται τόσο ολοκληρωμένη και πλήρης, η αμοιβαία αφοσίωση των συζύγων τόσο βαθιά και άνευ ὀρων, ὥστε γίνεται ο ένας σαν τον ἄλλον σε ὅλα και μερικές φορές σε μεγάλη ηλικία μοιάζουν ἀκόμη και στην εμφάνιση μεταξύ τους. Και οι ζωές τους περνούν σε πλήρη αρμονία -με πλήρη αφοσίωση στις εντολές του Σωτήρος Χριστοῦ και της Ἁγίας Του Εκκλησίας.

Πόσο δύσκολο ὅμως εἶναι στην εποχή μας να βλέπουμε την απερίσκεπτη, ἄμυαλη, ἀπρόσεκτη και εντελῶς ἀντιχριστιανική στάση των νέων ἀπέναντι σ' αὐτὸ το σοβαρότατο θέμα! Πρέπει συνεχῶς να παρατηροῦμε πως οι γάμοι συνάπτονται τώρα ὄχι λόγω μιας σοβαρῆς, βαθιάς, ἀποδεδειγμένης αἰσθησης ἀγάπης, ἀλλὰ λόγω του «ἔρωτα» -ενός επιπόλαιου και ρηχοῦ συναισθήματος. Συχνὰ το περιεχόμενο μιας τέτοιας «ἀγάπης» εἶναι, δυστυχῶς, στην ουσία, μόνο ζωῶδης πόθος, μόνο «βρασμός του νεανικοῦ αἵματος» (και μερικές φορές ὄχι νεανικοῦ, ἀλλὰ βρώμικου και ταραχώδους...).

Και ταυτόχρονα, σε τέτοιους «γάμους» στην προγαμιαία περίοδο, παρατηρεῖται συνεχῶς μια ψευδαἰσθηση και ἕνας εξωραϊσμός σώματος και ψυχῆς, μια υποκριτική ἐπιθυμία να μην εἶσαι, ἀλλὰ να φαίνεσαι καλύτερος και πιο ὀμορφος, για το οποίο μιλήσαμε ἤδη νωρίτερα. Ὅμως η ζωὴ μπορεῖ να

οικοδομηθεί μόνο πάνω στην αλήθεια: δεν μπορεί να σταθεί σε ψέματα. Γι' αυτό και η συχνή απογοήτευση των συζύγων μεταξύ τους και η άσχημη πρακτική του διαζυγίου. Και ποιος δεν ξέρει ότι στις μέρες μας αυτοί οι «έρωτες» συνάπτονται συνεχώς με «πολιτικούς γάμους», δηλαδή παράνομες σχέσεις, παραβιάζοντας συνεχώς και συστηματικά την 7η Εντολή^[4], για την οποία παράβαση η Εκκλησία αφορίζει από την κοινωνία των Θείων Μυστηρίων [όσους περιπίπτουν σ' αυτήν]. Και όλα αυτά συχνά καταλήγουν τραγικά, όχι μόνο με διαμάχες, αλλά και με εγκλήματα: δολοφονίες και αυτοκτονίες.

Ο Χριστιανικός γάμος είναι η ζωντανή ζωή των δύο σε ενότητα. Και με τα χρόνια, η συζυγική αγάπη σε αυτόν μόνο [σ.σ. στον πραγματικό χριστιανικό γάμο] εντείνεται, γίνεται πιο βαθιά, πιο πνευματική. Φυσικά, ακόμη και στον Χριστιανισμό, αυτή η συζυγική αγάπη, ως γνωστό συστατικό, περιλαμβάνει και την παθιασμένη αγάπη, που συνδέεται με την φυσική σεξουαλική κλίση και την καθαρά σωματική έλξη που ενυπάρχει σε κάθε άτομο, την έλξη του προς το άλλο φύλο.

Αλλά σ' έναν αληθινά χριστιανικό γάμο, μια τέτοια παθιασμένη αγάπη των συζύγων εισέρχεται, όπως είπαμε, μόνο ως συστατικό· ποτέ δεν έχει τέτοιο νόημα και δύναμη όπως στις μη χριστιανικές ενώσεις γάμου. Και στους βίους των Αγίων βλέπουμε μια σειρά από παραδείγματα για το πώς οι χριστιανοί σύζυγοι, με αμοιβαία συναίνεση, αρνήθηκαν να συννευρεθούν σαρκικά -είτε από την αρχή του γάμου, είτε μετά από αρκετά χρόνια. Και είναι αξιοσημείωτο ότι σε έναν τέτοιο γάμο, όταν οι ασκητές σύζυγοι ζουν «σαν αδελφός και αδελφή», η αμοιβαία αγάπη τους διακρίνεται από μια ιδιαίτερη δύναμη στοργής, ολοκληρωμένης πίστης και αμοιβαίου σεβασμού. Έτσι ο Χριστιανισμός αγίασε, εξύψωσε και μεταμόρφωσε την γαμήλια ένωση.

Όμως σε μια χριστιανική οικογένεια, εκτός από τους συζύγους, υπάρχουν και παιδιά και γονείς. Και ο Χριστιανισμός, πάλι, αφήνει το χαρακτηριστικό του αποτύπωμα στις αμοιβαίες σχέσεις και των δύο.

Κάθε καλή οικογένεια πρέπει σίγουρα να έχει μια ενωμένη οικογενειακή ζωή. Το «δικό μας», το κοινό, πρέπει πάντα να στέκεται πάνω από το «δικό μου», το προσωπικό. Δεν είναι τυχαίο ότι όλα τα μέλη της οικογένειας έχουν το ίδιο επίθετο· θα πρέπει να ζουν μια κοινή, φιλική ζωή.

Αρχηγός της οικογένειας θεωρείται συνήθως και πρέπει να είναι ο σύζυγος. Η ευημερία της οικογένειας βασίζεται σε αυτόν, στα έργα του. Και η οικογένεια είναι το πρώτο του καθήκον. Για όσους αδιαφορούν για την οικογένειά τους, ο Απόστολος Παύλος μιλά συνοπτικά, αλλά αρκετά κατανοητά: *«Αν κάποιος δεν φροντίζει για τους δικούς του, και ιδιαίτερα για εκείνους του σπιτικού του, έχει αρνηθεί την πίστη και είναι χειρότερος από άπιστο...»*^[5].

Συμβαίνει συχνά στην ζωή οι γονείς, κατευθύνοντας τα παιδιά τους προς τον ένα ή τον άλλο δρόμο στην ζωή, να το κάνουν αντίθετα με την κλίση και την ελικρινή επιθυμία τους. Και μερικές φορές είναι εντελώς άδικο. Και εναντίον αυτού, ο Απόστολος λέει ευθέως: *«Πατέρες, μην εξοργίζετε τα παιδιά σας, μήπως αποθαρρυνθούν, αλλά να τα ανατρέφετε με τη διδασκαλία και τη νουθεσία του Κυρίου»*^[6]. Οι υπερβολικές, αφόρητες απαιτήσεις, πράγματι, βυθίζουν τα παιδιά σε απόγνωση.

Μία επιπλέον αδικία: για ένα παιδί, ο πατέρας είναι η ανώτατη αρχή, και αλίμονο αν αυτή η εξουσία έρχεται σε αντίθεση με αυτήν την αίσθηση της αλήθειας, η οποία είναι πολύ ισχυρότερη σ' ένα παιδί παρά σε έναν ενήλικα. Το αποτέλεσμα είναι μια κατάσταση απολύτως απελπιστική για την ψυχή ενός παιδιού... Αλλά συμβαίνει ακόμα χειρότερα όταν οι γονείς κακομαθαίνουν υπερβολικά τα παιδιά τους, είναι πολύ επιεικείς απέναντί τους και συχνά τα αφήνουν αφύλακτα. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μεγάλη ηθική βλάβη το παιδί, ειδικά επειδή, όπως είδαμε, ο λόγος του Θεού διατάζει απευθείας τους γονείς να αναθρέψουν και να διδάξουν στα παιδιά τους το Νόμο του Κυρίου...

Το καθήκον της ανατροφής των παιδιών, φυσικά, είναι πρωτίστως της μητέρας. Κι αυτό είναι φυσικό, διότι κανείς

δεν είναι τόσο κοντά στην ψυχή και την καρδιά ενός παιδιού όσο η μητέρα του -δεν είναι τυχαίο που τρέχει κοντά της φωνάζοντας «μαμά» όταν προσβάλλεται. Και πρώτα απ' όλα υπάρχει ένα μεγάλο καθήκον: να αναθρέψει έναν γυιο ή μια κόρη -έναν πιστό Χριστιανό, έναν ευγενικό, συμπαθή, εργατικό, χρήσιμο εργάτη για την Εκκλησία και το Κράτος- να αναθρέψει με τα λόγια, με το παράδειγμα, με την στοργή και με την αυστηρότητα.

Και ο σύζυγος πρέπει να εκτιμήσει αυτό το τεράστιο εκπαιδευτικό έργο της γυναίκας του. Αυτός είναι ο βωμός της υπηρεσίας της στον Κύριό της, ένα έργο όχι λιγότερο σημαντικό από το έργο του πατέρα για την οικογένεια. Και ντροπή, ντροπή σε εκείνες τις μητέρες που επιβαρύνονται με την ανατροφή των παιδιών τους και συχνά τα δίνουν εξ ολοκλήρου στην φροντίδα των νταντάδων^[7], ξεχνώντας ότι η ψυχή του παιδιού καταστρέφεται ή μολύνεται τόσο εύκολα. Μπορεί κάποιος να αντικαταστήσει πραγματικά την μητέρα του παιδιού;

Αλλά όχι λιγότερο από τους γονείς, τα παιδιά πρέπει να θυμούνται τις ευθύνες τους. Όλοι γνωρίζουν την 5η Εντολή του Νόμου του Θεού για την τιμή των γονέων^[8]. Έγραψε ο Απόστολος Παύλος: «Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον»^[9]. Και, φυσικά, αυτή η απαίτηση προκαλείται ακριβώς από την δικαιοσύνη. Άλλωστε τα παιδιά οφείλουν τα πάντα στους γονείς τους, που τα φροντίζουν, τα αγαπούν, εργαζόμενοι και αρνούμενοι πολύ τον εαυτό τους, μεγαλώνοντάς τα με την αγάπη τους, συχνά βοηθώντας τα ακόμα κι όταν τα ίδια γίνονται ενήλικες και ανεξάρτητοι άνθρωποι.

Πόσο συχνά όμως τώρα παραβιάζεται η 5η Εντολή! Ακόμη κι εκείνα τα παιδιά που είναι πεπεισμένα ότι αγαπούν ειλικρινά και βαθιά τους γονείς τους, συχνά δεν τους ακούν και επομένως δεν τους σέβονται. Η αγάπη συνδέεται πάντα με την υπακοή. Και όσο μεγαλώνουν αυτά τα παιδιά, τόσο πιο θεληματικά, δυστυχώς, γίνονται, είναι αγενή με τους γονείς τους, κατηγορώντας τους κατά πρόσωπο για

«οπισθοδρόμηση» και μη λογαριάζοντας πλέον την εξουσία τους καθόλου. Είναι αυτός σεβασμός προς τους γονείς;

Πράγματι, στην Παλαιά Διαθήκη ειπώθηκε ευθέως: «Ὁ κακολογῶν πατέρα αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐτοῦ τελευτήσει θανάτῳ»^[10], και στο Ευαγγέλιο ο Σωτήρας, υπενθυμίζοντας αυτόν τον νόμο, τον ονόμασε εντολή του Θεού^[11]. Και πόσα τρομερά παραδείγματα είναι γνωστά από την ζωή για το πώς ο Κύριος τιμώρησε αυστηρά (μερικές φορές θανάσιμα) όσους προσέβαλαν έναν πατέρα ή μια μητέρα! Δεν είναι άνευ λόγου αυτό που λένε: «η προσευχή της μάνας σώζει από νερό και από φωτιά» και «η ευλογία των γονέων φτιάχνει τα σπίτια των παιδιών τους»^[12] και, από την άλλη, ποιος δεν ξέρει τί τρομερή συμφορά είναι να υποστείς την κατάρα ενός πατέρα ή μιας μητέρας...

Άρα, με την βασική της έννοια, η 5η Εντολή μιλά για την τιμή των γονέων. Αλλά, φυσικά, αυτό για έναν Χριστιανό περιλαμβάνει και όλους όσους παίρνουν την θέση των γονέων: δασκάλους, εκπαιδευτικούς κ.λπ., και ειδικά, φυσικά, τους εκπροσώπους των νόμιμων αρχών που προστατεύουν την τάξη στο κράτος^[13]. Ο Απόστολος Παύλος διατάζει ευθέως να προσευχομάστε «ὕπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων»^[14], και σε πολλά άλλα σημεία στις επιστολές του διδάσκει την υπακοή στις αρχές^[15].

Ακόμη πιο σημαντικό, βέβαια, για τον Χριστιανό είναι η τιμή προς τις πνευματικές αρχές: τους Ποιμένες της Εκκλησίας, ιδιαίτερα τους Επισκόπους, καθώς και τον ποιμένα που είναι ο Πνευματικός του πατέρα και είναι υπεύθυνος ενώπιον του Θεού για την ψυχή του. Ο Απόστολος Παύλος λέει: «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσοντες»^[16]. Και ο ίδιος ο Κύριος είπε στους Αποστόλους Του και μέσω αυτών στους Ποιμένες της Εκκλησίας: «Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ»^[17].

[1] Μαρκ. ι' 7.

[2] Μαρκ. ι' 9.

- [3] Εφ. ε' 25.
- [4] «Ού μοιχεύσεις».
- [5] «Εί δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρηται καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων» (Α' Τιμ. ε' 8).
- [6] «Οἱ πατέρες μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν» (Κολ. γ' 21) καὶ «οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου» (Εφ. ζ' 4).
- [7] Προτιμήθηκε στην μετάφραση η συνηθισμένη στην εποχή μας λέξη «νταντά» (εκ του τουρκικού dada) παρά οι ελληνικές «τροφός» ή «παραμάνα», διότι οι τελευταίες είχαν κάποια ιερότητα, ενώ η πρώτη αφορά καθαρά μισθωτή σχέση.
- [8] «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».
- [9] Εφ. ζ' 1.
- [10] Εξ. κα' 16.
- [11] «Διατί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο λέγων· τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω. Ὑμεῖς δὲ λέγετε· ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῆθῃς, καὶ οὐ μὴ τιμῆσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ· καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν» (Ματθ. ιε' 3-6).
- [12] Πρβλ. «Εὐλογία γὰρ πατρὸς στηρίζει οἴκους τέκνων, κατὰρα δὲ μητρὸς ἐκριζοῖ θεμέλια» (Σοφ. Σειρ. γ' 9).
- [13] Εἶναι σημαντικὴ αὐτὴ ἡ παρατήρηση, διότι δεν πρέπει να τιμώνται αδιάκριτα ὅλοι οἱ εκπρόσωποι τῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ μόνον ὅσοι προστατεύουν τὴν τάξη στο κράτος. Ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος Φιλάρετος ἀπέριπτε τὴν τιμὴ τῶν ἀθεϊστῶν ἐξουσιαστῶν στὴν πατρίδα τοῦ Ρωσία διότι κατεπάτησαν καὶ τὸν Νόμο τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν τάξη στο κράτος με τὰ ἐγκλήματά τους.
- [14] Α' Τιμ. β' 2.
- [15] Π.χ. «Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν» (Ρωμ. ιγ' 1). Βεβαίως, ὅπως ἐρμηνεύει ὁ Ἱερός Χρυσόστομος, ἐδῶ ὁ Ἀπόστολος ἐννοεῖ ὅτι ἡ ἐξουσία εἶναι ταγμένη ἀπὸ τὸν Θεό, ὅχι ὅμως ὅτι κάθε ἐξουσιαστής εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πρέπει τάχα νὰ του οφείλεται ὑποταγή: «Πᾶς οὖν ἄρχων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτόνηται; Οὐ τοῦτο λέγω... Οὐκ εἶπεν· οὐ γὰρ ἔστιν ἄρχων, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ πράγματος διαλέγεται λέγων· οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ» (PG 60, 615). Ὅταν οἱ ἄρχοντες διατάζουν πράγματα ἐναντία στο Νόμο τοῦ Θεοῦ, τότε τὸ Πνεῦμα τοῦ Ἁγίου διὰ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου εἶναι ξεκάθαρο: «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πραξ. ε' 29).

[16] Εβρ. ιγ' 17.

[17] Λουκ. ι' 16. Αυτό πάντοτε υπό την προϋπόθεση ότι οι Ποιμένες δεν «διδάσκουν ἄλλην διδαχήν, ἢ νόμον, παρὰ μόνον τὴν διδαχὴν καὶ τοὺς νόμους τοὺς εὐαγγελικούς» (βλ. Μαξίμου Πελοποννησίου, Εγχειρίδιον κατὰ του σχίσματος των Παπιστῶν). Διότι και οι αιρετικοί ποιμένες -όπως οι Παπικοί- αυτό το ρητό επικαλούνται για να έχουν τους λαϊκούς τους σε υπακοή. Το αυτό βέβαια πράττουν και οι εκ των ορθοδόξων Οικουμενιστές και μοντερνιστές, καθώς και οι ποικίλοι συγκοινωνοί τους, «παραδοσιακοί» και μη.

23. Οικογένεια και κράτος

Ο κοσμοπολιτισμός και η μονομέρειά του.

*Ο πατριωτισμός στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.
Τα παραδείγματα του Μωυσή, του Αποστόλου Παύλου
και το ίδιου του Σωτήρος Χριστού.*

Η νομιμότητα της αγάπης για τον πλησίον.

Μια υγιής και δυνατή οικογένεια είναι η πρώτη και κύρια μονάδα της κοινωνίας και του κράτους. Το ισχυρότερο και πιο οργανωμένο κράτος πέφτει σε κατάσταση παρακμής και καταρρέει εάν η οικογένεια διαλυθεί σε αυτό και δεν υπάρχουν γερά θεμέλια οικογενειακής ζωής και ανατροφής. Αντίθετα, εάν η οικογένεια είναι ισχυρή και η εκπαίδευση διεξάγεται σε υγιείς βάσεις, τότε ακόμη και με μεγάλη εξωτερική καταστροφή των μορφών κρατικής ζωής, ο λαός παραμένει βιώσιμος και μπορεί να αποκαταστήσει την κρατική εξουσία και ενότητα.

Αλλά πρέπει να θυμόμαστε ότι μια χριστιανική οικογένεια δεν πρέπει να αποτραβηχτεί εντελώς στη μοναξιά της και να μετατραπεί σε «γκέτο»^[1]. Μια τέτοια ζωή είναι μια ζωή οικογενειακού εγωισμού. Το άτομο που το βιώνει αυτό δεν έχει ενδιαφέροντα έξω από την οικογένειά του, δεν θέλει να μάθει τίποτε για τις χαρές και τις λύπες του κόσμου γύρω του και δεν τον υπηρετεί με κανένα τρόπο. Φυσικά, μια τέτοια ζωή δεν είναι χριστιανική ζωή, και μια τέτοια οικογένεια δεν είναι χριστιανική οικογένεια. Όπως ήδη έχει ειπωθεί, η χριστιανική οικογένεια είναι ακριβώς μια μονάδα της κοινωνίας, ένα μέρος της, άρρηκτα συνδεδεμένο με το σύνολό της. Συμμετέχει ενεργά στη δημόσια ζωή και υπηρετεί τους γείτονές της, παρέχοντάς τους πάντα στήριξη και κάθε δυνατή βοήθεια.

Ωστόσο, ούτε αυτό είναι αρκετό. Σύμφωνα με την σαφή διδασκαλία του Ευαγγελίου, η ζωντανή σχέση ενός Χριστιανού δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στα οικογενειακά όρια, αλλά και στα εγχώρια, εθνικά και κρατικά. Όχι, στην αγάπη του ο Χριστιανισμός είναι πανανθρώπινος. Για τον Χριστιανό, κάθε άνθρωπος, σε όποιο έθνος κι αν ανήκει, εί-

ναι ο πλησίον του, τον οποίο πρέπει να αγαπά, σύμφωνα με την εντολή του Σωτήρος. Αυτό μας το δείχνει ξεκάθαρα η παραβολή του Καλού Σαμαρείτη και, κυρίως, το κατηγορηματικό της συμπεράσμα. Σε αυτή την παραβολή, ο Σωτήρας επεσήμανε στον Ιουδαίο Νομικό το έλεος και την αγάπη με την οποίαν ο Καλός Σαμαρείτης περιέθαλψε έναν τραυματισμένο και ληστευμένο Ιουδαίο, δηλαδή έναν εκπρόσωπο ενός λαού εχθρικού προς τους Σαμαρείτες. Και μετά είπε στον Νομικό: «πορεύου και σὺ ποίει ὁμοίως»²¹. Αυτός είναι ο νόμος της χριστιανικής αγάπης!

Αλλά αν εμείς, οι Χριστιανοί, καλούμαστε σε μια τέτοια ολοκληρωτική αγάπη, αυτό δεν συνιστά Διεθνισμό/Κοσμοπολιτισμό, δηλαδή αποδοχή του δόγματος της αδελφοσύνης των λαών, σύμφωνα με το οποίο το άτομο είναι «πολίτης όλου του σύμπαντος», και καθόλου του δικού του κράτους. Σύμφωνα με αυτή την διδασκαλία, δεν πρέπει να υπάρχουν κρατικές-εθνικές διαφορές και διαχωρισμοί στην ανθρωπότητα, αλλά να αντιπροσωπεύουν όλοι μια οικογένεια.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στο θετικό κομμάτι της διδασκαλίας του, ο Κοσμοπολιτισμός πλησιάζει τον Χριστιανισμό. Και πάλι, είναι αναμφίβολο ότι τις εκκλήσεις του για αδελφοσύνη, αγάπη και αλληλοβοήθεια τις πήρε ακριβώς από τον Χριστιανισμό. Και αυτές οι εκκλήσεις είναι καθαρά χριστιανικές. Αλλά μόνον αυτές οι χριστιανικές ιδέες είναι πολύτιμες στον κοσμοπολιτισμό. Διότι με αυτή την αλήθεια, ο Κοσμοπολιτισμός ανέμειξε πολύ περισσότερες άσχημες αναλήθειες και αυταπάτες. Λόγω αυτού, η διδασκαλία του αποδείχθηκε στενά μονόπλευρη και τεχνητή, και επομένως άνευ ζωτικής σημασίας. Τέτοιες λανθασμένες αντιλήψεις είναι όλα τα συμπεράσματα του Κοσμοπολιτισμού ενάντια στο αίσθημα του πατριωτισμού, ενάντια στην ορθόδοξη διδασκαλία για το καθήκον της υπηρετήσης της πατρίδας, της ευημερίας και της ασφάλειάς της.

Αλλά ποιός δεν ξέρει πόσο σκληροί και ανίκανοι για μια εγκάρδια, συμπονετική στάση είναι οι μακροχρόνιοι κήρυκες του Κοσμοπολιτισμού στη ζωή; Φωνάζουν αφρίζοντας

υπέρ της αγάπης τους για τον άνθρωπο και δεν ξέρουν πώς να αγαπούν τον πλησίον τους όπως πρέπει. Το να αγαπάς τον πλησίον σου σημαίνει να αγαπάς κάθε άνθρωπο που βρίσκεται στον δρόμο σου από την πρόνοια του Θεού και συχνά έχει ανάγκη από συμπόνια και υποστήριξη.

Ο Χριστιανισμός δεν έχει την ψεύτικη μονομέρεια του Κοσμοπολιτισμού. Ο Χριστός δεν μας διέταξε μια τεχνητή αγάπη για την «ανθρωπότητα», αλλά ακριβώς αγάπη για τον πλησίον μας. Τέτοιος πλησίον για τον Χριστιανό είναι κάθε άνθρωπος γενικά (γι' αυτό ο Χριστιανός πρέπει να αγαπά τους πάντες) και ειδικότερα κάθε άνθρωπος που συναντά στην καθημερινή ζωή. Και η χριστιανική αγάπη εκδηλώνεται περισσότερο απ' όλα, σ' αυτές ακριβώς τις προσωπικές συναντήσεις, στην ζωντανή αλληλεπίδραση, την αλληλο-υποστήριξη και την συμπάθεια. Πόσο μακριά απ' αυτό απέχει η μονόπλευρη διδασκαλία του Κοσμοπολιτισμού με τις τεχνητές, αποσπασμένες από την ζωή εκκλήσεις για αγάπη υπέρ της «ανθρωπότητας!»^[3].

Όταν ένας άνθρωπος είναι ακόμη παιδί, τότε στα παιδικά του χρόνια πλησίον του είναι οι γονείς, τα αδέρφια και οι συγγενείς του γενικότερα. Κι εκείνη την στιγμή είναι αρκετό και καλό γι' αυτόν να είναι καλό, στοργικό, ανταποκρινόμενο και αφοσιωμένο μέλος της οικογένειας. Αλλά, προφανώς, η έννοια της αγάπης για τους άλλους ανθρώπους, δηλαδή εκτός της οικογένειάς του, είναι ακόμα απρόσιτη γι' αυτόν. Δεν έχει ζωντανή σχέση μαζί τους, και ως εκ τούτου είναι, ακριβώς, «ξένοι» γι' αυτόν.

Σταδιακά μεγαλώνοντας, στην εφηβεία και στη νεότητά του, δημιουργεί ήδη προσωπικές, ζωντανές σχέσεις με πολλούς ανθρώπους, που γίνονται «δικοί του». Και εδώ η καλή ανατροφή θα πρέπει να διδάξει το παιδί να συμπεριφέρεται σ' αυτούς τους καινούριους «πλησίον» του με χριστιανικό τρόπο -φιλικό, καλοπροαίρετο, με ειλικρινή διάθεση να βοηθήσει, να παρέχει κάθε δυνατή υπηρεσία (αν και, φυσικά, οι συγγενείς του εξακολουθούν να είναι οι πλησιέστεροι σ' αυτόν). Αλλά και εδώ, ο έφηβος δεν έχει

ακόμη αναπτυχθεί στους πνευματικούς του ορίζοντες σε σημείο που να είναι δυνατό να απαιτήσει από αυτόν τις ίδιες εγκάρδιες σχέσεις αγάπης προς οποιονδήποτε κάτοικο άλλων λαών και χωρών.

Και μόνον όταν ένας Χριστιανός ενηλικιωθεί και αναπτυχθεί πλήρως, ο ορίζοντάς του ανοίγει διάπλατα και κάθε άνθρωπος, σε όποιο έθνος κι αν ανήκει, γίνεται «πλησίον» γι' αυτόν. Αλλά, φυσικά, πρώτα και πάνω απ' όλα αγαπά, πρώτον, την οικογένειά του, τους συγγενείς του, ανάμεσα στους οποίους μεγάλωσε και ζει, και δεύτερον, την χώρα του, τους ανθρώπους του στους οποίους ανήκει. Με αυτούς τους ανθρώπους τον συνδέουν όλες οι πολιτειακές, πολιτικές και αστικές του ευθύνες. Η ιστορία, ο πολιτισμός, τα έθιμά του, όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των συντοπιτών του, και ιδιαίτερα τα ιερά του, είναι επίσης «δικά του», «εγγενή» γι' αυτόν. Είναι προσκολλημένος με τον λαό του, με την πατρίδα του και την αγαπά, κι αυτή η αγάπη για την πατρίδα είναι εκείνος ο **χριστιανικός πατριωτισμός**, που τόσο σκληρά τον πολεμούν οι κοσμοπολίτες [σ.σ.: θα λέγαμε σήμερα οι παγκοσμιοποιητές] μέσα στην αυταπάτη τους.

Αλλά, φυσικά, ο χριστιανικός πατριωτισμός είναι ξένος προς εκείνα τα άκρα και τα λάθη στα οποία συχνά πέφτουν άνθρωποι που αυτο-αποκαλούνται «πατριώτες». Ο Χριστιανός πατριώτης, αγαπώντας τον λαό του, δεν κλείνει τα μάτια στα ελαττώματά του και κοιτάζει νηφάλια τις εθνικές του ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά του. Και επομένως, δεν θα συμφωνήσει ποτέ με εκείνους τους «πατριώτες» που τείνουν να εξυψώνουν κάθε τι εγγενές (ακόμα και τις εθνικές κακίες και ελλείψεις -αλκοολισμό, βλασφημία κ.λπ.) θεωρώντας τα νόμιμα και καλά. Διότι παρατηρεί ότι δεν πρόκειται πια για πατριωτισμό, αλλά για διογκωμένη εθνική υπερηφάνεια, δηλαδή για το αμάρτημα εναντίον του οποίου μάχεται τόσο έντονα ο Χριστιανισμός.

Όχι, ο αληθινός πατριώτης δεν κλείνει τα μάτια του στις αμαρτίες και τις ασθένειες του λαού του -τις βλέπει, λυ-

πάται, τις πολεμά και μετανοεί ενώπιον του Θεού και των άλλων ανθρώπων για τον εαυτό του και για τον λαό του. Επιπλέον, **ο χριστιανικός πατριωτισμός είναι εντελώς ξένος προς το μίσος έναντι των άλλων λαών.** Αν αγαπώ τον λαό μου, τότε γιατί να μην αγαπώ τους Κινέζους, τους Τούρκους, τους Εβραίους ή οποιονδήποτε άλλο λαό; Αυτό [δηλαδή, το να μην αγαπώ τους άλλους λαούς] θα ήταν ένα αντιχριστιανικό συναίσθημα. Όχι, ο Θεός να τους δώσει ευημερία, γιατί είμαστε όλοι άνθρωποι - παιδιά του ίδιου Πατέρα.

Όμως τα σημαντικότερα στοιχεία υπέρ του πατριωτισμού μπορούμε να τα βρούμε στις Γραφές. Ακόμη και στην Παλαιά Διαθήκη, ολόκληρη η ιστορία του εβραϊκού λαού είναι γεμάτη με στοιχεία για το πώς οι Εβραίοι αγαπούσαν την Σιών τους, την Ιερουσαλήμ τους, το Ναό τους. Αυτό ήταν το καλύτερο παράδειγμα αληθινού πατριωτισμού, αγάπης για τον λαό και τα ιερά του. Και δεν είναι τυχαίο που η Χριστιανική μας Εκκλησία πήρε στην λατρεία της αυτή την δοξολογία των ιερών της από τους Εβραίους, αν και, φυσικά, κατά την χριστιανική τους έννοια, ψάλλει: *«εὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών, ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ, ἀλληλουϊα»*^[4].

Ένα ιδιαίτερα εντυπωσιακό παράδειγμα αγάπης για τον λαό βρίσκεται στην Παλαιά Διαθήκη. Ο προφήτης Μωυσής φανέρωσε την Διαθήκη. Όταν όμως, αμέσως μετά την σύναψη της Διαθήκης με τον Θεό, ο λαός του Ισραήλ πρόδωσε τον Θεό του και λάτρεψε το χρυσό μοσχάρι, η οργή της δικαιοσύνης του Θεού φούντωσε πολύ. Ο Μωυσής τότε άρχισε να προσεύχεται για τους αμαρτωλούς ανθρώπους, χωρίς να εγκαταλείψει το όρος στο οποίο προσευχόταν για 40 ημέρες και 40 νύχτες. Ο Κύριος όμως απάντησε: *«και τώρα άφησέ με να ξεσπάσει η οργή μου εναντίον τους και να τους καταστρέψω»*^[5]. Αυτό που είναι αξιοσημείωτο σε αυτά τα λόγια του Θεού είναι η απόδειξη της δύναμης της προσευχής ενός δίκαιου ανθρώπου, με την οποίαν αυτός, κατά την τολμηρή έκφραση του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, φαίνεται να δένει τον Θεό! Ο

μέγας προφήτης άρχισε να προσεύχεται ακόμη πιο θερμά, και τελικά αναφώνησε: «*συγχώρεσέ τους την αμαρτία τους, και αν όχι, τότε σβήσε με από το βιβλίο σου, στο οποίο με έχεις γράψει...*»^[6]. «*Και ο Κύριος τον άκουσε και αυτή την φορά, και δεν θέλησε να τους καταστρέψει*»^[7], λέει η Αγία Γραφή. Δεν είναι αυτό το υψηλότερο κατόρθωμα ανιδιοτελούς πατριωτισμού;

Παρόμοιο παράδειγμα βλέπουμε και στην Καινή Διαθήκη στον βίο του μεγάλου Αποστόλου Παύλου. Κανείς δεν τον παρεμπόδισε στο έργο του κηρύγματος τόσο μοχθηρά και επίμονα όσο οι συμπατριώτες του που δεν πίστευαν στον Χριστό. Μισούσαν τον Παύλο, θεωρώντας τον προδότη της πίστης των πατέρων τους. Τι λέει ο Απόστολος γι' αυτούς τους συμπατριώτες του; Ιδού: «*Ηύχόμην γάρ αυτός εγώ ανάθεμα είναι από τοῦ Χριστοῦ ὑπέρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατά σάρκα, οἵτινες εἰσιν Ἰσραηλιῖται*»^[8]. Από αυτά τα λόγια βλέπουμε την αγάπη του για τους συμπατριώτες του. Αυτή η αγάπη ήταν τόσο μεγάλη που ήταν έτοιμος, όπως και ο Μωυσής, να θυσιάσει την προσωπική του αιώνια σωτηρία (και όχι μόνο την προσωρινή του ζωή) για την σωτηρία αυτού του λαού.

Αλλά ιδού και το παράδειγμα του ίδιου του Σωτήρος. Στο Ευαγγέλιο διαβάζουμε πως είπε ότι ήρθε πρώτα απ' όλα για τον λαό Του^[9]. Σε άλλη περίπτωση, απευθύνθηκε στην Ιερουσαλήμ και είπε: «*Ἰερουσαλήμ Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν! ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξει τὰ τέκνα σου ὃν τρόπον ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιάν ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε!*»^[10]. Και όταν διέσχισε την Ιερουσαλήμ με τις κραυγές «Ωσαννά», όταν όλος ο λαός χάρηκε με χαρά, ο Σωτήρας έκλαψε... Αλλά δεν έκλαψε για τον εαυτό του, παρά γι' αυτή την πόλη Του, για τον θάνατο εκείνων που τώρα φώναζαν «Ωσαννά» σε Αυτόν, αλλά σε λίγες μέρες θα φώναζαν «Σταύρωσέ τον, σταύρωσέ Τον...». Έτσι αγάπησε ο Ίδιος τον λαό Του -με συγκινητική, βαθιά αγάπη.

Λοιπόν, το αίσθημα του πατριωτισμού δεν το αρνείται ούτε το καταδικάζει ο Χριστιανισμός. Σε αντίθεση με την ψευδή άποψη των κοσμοπολιτών, δεν καταδικάζει τη νομιμότητα της προνομιακής αγάπης για την οικογένεια και τους φίλους του. Γνωρίζουμε ήδη τα λόγια του Αποστόλου: «*Αν κάποιος δεν φροντίζει για τους δικούς του, και ιδιαίτερα για τα μέλη της οικογένειάς του, έχει απαρνηθεί την πίστη και είναι χειρότερος από άπιστο*»^[1]. Και σε άλλο μέρος, μιλώντας για την εκλογή κάποιου στην υπηρεσία της Εκκλησίας, ο Απόστολος θέτει τον όρο ότι ο εκλεγμένος «*κυβερνάει καλά τα παιδιά του και το σπιτικό του*»^[2]. Αλλά τονίζουμε για άλλη μια φορά ότι μια τέτοια αγάπη και φροντίδα δεν πρέπει να είναι εγωιστική ή εγωκεντρική. Όχι, φροντίζοντας για εκείνους που έρχονται άμεσα σε επαφή μαζί του στην ζωή, ο Χριστιανός πρέπει πάντα, με την χριστιανική του αγάπη, να μην ξεχνά τους άλλους ανθρώπους -τους γείτονες και τους εν Χριστώ αδελφούς του. Εν κατακλείδι, ας παραθέσουμε μερικά ακόμη λόγια του Αποστόλου Παύλου: «*Άρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως*»^[3].

[1] Εννοεί να απομονωθεί εντελώς, αδιαφορώντας για την κοινωνία.

[2] Λουκ. ι' 37.

[3] Την υποκρισία του Διεθνισμού/Κοσμοπολιτισμού είχε παρατηρήσει και ο Ζαν Ζακ Ρουσώ (1712-1778), ο διάσημος φιλόσοφος και παιδαγωγός (συμφωνεί εν πολλοίς με τον Πλούταρχο, που υπήρξε ο αγαπημένος του συγγραφέας), γράφοντας χαρακτηριστικά γι' αυτήν: «*Δυσπιστείτε απέναντι στους κοσμοπολίτες που γυρεύουνε μακριά, μες στα βιβλία τους, καθήκοντα που περιφρονούν όταν είναι να τα εκπληρώσουνε γύρω τους. Ο τάδε φιλόσοφος αγαπά τους Τάταρους, για ν' απαλλαγεί ν' αγαπά τους διπλανούς του*» (Αιμίλιος ή Για την Εκπαίδευση, εκδ. Αναγνωστίδη, χ.χ., σελ. 26).

- [4] Ψαλμ. ρλδ' 21.
- [5] «Καὶ νῦν ἕασόν με καὶ θυμωθεὶς ὀργῇ εἰς αὐτούς ἐκτρίψω αὐτούς» (Εξ. λβ' 9).
- [6] «Καὶ νῦν εἰ μὲν ἀφεῖς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου, ἧς ἔγραψας» (Εξ. λβ' 32).
- [7] «Καὶ εἰσήκουσε Κύριος ἔμοῦ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ οὐκ ἠθέλησε Κύριος ἐξολοθρεῦσαι ὑμᾶς» (Δευτ. ι' 10).
- [8] Ρωμ. θ' 3-4. Βλέπουμε ὅτι ἀπὸ ὅσα παραθέτει ἐδῶ ὁ Ἅγιος Φιλάρετος, ὁ Χριστιανισμὸς ἀποδέχεται τὸν πατριωτισμὸ, ἀλλὰ ἀπορρίπτει τὸν ἐθνικισμὸ, τὸν ἀντισημιτισμὸ καὶ ὅλες τὶς ιδεολογίες μίσους.
- [9] «Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ» (Ματθ. ιε' 24).
- [10] Λουκ. ιγ' 34.
- [11] Βλ. Α' Τιμ. ε' 8.
- [12] «Τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος» (Α' Τιμ. γ' 4).
- [13] Γαλ. ζ' 10.

24. Υπηρεσία στην Πατρίδα

*Χριστιανική θεώρηση του πολέμου
(Η στάση του Αγίου Αθανασίου του Αθωνίτου
και του Αγίου Ισαποστόλου Κυρίλλου).*

Είναι προφανές ότι ο χριστιανικός πατριωτισμός για τον οποίο μιλήσαμε παραπάνω απαιτεί από τον καθένα μας να υπηρετήσει την πατρίδα όσο καλύτερα μπορεί. Αυτή η υπηρεσία από έναν άνθρωπο εκτελείται, πρώτα απ' όλα, όταν βρίσκεται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση ή δημόσια υπηρεσία. Φυσικά, η αξία μιας τέτοιας υπηρεσίας αυξάνεται ακόμη περισσότερο εάν εκτελείται ανιδιοτελώς, ανεξάρτητα από τυχόν υλικούς υπολογισμούς και εκτιμήσεις. Αλλ' ένας άνθρωπος με τον ένα ή τον άλλο τρόπο υπηρετεί το κράτος του ακόμη και όταν, για παράδειγμα, συμμετέχει στον δημόσιο βίο εργαζόμενος, ομιλώντας στον Τύπο ή συμμετέχοντας στις δημόσιες εκλογές κ.λπ. Και εδώ πρέπει να προσπαθεί να είναι χρήσιμος σε ολόκληρη την πατρίδα, δηλαδή σε όλο τον λαό, και όχι μόνο να ενδιαφέρεται για τα προσωπικά (ή κομματικά) συμφέροντα. Και τότε η συνείδησή του θα είναι ήρεμη. Ακόμη κι αν δεν πετύχει μεγάλη εξωτερική επιτυχία, θα έχει εκπληρώσει έντιμα και χριστιανικά το καθήκον του πατριώτη και πιστού τέκνου της πατρίδας του.

Υπάρχει ένα ρητό: «Ο φίλος φαίνεται στις δυσκολίες». Και για έναν αληθινό πατριώτη, η αγάπη για την πατρίδα και τον λαό του εκδηλώνεται ιδιαίτερα έντονα σε εποχή εθνικών δοκιμασιών και καταστροφών. Όλοι γνωρίζουν πώς αισθάνεται ένας άνθρωπος όταν οι κοντινοί του άνθρωποι είναι βαριά άρρωστοι. Δεν έχει χρόνο για διασκέδαση και ευχαρίστηση. Στη θλίψη και την φροντίδα του, μερικές φορές δεν μπορεί καν να φάει και να πιει ή να αναζωογονηθεί με ξεκούραση και ύπνο. Κάτι ανάλογο θα έπρεπε να εκδηλωθεί στις καταστροφές της πατρίδας σε κάποιον που την αγαπάει πραγματικά ειλικρινά, αληθινά. Αν οι καρδιές μας είναι γεμάτες από πάνω μέχρι κάτω μόνο

με τα προσωπικά μας ενδιαφέροντα και εμπειρίες, αν στα λόγια στενάζουμε και αναστενάζουμε, αλλά οι πράξεις μας χωρίζονται από τα λόγια μας -όπως «η ανατολή από την δύση»- τότε υπάρχει μία κακή αγάπη για την πατρίδα!

Αναγνωρίζουμε τον θάνατο για την πατρίδα, κυρίως στον πόλεμο, ως ένα από τα πιο εντυπωσιακά και ανιδιοτελή κατορθώματα στην υπηρεσία της πατρίδας. Ο Χριστιανός πολεμιστής, υπερασπιστής της πατρίδας και των ιερών της, εκπληρώνει ξεκάθαρα την εντολή του Χριστού: *«μείζονα ταύτης αγάπην ούδεις ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ»^[1]*.

Φυσικά, ο ίδιος ο πόλεμος είναι αναμφίβολα ένα κακό, ένα εξαιρετικά θλιβερό φαινόμενο, βαθιά αντίθετο με τα ίδια τα θεμέλια του Χριστιανισμού. Δεν υπάρχει τίποτε να πούμε γι' αυτό. Πόσο ευχάριστο θα ήταν αν οι άνθρωποι σταματούσαν να πολεμούν μεταξύ τους και η ειρήνη βασιλεύε στη γη! Όμως η θλιβερή πραγματικότητα λέει κάτι εντελώς διαφορετικό. Και μόνο διάφοροι ονειροπόλοι, μακριά από την πραγματικότητα και στενά μονόπλευροι σχετικά με τον πόλεμο, μπορούν να αρνηθούν τον πόλεμο, δηλ. να μην του επιτρέψουν να μπει στην πραγματική ζωή.

Χωρίς αμφιβολία, όσοι επισημαίνουν την εντολή «ού φονεύσεις» λένε σωστά ότι ο πόλεμος είναι παραβίαση αυτής της εντολής. Κανείς δεν αντιτίθεται σ' αυτό. Ωστόσο, βλέπουμε από την Αγία Γραφή ότι εκείνη την εποχή της Παλαιάς Διαθήκης που δόθηκε αυτή η εντολή, ο λαός του Ισραήλ πολέμησε με εντολή του Θεού και με την βοήθεια του Θεού νίκησε τους εχθρούς του. Επιπλέον, έχουμε ήδη παραθέσει από την Παλαιά Διαθήκη την εντολή ότι [πρέπει] να θανατώνεται όποιος κακολογεί τους γονείς του. Κατά συνέπεια, η εντολή «ού φονεύσεις» δεν ίσχυε, φυσικά, σε όλες τις περιπτώσεις αφαίρεσης της ζωής ενός ανθρώπου. Αυτή η εντολή απαγορεύει μόνο τα προσωπικά αντίποινα ενός ανθρώπου έναντι ενός άλλου, σύμφωνα με την προσωπική του απόφαση και την αυθαιρεσία του.

Όταν ο Κύριος εξήγησε το βαθύ νόημα αυτής της εντολής στην Καινή Διαθήκη, έδειξε ότι απαγορεύει όχι μόνο τον φόνο, αλλά και γενικά τον μη χριστιανικό, μάταιο θυμό. Ο ίδιος όμως ο Κύριος, σε συνομιλία με τους Αποστόλους για τις έσχατες ημέρες, τους είπε: «Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων· ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι»^[2].

Αυτά τα λόγια Του για το αναπόφευκτο του πολέμου διαψεύδουν όλες τις δηλώσεις των αρνητών του πολέμου, ότι ο Χριστιανισμός αρνείται άνευ όρων τον πόλεμο -μέχρι σημείου πλήρους μη αναγνώρισής του και άρνησης συμμετοχής σ' αυτόν. Ναι, έχουμε ήδη πει ότι ο πόλεμος είναι ένα αρνητικό φαινόμενο στην ανθρωπότητα. Ωστόσο, θα υπάρξει -τουλάχιστον μερικές φορές- ως το μόνο μέσον στη γη για την υπεράσπιση της αλήθειας, την προστασία των καταπατημένων ιερών και των δικαιωμάτων των ανθρώπων από την αιχμαλωσία, την κατάφωρη εισβολή και την βία. Και μόνο τέτοιοι πόλεμοι -στο όνομα της δικαιοσύνης και της αποκατάστασης της τάξης και της αλήθειας- λαμβάνονται υπό την προστασία της χριστιανικής διδασκαλίας. Δεν είναι τυχαίο που διαβάζουμε στην Αποκάλυψη ότι υπήρξε πόλεμος ακόμη και στον ουρανό^[3], όταν ο Αρχάγγελος Μιχαήλ και οι Άγγελοι έριξαν από τα ουράνια τον προδότη διάβολο και τους ομοϊδεάτες του, τους πεπτωκότες αγγέλους...

Από τον βίο του Αγίου Αθανασίου του Αθωνίτου είναι γνωστό το παρακάτω περιστατικό. Ο Γεωργιανός πρίγκιπας Τορνίκιος, προηγουμένως εξαιρετικός διοικητής των ελληνικών στρατευμάτων, έγινε Μοναχός στο Μοναστήρι του. Σε μια δύσκολη στιγμή για το κράτος, κατά τη διάρκεια του πολέμου με τους Πέρσες, η Αυτοκράτειρα Ζωή κάλεσε τον Τορνίκιο να διοικήσει τα στρατεύματα. Ο Τορνίκιος αρνήθηκε κατηγορηματικά, επικαλούμενος το γεγονός ότι ήταν ήδη Μοναχός. Όμως ο Γέροντας [Όσιος] Αθανάσιος του είπε: «Είμαστε όλοι τέκνα μιας πατρίδας και είμαστε υποχρεωμένοι να την υπερασπιστούμε. Καθή-

κον μας είναι να προστατεύσουμε την πατρίδα από τους εχθρούς με προσευχές. Αν όμως η ανώτερη εξουσία κρίνει απαραίτητο να χρησιμοποιήσουμε τα χέρια και το στήθος μας για το κοινό καλό, πρέπει να υπακούσουμε αδιαμφισβήτητα... Αν δεν ακούσετε την Αυτοκράτειρα, θα είστε υπεύθυνος για το αίμα των συμπατριωτών σας, τους οποίους δεν θελήσατε να σώσετε και για την καταστροφή των ναών του Θεού...». Ο Τορνίκιος υπάκουσε, νίκησε τον εχθρό και έσωσε την πατρίδα από τον κίνδυνο^[4].

Και ο Άγιος Ισαπόστολος Κύριλλος^[5], σε συνομιλία με μουσουλμάνους για τον πόλεμο, τους είπε: «Ανεχόμαστε μεγαλόψυχα τις προσωπικές προσβολές, αλλά στην κοινωνία προστατεύουμε ο ένας τον άλλο, δίνοντας την ζωή μας για τους συμπολίτες μας, ώστε όταν εσείς τους αιχμαλωτίζετε, να μην τους αναγκάσετε να απαρνηθούν την πίστη τους και να διαπράξουν ασεβείς πράξεις...».

Τέλος, ποιός από τον Ρωσικό λαό δεν γνωρίζει το παράδειγμα του Αγίου Σεργίου του Ραντονέζ, ο οποίος ευλόγησε τον πρίγκιπα Δημήτριο Ντονσκοϊ για τον πόλεμο, προσευχήθηκε για την επιτυχία των ρωσικών όπλων και μνημόνευσε τους στρατιώτες που πέθαναν στο πεδίο της μάχης;

Φυσικά, όταν ένας άνθρωπος συμμετέχει σε πόλεμο, μπορεί να αμαρτήσει και μάλιστα βαριά. Αυτό συμβαίνει όταν βάζει στην συμμετοχή του στον πόλεμο ένα αίσθημα προσωπικού μίσους και εκδίκησης ή ματαιοδοξίας και περήφανης προσωπικής φιλοδοξίας. Και αντίστροφα, όσο λιγότερη σκέψη για τον εαυτό του και όσο περισσότερη προθυμία να θυσιαστεί για τους άλλους, τόσο πιο κοντά είναι ένας τέτοιος Χριστιανός πολεμιστής στο στεφάνι του μαρτυρίου.

[1] Ιω. ιε' 13.

[2] Ματθ. κδ' 6.

- [3] «Καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ· ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ -τοῦ πολεμῆσαι μετὰ τοῦ δράκοντος» (Αποκ. ιβ' 7).
- [4] Με βάση τις ελληνικές και τις γεωργιανές πηγές ο Τορνίκιος, ο οποίος είχε γίνει μοναχός με το όνομα Ιωάννης στη Μεγίστη Λαύρα του Αγίου Αθανασίου, κλήθηκε από την αυτοκράτειρα Θεοφανώ (γιαγιά της Ζωής) για να αντιμετωπίσει τον σφετεριστή Βάρδα Σκληρό που είχε επαναστατήσει και απειλούσε τη ζωή των ανήλικων διαδόχων. Ο Τορνίκιος τον νίκησε αναγκάζοντάς τον να καταφύγει για άσυλο στους Πέρσες. Με τα λάφυρα από την νίκη ο Ιωάννης Τορνίκιος έχτισε την Μονή των Ιβήρων στο Άγιον Όρος. Η μνήμη του τιμάται στις 12 Ιουλίου.
- [5] Ο οποίος, μαζί με τον αδελφό του Μεθόδιο, θεωρείται ως «ο Φωτιστής των Σλάβων».

25. Κομμουνισμός

*Κατανομή της ιδιοκτησίας στον Χριστιανισμό
και τον κομμουνισμό.*

*Παραβίαση της δικαιοσύνης στον κομμουνισμό.
Η ιδεολογία του Χριστιανισμού και του κομμουνισμού.*

Ας εξετάσουμε τώρα το ζήτημα της σχέσης του Χριστιανισμού με τον κομμουνισμό. Αυτόν τον κομμουνισμό, που τώρα εμφανίστηκε μπροστά στα μάτια όλου του κόσμου ως γεγονός [σ.σ. θυμίζουμε ότι το κείμενο γράφηκε στα μέσα της δεκαετίας του '30 κατά τον περασμένο 20ό αιώνα], ως μια προσπάθεια να εφαρμοστούν πραγματικά σοσιαλιστικές ιδέες στη ζωή -στην Σοβιετική Ρωσία.

Όλοι γνωρίζουν ότι ο κομμουνισμός εμφανίστηκε άμεσα στην ιστορία ως ο ορκισμένος και σκληρός εχθρός του Χριστιανισμού. Από την πλευρά του, ο Χριστιανισμός τον αναγνωρίζει ως τελείως ξένο και εχθρικό προς τον εαυτό του, στο ίδιο του το πνεύμα, σε όλο το περιεχόμενο της ιδεολογίας του.

Η ιστορία της Εκκλησίας στους αποστολικούς χρόνους μας λέει ότι εκείνες τις ημέρες οι πιστοί είχαν τα πάντα κοινά, όπως λέγει το βιβλίο των Πράξεων των Αποστόλων^[1]. Και ακόμη και τώρα αυτό το χριστιανικό είδος κοινότητας υπάρχει στον κοινοβιακό μοναχισμό, που θεωρείται η καλύτερη μορφή για τη χριστιανική ασκητική ζωή. Έτσι, η κατανομή της ιδιοκτησίας από χριστιανική σκοπιά είναι πολύ αποδεκτή και επιπλέον αποτελεί μια φωτεινή και ιδεατά υψηλού τύπου χριστιανική σχέση, παραδείγματα της οποίας υπήρξαν και υπάρχουν στη ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Και πόσο μεγάλη είναι η διαφορά μιας τέτοιας χριστιανικής κατανομής ιδιοκτησίας και του μαρξισμού-κομμουνισμού! Το ένα απέχει από το άλλο όσο ο ουρανός από την γη. Άλλωστε, η χριστιανική κοινότητα δεν αντιπροσωπεύει τον στόχο προς τον οποίο θα αγωνιζόταν ο Χριστιανισμός. Όχι, υπάρχει ως συνέπεια και προϊόν του πνεύματος αγάπης

που αποπνέει η Εκκλησία των πρώτων χρόνων. Επιπλέον, αυτός ο χριστιανικός κοινοτισμός ήταν πλήρως εθελοντικός. Σε αυτόν, κανείς δεν είπε: «Δώστε πίσω ό,τι είναι δικό σας, μας ανήκει», αλλά, αντίθετα, οι ίδιοι οι Χριστιανοί θυσιάστηκαν με τέτοιο τρόπο που «κανείς τους δεν αποκάλεσε τίποτα από την περιουσία του δικό του».

Όσο για τον σοσιαλιστικό κομμουνισμό, σε αυτόν η κατανομή της ιδιοκτησίας είναι αυτοσκοπός, ο οποίος πρέπει να επιτευχθεί με κάθε κόστος, ό,τι κι αν συμβεί. Και οι δημιουργοί του κομμουνισμού το πετυχαίνουν καθαρά με την βία, μη σταματώντας σε κανένα μέτρο, ακόμη και στην καταστροφή όλων όσων διαφωνούν... Και η βάση αυτού του κομμουνισμού **δεν είναι η ελευθερία, όπως στον χριστιανικό κοινοτισμό, αλλά η βία, όχι η θυσιαστική αγάπη, αλλά ο φθόνος και το μίσος...**

Ο κύριος αγώνας του κομμουνισμού είναι ο αγώνας κατά του Χριστιανισμού. Φτάνει τόσο μακριά που αρνείται ακόμη και την στοιχειώδη, παγκοσμίως αναγνωρισμένη, δικαιοσύνη. Στην ταξική του ιδεολογία, ο κομμουνισμός ουσιαστικά καταπατεί κάθε δικαιοσύνη. **Το ζήτημα των ανησυχιών του δεν είναι το κοινό καλό όλων των πολιτών του κράτους, αλλά μόνο τα συμφέροντα του κόμματός του.** Όλες οι ομάδες του πληθυσμού, εργάτες, αγρότες και διανοούμενοι, μένουν στην άκρη, έξω από κάθε φροντίδα της κομμουνιστικής κυβέρνησης. Μπορεί να πεινάσουν, μπορεί να μην έχουν ούτε μια δεκάρα εισόδημα -ο κυβερνητικός «τομέας» δεν έχει καμία ευθύνη γι' αυτό. Τι είναι αυτό αν όχι παραβίαση της δικαιοσύνης και κοροϊδία εκατομμυρίων ανθρώπων;...

Ο κομμουνισμός, μιλώντας για το νέο σύστημα ενός «ελεύθερου» κράτους, τονίζει συνεχώς το γεγονός ότι αυτό το σύστημα είναι η «δικτατορία του προλεταριάτου». Αλλά έχει γίνει προ πολλού σαφές ότι στη Σοβιετική Ρωσία δεν υπάρχει κανένα ίχνος αυτής της υποσχόμενης δικτατορίας του προλεταριάτου, αλλά αντιθέτως υπάρχει μια δικτατορία πάνω στο προλεταριάτο. Επιπλέον, **δεν**

υπάρχουν συνήθειες εκδηλώσεις πολιτικής ελευθερίας εκεί: καμία ελευθερία του Τύπου, καμία ελευθερία του συνέρχεσθαι, κανένα άσυλο οικίας. Μόνον όσοι έζησαν στη Σοβιετική Ρωσία γνωρίζουν την σοβαρότητα και την δύναμη της καταπίεσης που βασιλεύει εκεί. Και πάνω απ' όλα, επικρατεί πρωτοφανής πολιτικός τρόμος: εκτελέσεις και δολοφονίες, εξορίες και φυλακίσεις σε απίστευτα δύσκολες συνθήκες. Αυτό έδωσε ο κομμουνισμός στον ρωσικό λαό, αντί για την ελευθερία που υποσχέθηκε...

Στην πολιτική του προπαγάνδα, ο κομμουνισμός ισχυρίζεται ότι επιδιώκει την πραγματοποίηση της ελευθερίας, της ισότητας (δηλαδή της δικαιοσύνης) και της αδελφότητας. Έχουμε ήδη μιλήσει για το πρώτο και το δεύτερο. Όσο για την «αδελφότητα», δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτή η λέξη κλάπηκε από τους Χριστιανούς που αποκαλούν ο ένας τον άλλον «αδέρφια». Ο Απόστολος Πέτρος λέει ευθέως: *«πάντας τιμήσατε, τήν αδελφότητα αγαπάτε...»*^[2]. Αλλά στην πρακτική ζωή, οι κομμουνιστές, όπως γνωρίζετε, αντικατέστησαν αμέσως την λέξη «αδελφός» με την λέξη «σύντροφος». Και αυτό είναι πολύ σημαντικό, γιατί οι σύντροφοι μπορούν να είναι και συνεργοί σε εγκλήματα και μέλη κάποιου είδους συμμορίας ληστών. Και φυσικά, δεν μπορούμε να μιλάμε για «αδελφότητα» εκεί όπου κηρύσσεται η ταξική πάλη, ο φθόνος και το μίσος...

Όλες αυτές οι διαφορές μεταξύ Χριστιανισμού και κομμουνισμού δεν εξαντλούν, ωστόσο, την ίδια την ουσία της αντίφασης μεταξύ τους. Η θεμελιώδης, κύρια και καθολική διαφορά μεταξύ κομμουνισμού και Χριστιανισμού βρίσκεται ακόμη πιο βαθιά -στην ιδεολογία και των δύο. Δεν είναι παράξενο που οι κομμουνιστές πολεμούν τόσο βίαια και πεισματικά την ορθόδοξη πίστη.

Ο κομμουνισμός αρνείται κάθε θρησκεία. Στην πραγματικότητα, ο ίδιος είναι θρησκεία -η πιο φανατική που έχει υπάρξει ποτέ στον κόσμο- η πιο μισαλλόδοξη και σκοτεινή. Ο Χριστιανισμός είναι μια θρησκεία που οδηγεί στον Παράδεισο, ο κομμουνισμός είναι μια θρησκεία που

οδηγεί στην Κόλαση. Ο Χριστιανισμός κηρύττει αγάπη για όλους, ο κομμουνισμός κηρύττει το ταξικό μίσος και την καταστροφή όσων διαφωνούν. Ο Χριστιανισμός είναι μια υπέροχη θρησκεία που βασίζεται στην πίστη, στη νίκη της Αλήθειας και της Αγάπης του Θεού. Ο κομμουνισμός είναι μια θρησκεία που επιδιώκει τον στόχο της δημιουργίας ενός επίγειου «παράδεισου» (ενός παραδείσου ζωώδους κορεσμού και πνευματικής αγριότητας).

Και δεν είναι τυχαίο που τοποθετείται ένας σταυρός στον τάφο ενός χριστιανού και ένας κόκκινος πάσσαλος στον τάφο ενός κομμουνιστή. Πόσο ενδεικτικό, φωτεινό και συμβολικό είναι αυτό και για τις δύο πλευρές! Από τη μια, πίστη στη νίκη της ζωής επί του θανάτου και του καλού επί του κακού. Από την άλλη, υπάρχει απελπιστικό σκοτάδι, κατήφεια και κενό, χωρίς καμιά χαρά, παρηγοριά ή ελπίδα του μέλλοντος. Και ενώ μετά θάνατον τα ιερά λείψανα των ασκητών της χριστιανικής πίστης ανθίζουν από αφθαρσία και ευωδιάζουν, το σάπιο πτώμα του ταριχευμένου «Ιλίτς»^[3] είναι το καλύτερο σύμβολο του κομμουνισμού...

[1] «Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά» (Πραξ. δ' 32).

[2] Α' Πέτρ. β' 17.

[3] Αναφέρεται στον γνωστό κομμουνιστή δικτάτορα Βλαντιμίρ Ιλίτς Λένιν, το πτώμα του οποίου είχε ταριχευθεί και τεθεί σε ... προσκύνημα από τους ακολούθους της θρησκείας του κομμουνισμού. Χαρακτηριστό πάντως είναι το γεγονός, ότι ο συγγραφέας Άγιος Φιλάρτος, ο οποίος εκθειάζει εδώ τους Αγίους Ασκητές της Χριστιανικής πίστης ως δοξασμένους ακόμη και μετά θάνατον με αφθαρσία και ευωδία Λειψάνων, έτυχε ακριβώς αυτής της μεγάλης τιμής και δόξης από τον Τριαδικό Θεό μας, ως γνήσιο και άξιο κατοικητήριο της θείας Χάριτος: Στην Ανακομιδή του ιερού Λειψάνου του το 1998, δεκατρία ολόκληρα χρόνια μετά την κοίμησή του, το ιερό Σκήνος του βρέθηκε άφθαρτο και ευωδιάζον!

26. Η στάση προς τον Θεό

*Η αμοιβαία σχέση μεταξύ της αγάπης κάποιου για τον Θεό,
για τον πλησίον και για τον εαυτό του.*

*Η άρρηκτη σχέση μεταξύ της αγάπης προς τον Θεό
και της αγάπης προς τον πλησίον.*

*Η διάθεση της παιδικής αφοσίωσης
ως η κύρια διάθεση του Χριστιανού.*

Ανεβαίνοντας από τα χαμηλότερα καθήκοντα στα υψηλότερα, έχουμε ανέλθει στο απόγειό τους: στα καθήκοντά μας σε σχέση με τον Θεό. Σύμφωνα με τις σαφείς και ακριβείς οδηγίες της Αγίας Γραφής, το κύριο καθήκον του ανθρώπου σε σχέση με τον Θεό είναι η αγάπη προς Αυτόν. Αυτή η αγάπη διατάχθηκε στην Παλαιά Διαθήκη, όπου ειπώθηκε: «*Και αγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου*»^[1]. Και στην Καινή Διαθήκη, ο ίδιος ο Χριστός είπε γι' αυτήν την εντολή: «*Αὕτη πρώτη ἐντολή... Μείζων τούτων ἄλλη ἐντολή οὐκ ἔστι*»^[2].

Σε αυτή την κύρια εντολή του Νόμου του Θεού, ο Σωτήρας πρόσθεσε μια δεύτερη, την αγάπη του πλησίον σου σαν τον εαυτό σου^[3]. Είπε γι' αυτήν την εντολή ότι είναι «*ὁμοία αὕτη*»^[4], δηλαδή παρόμοια με την πρώτη εντολή για την αγάπη προς τον Θεό. Και η Αγία Εκκλησία, βασισμένη σε αυτά τα λόγια του ίδιου του Κυρίου, καθιέρωσε για πάντα την ακόλουθη τάξη στα ηθικά καθήκοντα του ανθρώπου: **αγάπη προς τον Θεό και τον πλησίον, και, σε σχέση με τον εαυτό του, μέριμνα για την σωτηρία της ψυχής**. Επομένως, η αγάπη προς τον εαυτό πρέπει να θυσιαστεί στο όνομα της αγάπης προς τον Θεό και τον πλησίον. Η αγάπη για τον πλησίον κατατάσσεται στη μέση. Κυριαρχεί σε σχέση με την αγάπη του ανθρώπου για τον εαυτό του, αλλά με την σειρά της υπόκειται στην ύψιστη αγάπη, την αγάπη του ανθρώπου για τον Θεό, τον Οποίο πρέπει να αγαπάμε περισσότερο απ' όλα.

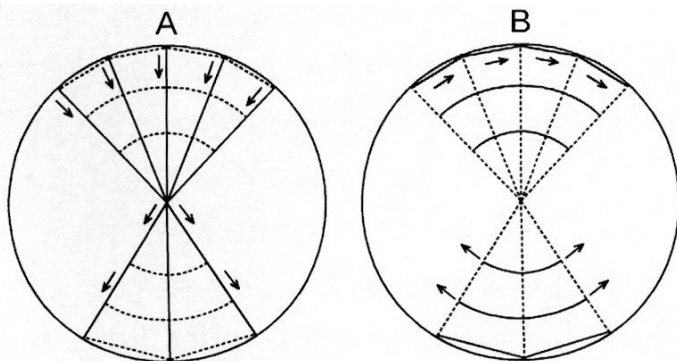
Στις μέρες μας μπορείτε συχνά να ακούσετε ανθρώπους να λένε ότι η έντονη αγάπη ενός ανθρώπου για τον Θεό βλά-

πτει και παρεμποδίζει την αγάπη του για τον πλησίον του. Γι' αυτό (έτσι λένε αυτοί που το σκέφτονται) ένας άνθρωπος πάνω απ' όλα πρέπει να σκέφτεται και να νοιάζεται για τα καθήκοντά του απέναντι στον πλησίον του, και κάνοντάς το αυτό θα εκπληρώσει και τα καθήκοντά του απέναντι στον Θεό. Οι άνθρωποι που σκέφτονται και μιλούν έτσι είναι ιδιαίτερα επιθετικοί απέναντι στα κατορθώματα της ζωής ενός ερημίτη. Κατά την άποψή τους, ο ερημικός τρόπος ζωής είναι μια εκδήλωση εγωισμού και αντιπάθειας για τους άλλους. Ερημίτης (κατά τη γνώμη τους) είναι ένας άνθρωπος που ασχολείται αποκλειστικά με τον εαυτό του και την σωτηρία της ψυχής του και δεν σκέφτεται καθόλου τους άλλους.

Υπάρχει μια δόση αλήθειας σ' αυτά τα επιχειρήματα. Δύσκολα κανείς θα αντιταχθεί στο γεγονός ότι υπηρετώντας τον πλησίον του, ένας Χριστιανός εκπληρώνει έτσι τα καθήκοντά του απέναντι στον Θεό. Επί πλέον, σύμφωνα με την διδασκαλία του Αποστόλου της Αγάπης Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, η αγάπη προς τον πλησίον είναι δείκτης της αγάπης προς τον Θεό: *«ἐάν τις εἶπη ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν· ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;»*^[5]. Και κανένας Χριστιανός δεν αμφιβάλλει ότι, κάνοντας καλό στον πλησίον μας, υπηρετούμε τον Θεό, γιατί εκπληρώνουμε τον νόμο της αγάπης Του.

Ωστόσο, δεν είναι λιγότερο βέβαιο ότι, αγαπώντας τον Θεό, δεν μπορούμε ποτέ να εμποδίσουμε την αγάπη μας για τον πλησίον μας με αυτή την αγάπη γι' Αυτόν: *«ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν»*^[6]. Αγαπώντας τον Θεό, μεταφέρουμε τον εαυτό μας σε μια ανώτερη πνευματική ατμόσφαιρα - μια ατμόσφαιρα αγάπης και μια νέα «πνοή ζωής». Και η καρδιά του Χριστιανού, γεμάτη με τέτοια θεϊκή αγάπη, στρέφει και στέλνει παντού τις ακτίνες αυτής της χριστιανικής αγάπης σε όλους. Έτσι, αντίθετα με την άποψη που αναφέραμε παραπάνω, η αγάπη του ανθρώπου για τον Θεό όχι μόνο δεν εμποδίζει την αγάπη του για τον πλησίον, αλλά, αντίθετα, την ενισχύει και την εμβαθύνει.

Μια εξαιρετική εξήγηση για την σύνδεση της αγάπης για τον Θεό και της αγάπης για τον πλησίον έδωσε ένας από τους ασκητές της Ορθόδοξης Εκκλησίας μας, ο Αββάς Δωρόθεος^[7]. Μας δίνεται στην παρακάτω μαθηματική απεικόνιση:

Στον κύκλο A, το κέντρο είναι ο Θεός και οι άνθρωποι είναι σημεία στον κύκλο. Οι ακτίνες τους συνδέουν με τον Θεό και ο κύκλος τους συνδέει με τον εαυτό τους. Και έτσι, βλέπουμε ότι οι άνθρωποι, πλησιάζοντας τον Θεό (κατά μήκος της ακτίνας), την ίδια στιγμή πλησιάζουν ο ένας τον άλλον, με τα σημεία του κύκλου να πλησιάζουν το κέντρο. Αλλά ένας άνθρωπος μπορεί να πλησιάσει τόσο τον Θεό, όσο και τους συνανθρώπους του μόνο μέσω της αγάπης.

Και από εδώ προκύπτει αναμφίβολα ότι αγαπώντας τον Θεό, ο άνθρωπος σίγουρα θα αγαπήσει τον πλησίον του. Ο κύκλος B μας δείχνει ότι η χριστιανική αγάπη για τον πλησίον, με την σειρά της, οδηγεί ένα άτομο στην αγάπη για τον Θεό και, φέρνοντας τον εαυτό του πιο κοντά μέσω της αγάπης για τους άλλους ανθρώπους, το άτομο μέσω αυτής πλησιάζει τον Θεό. Έτσι και οι δύο αυτοί τύποι χριστιανικής αγάπης είναι άρρηκτα και στενά συνδεδεμένοι.

Στην ιστορία του χριστιανικού ασκητισμού, βλέπουμε συνεχώς πως οι ασκητές, φλεγόμενοι από αγάπη για τον Θεό, άφησαν τον κόσμο με τους πειρασμούς του. Το έκαναν αυτό σύμφωνα με την εντολή του Αποστόλου της Αγάπης, Ιωάννη του Θεολόγου, ο οποίος είπε: «Μη αγαπάτε τὸν κό-

σμον μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. ἔάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ»^[8]. Αλλά είναι μάταιο να σκεφτόμαστε ότι απαρνήθηκαν ἔτσι την αγάπη τους για τους ανθρώπους που ζουν στον κόσμο. Όχι, οι ίδιοι επεσήμαιναν συνεχῶς ότι ἔφευγαν ὄχι ἀπὸ τους ανθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ τις αμαρτίες που εξαπλώθηκαν στον κόσμο, ἀπὸ τους πειρασμούς μιας αμαρτωλῆς ἐγκόσμιας ζωῆς. Ὅμως ἀγαπούσαν τα ἀδέρφια τους που παρέμεναν στον κόσμο, πολὺ περισσότερο ἀπ' ὄσους ἐζήσαν σε αὐτὸν τον κόσμο και συμμετείχαν στις αμαρτίες του.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ὅτι ἡ μοναξιά αὐτῶν των ἀσκητῶν ἦταν πάντα γεμάτη με προσευχή, και ἡ χριστιανικὴ προσευχή δεν ἀφοροῦσε μόνο τον εαυτὸ τους, ἀλλὰ και τους ἄλλους. Απὸ τον βίο του Ἁγίου Παχωμίου του Μεγάλου, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ την πόλη της Αλεξάνδρειας, εἶναι γνωστά τα ἐξῆς. Μια μέρα ἔμαθε ὅτι στην πατρίδα του, στην Αλεξάνδρεια, μαίνονταν ἡ πείνα και οἱ ἐπιδημίες ἀσθενειῶν. Τότε ὁ ἀσκητὴς πέρασε τρεῖς μέρες με δάκρυα και ἐγκατέλειψε τελείως την πενιχρὴ τροφή που ἐπέτρεπε στον εαυτὸ του. Οἱ μαθητὲς του τον παρακάλεσαν να δυναμώσει με τροφή, ἀλλὰ ὁ Ἅγιος Παχώμιος ἀπάντησε: «Πὼς να φάω ὅταν τα ἀδέρφια μου δεν ἔχουν ψωμί...»; Πόσο ἀπέχει ἀπὸ μια τέτοια ἀγάπη και συμπόνια ἀκόμη και ὁ καλύτερος ἀπὸ εμάς!

Ἔτσι, ἡ ἀγάπη ἐνός Χριστιανοῦ για τον Θεὸ δεν εἶναι μόνον ἡ κορυφή της ἠθικῆς του ἐξύψωσης, ἀλλὰ και ἡ βάση της πνευματικῆς του ὑπαρξης. **Χωρὶς ἀγάπη δεν ὑπάρχει και δεν μπορεῖ να ὑπάρξει πνευματικὴ ζωή, ἐπίτευγμα, ἀρετή. Και ἡ ὑψίστη υπηρεσία της χριστιανικῆς ἀγάπης -ἡ ποιμαντικὴ διακονία- μπορεῖ να ὑπάρξει μόνο για ἐκεῖνον που ἀγαπᾷ τον Χριστό.** Δεν εἶναι τυχαῖο που ὁ ἴδιος ὁ Σωτήρας, καλώντας τον Ἀπόστολο Πέτρο να κηρύξει, τον ρώτησε: «Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με πλεῖον τούτων;»^[9].

Αλλὰ και γενικὰ ἡ θρησκεία μας εἶναι θρησκεία ἀγάπης. «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις»^[10], εἶπε ὁ Κύριος. Εδὼ μιλάμε ὄχι

μόνο για την αμοιβαία χριστιανική αγάπη των ανθρώπων του ενός για τον άλλον, αλλά ακόμη περισσότερο για την υϊκή αγάπη και την παιδική αφοσίωση σε Εκείνον που το Ευαγγέλιο αποκαλεί συνεχώς Επουράνιο Πατέρα μας. Και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον η βάση μιας αληθινής χριστιανικής ζωής σ' έναν άνθρωπο είναι μια καρδιά που όχι μόνο πιστεύει στον Θεό, αλλ' είναι επίσης παιδικά αφοσιωμένη σε Αυτόν, και εμποτισμένη με μια ειλικρινή έλξη προς Αυτόν, ως στοργικό και αγαπημένο Πατέρα.

[1] Δευτ. ζ' 5.

[2] Μαρκ. ιβ' 30-31.

[3] «Αγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» (Μαρκ. ιβ' 31).

[4] Στο ίδιο.

[5] Α' Ιω. δ' 20.

[6] Α' Ιω. δ' 8.

[7] Συγγραφέας του περίφημου έργου «Ασκητικά». Τα «Ασκητικά» του Αββά Δωροθέου, μαζί με τα «Ασκητικά» του Αββά Ισαάκ του Σύρου, θεωρούνται, κατά κοινή ομολογία, από τα εκλεκτότερα πνευματικά αναγνώσματα.

[8] Α' Ιω. β' 15.

[9] Ιω. κα' 15.

[10] Ιω. ιγ' 35.

27. Η γνώση του Θεού

Στο προηγούμενο κεφάλαιο είδαμε ότι το πρώτο και κύριο καθήκον μας απέναντι στον Θεό είναι η αγάπη προς Αυτόν. Είναι αυτονόητο ότι με αυτή την αγάπη απαιτείται και από εμάς να γνωρίσουμε Εκείνον που πρέπει να αγαπάμε τόσο πολύ. Ένας άνθρωπος δεν θα αγαπήσει και δεν μπορεί να αγαπήσει κάποιον που δεν γνωρίζει. Έτσι, η αγάπη για τον Θεό μας οδηγεί στο καθήκον να γνωρίσουμε τον Θεό.

Να σημειωθεί ότι αυτό το καθήκον είναι από τα λιγότερα που τηρούμε στις μέρες μας. Παλαιότερα ήταν διαφορετικά.

Εκείνη την εποχή, το ενδιαφέρον για τα θεολογικά θέματα και τις θρησκευτικές γνώσεις ενδιέφερε βαθιά τις χριστιανικές ψυχές. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος μαρτυρεί ότι στην εποχή του ακόμη και οι άνθρωποι της αγοράς, αντί για τις εμπορικές τους υποθέσεις, προτιμούσαν να διαφωνούν για την ομοουσιότητα και την ομοιουσιότητα του Υιού του Θεού. Τώρα, πολλοί έξυπνοι άνθρωποι, μερικές φορές ακόμη και γράφοντας και μιλώντας για διάφορα καθαρά χριστιανικά θέματα, φοβούνται οποιαδήποτε θεολογία. Θεωρούν ότι όλες οι ερωτήσεις και οι εξηγήσεις της είναι κατά κάποιο τρόπο τεχνητά σχολαστικές και μακριά από τη ζωή.

Από εδώ προέρχεται αυτή η καταθλιπτική θρησκευτική άγνοια, αυτή η αμάθεια των βασικών αληθειών της πίστης κάποιου, που είναι τόσο εντυπωσιακή στις μέρες μας. Πάρτε, για παράδειγμα, τον κύριο όγκο του ευφυούς, μορφωμένου ρωσικού λαού. Θα σας απαριθμήσει, χωρίς λάθος, όλους τους Τσάρους από τον οίκο των Ρομανόφ, θα αναφέρει τους κύριους Ρώσους συγγραφείς κλπ^[1]. Το να μην το γνωρίζει αυτό θεωρείται ντροπή για έναν μορφωμένο άνθρωπο. Αλλά ζητήστε τους να ονομάσουν, για παράδειγμα, τις κύριες αρχές της χριστιανικής πίστης ή τα ονόματα των Δώδεκα Αποστόλων του Χριστού (δηλαδή, ανθρώπων που έκαναν ασυγκρίτως περισσότερα για την ανθρωπότητα από οποιονδήποτε βασιλιά ή συγγραφέα). Στις 9 από τις 10 περιπτώσεις το αποτέλεσμα θα είναι απογοητευτικό. Αλλά το ακόμη χειρότερο είναι ότι η άγνοια σε αυτόν τον τομέα

δεν θεωρείται επ' ουδενί κάτι επαίσχυντο και οι άνθρωποι το παραδέχονται ελαφρά τη καρδία...

Είναι απολύτως βέβαιο ότι κάθε χριστιανός χρειάζεται να έχει μια ιδέα για το περιεχόμενο της πίστης του και για τις βασικές αλήθειες της -για το τριαδικό δόγμα, για την θεία αγάπη, την ενανθρώπιση, τον λυτρωτικό θάνατο και την ανάσταση του Σωτήρος, για το μέλλον, το πεπρωμένο του κόσμου και του ανθρώπου, κ.λπ.. Και αυτά τα ζητήματα δεν είναι ξένα ή βαρετά για τον άνθρωπο, αλλά ζωτικής σημασίας και ουσιώδη, γιατί το ίδιο το νόημα και ο σκοπός της ζωής του εξαρτάται από την επίλυσή τους.

Και όλα αυτά τα ερωτήματα, φυσικά, συνοψίζονται σε ένα πράγμα: υπάρχει Θεός και ποιος είναι; Αυτά τα ερωτήματα είναι εξαιρετικής σημασίας ακόμη και για ανθρώπους με μικρή πίστη. Και για τους πιστούς, το να γνωρίζουμε για τον Θεό, να ξέρουμε τι σημαίνει αυτό για εμάς και περαιτέρω, ποιο είναι το θέλημά Του για όλους μας, αυτή είναι η βασική γνώση, η πιο σημαντική και η πιο πολύτιμη στη ζωή. Και η ίδια η χριστιανική ζωή καθορίζεται πρωτίστως από την γνώση του Θεού. Ο ίδιος ο Κύριος, προσευχόμενος στον Πατέρα Του πριν από το Πάθος, είπε σχετικά: *«Αὕτη δέ ἐστίν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν...»*^[2].

Από όλα αυτά βλέπουμε ότι η γνώση του Θεού είναι το άμεσο χριστιανικό μας καθήκον. Και ο δρόμος προς αυτήν, εκτός από την μελέτη των θεολογικών επιστημών, είναι η μνήμη του Θεού^[3]. Η μνήμη του Θεού είναι μια τέτοια πνευματική διάθεση όπου ο άνθρωπος εισάγει ηθελημένα στην συνείδησή του και διατηρεί σε αυτήν την ιδέα του Θεού, τις υψηλότερες ιδιότητες Του, το έργο της σωτηρίας μας, το αιώνιο μέλλον μας κ.λπ. Αυτή η μνήμη του Θεού αγαπήθηκε από τους χριστιανούς ασκητές μας, αλλά για πολλούς -τους περισσότερους από εμάς- είναι, δυστυχώς, εντελώς άγνωστη.

Φυσικά, η γνώση του Θεού για την οποία μιλάμε δεν είναι σε καμία περίπτωση μια ορθολογική μηχανική αντίληψη απομνημόνευσης ορισμένων διατάξεων της χρι-

στιανικής μας διδασκαλίας για την πίστη και τη ζωή. Ο Χριστιανισμός είναι ζωντανό βίωμα, εμπειρίες της ανθρωπίνης καρδιάς, και επομένως δεν γίνεται αντιληπτός από τους ανθρώπους με τον ίδιο τρόπο.

Όσο περισσότερο ο Χριστιανός έχει βιώσει την αλήθεια και τις εντολές της πίστης του στην προσωπική του ζωή, στην εσωτερική εμπειρία του πνευματικού αγώνα και των προσπαθειών να ζήσει σύμφωνα με το Ευαγγέλιο του Χριστού, τόσο πιο βαθιά έχει αφομοιώσει τον Χριστιανισμό. Και το αντίστροφο, εάν κάποιος συμπεριφέρεται στην πίστη του στεγνά, εξωτερικά-τυπικά και δεν καθοδηγείται από τις εντολές του Ευαγγελίου του Χριστού στην προσωπική του ζωή, δεν θα δεχτεί τον Χριστιανισμό στην ψυχή και την καρδιά του και το βαθύ περιεχόμενο των αληθειών της πίστης του Χριστού θα παραμείνει ξένο προς αυτόν...

[1] Στην σημερινή Ελλάδα ο πολὺς κόσμος αγνοεί παντελώς ακόμη και αυτά τα ιστορικά πρόσωπα της χώρας του. Αντιθέτως γνωρίζει με λεπτομέρεια τα ονόματα και τις συνήθειες των νέων ειδώλων: τραγουδιστών, ηθοποιών, αθλητών κ.λπ...

[2] Ιω. ιζ' 3.

[3] Η αναγκαιότητα της μνήμης του Θεού (ρωσιστί Богомыслием), δηλαδή του να σκέφτεσαι συνεχώς τον Θεό, αποτυπώνεται άριστα στο ρητό του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου: «Μνημονευτέον Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον» (PG 36, 16), δηλαδή είναι προτιμότερο να σκέφτεσαι τον Θεό ακόμη και από το να αναπνέεις!

28. Προσευχή

Η ανάγκη για προσευχή.

Τί σημαίνει να προσευχόμαστε «έν πνεύματι και αληθεία».

Είδη προσευχής ανάλογα με το περιεχόμενό της.

Στην θρησκευτική ζωή ενός ανθρώπου, η γνώση του Θεού για την οποία μιλήσαμε παραπάνω βασίζεται προφανώς στην πίστη. Αυτή η πίστη είναι η πρώτη απάντηση της ανθρώπινης καρδιάς στο περιεχόμενο αυτών των θρησκευτικών αληθειών, η συμφωνία μαζί τους και η αποδοχή τους. Στην συνέχεια, αυτή η πίστη, που ενισχύεται και εμβαθύνει, οδηγεί την καρδιά του ανθρώπου να αναπαυθεί στον Θεό, στην χριστιανική ελπίδα στον Θεό. Από την άλλη, όλος ο Χριστιανισμός μάς διδάσκει ότι η χριστιανική πίστη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αγάπη για τον Θεό. Και η αγάπη απαιτεί πάντα μια ζωντανή, προσωπική σχέση με αυτόν που αγαπάμε. Και σε σχέση με τον Θεό, αυτή η αγάπη φανερώνεται πρώτα και κύρια στην προσευχή.

Όποιος δεν προσεύχεται στον Θεό δεν είναι Χριστιανός... Η προσευχή είναι το πρώτο και πλέον απαραίτητο στοιχείο της πνευματικής μας ζωής. Είναι η αναπνοή του πνεύματός μας, και χωρίς αυτήν πεθαίνει, όπως πεθαίνει το ανθρώπινο σώμα χωρίς αέρα. Όλη η ζωή του σώματος εξαρτάται από την αναπνοή του, από το αν ένα άτομο αναπνέει ή δεν αναπνέει. Όμοια, στην πνευματική ζωή όλα εξαρτώνται από την προσευχή, κι ένας άνθρωπος που δεν προσεύχεται στον Θεό είναι πνευματικά νεκρός...

Η προσευχή είναι μια **συνομιλία** μεταξύ του ανθρώπου και του Θεού. Αυτός που σκέπτεται, γνωρίζει, αγαπά τον Θεό, σίγουρα θα στραφεί σε Αυτόν και αυτή η στροφή είναι προσευχή. Αλλά η άποψη περί προσευχής που είναι τόσο διαδεδομένη τώρα (ιδιαίτερα στους νέους) είναι βαθιά λανθασμένη. Οι άνθρωποι συχνά λένε: «Αν θέλω να προσευχηθώ, θα προσευχηθώ. Δεν χρειάζεται πίεση, δεν χρειάζεται επιβολή, δεν πρέπει να υπάρχει καταναγκασμός στην προσευχή...». Πλήρης παρανόηση του θέματος! Τί θα προέκυπτε από την γήινη δραστηριότητα του αν-

θρώπου αν ο ίδιος δεν ανάγκαζε τον εαυτό του να κάνει ο,τιδήποτε, αλλά έκανε μόνο αυτό που ήθελε;! Επιπλέον, αυτό αφορά στην πνευματική ζωή. Σε αυτήν, ό,τι πολύτιμο και βιώσιμο αποκτάται μόνο μέσα από προσπάθεια, με το κατόρθωμα να εργάζεται κάποιος πάνω στον εαυτό του.

Ας θυμηθούμε για άλλη μια φορά: «*Η Βασιλεία του Θεού (και ό,τι σχετίζεται με αυτήν) επιτυγχάνεται με την βία (με προσπάθεια)*»^[1]. Όχι, ένας Χριστιανός πρέπει να έχει μια για πάντα στην καρδιά του το γεγονός ότι πρέπει να προσεύχεται πάση θυσία, ανεξάρτητα από την όποια προθυμία ή απροθυμία του. Αν έχεις καλή επιθυμία να προσευχηθείς, ευχαρίστησε τον Θεό, από τον Οποίο προέρχονται όλα τα καλά, και μη χάσεις την ευκαιρία να προσευχηθείς μέσα από την καρδιά σου. Εάν δεν έχεις αυτή την επιθυμία και έχει έρθει η ώρα για προσευχή (το πρωί, το βράδυ, στην εκκλησία), **πρέπει να αναγκάσεις τον εαυτό σου**, ενθαρρύνοντας το θαμπό και τεμπέλικο πνεύμα σου με το γεγονός ότι η προσευχή (όπως κάθε καλή πράξη) είναι πιο πολύτιμη στα μάτια του Θεού, όσο δυσκολότερα γίνεται. Ο Κύριος δεν περιφρονεί καμιά προσευχή αν κάποιος προσεύχεται ειλικρινά, όσο καλύτερα μπορεί, έστω κι αν δεν έχει ακόμη την ικανότητα να προσεύχεται με πλήρη συγκέντρωση και με αδιάκοπο ζήλο.

Και όποιος ζει μια πνευματική χριστιανική ζωή σε οποιοδήποτε βαθμό, θα βρίσκει πάντα κάτι για να προσευχηθεί. Άλλωστε, γι' αυτόν ο Θεός είναι και στοργικός Πατέρας κι ένας ισχυρός Προστάτης, και μια ανεξάντλητη Πηγή βοήθειας και δύναμης· κι έτσι ο Χριστιανός σπεύδει κοντά Του σε ανάγκη και σε θλίψη όπως ένα παιδί στον πατέρα του. Απλώς πρέπει να αναγνωρίσουμε την αδυναμία και την ανικανότητά μας και να παραδώσουμε εντελώς «*εαυτούς και άλλήλους και πᾶσαν τήν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ*», γιατί σε Αυτόν είναι η πίστη, η ελπίδα και η αγάπη μας.

Στην συνομιλία του με την Σαμαρείτιδα ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός επεσήμανε ότι «*οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ*»^[2]. Αυτή

είναι η βασική αρχή της χριστιανικής προσευχής. Πρέπει να επιτευχθεί με πνεύμα και αλήθεια, και γι' αυτό ο Χριστιανός, όταν προσεύχεται, πρέπει να συγκεντρώσει όλες τις πνευματικές του δυνάμεις μαζί, και να συγκεντρωθεί βαθιά μέσα του, στην ψυχή του, συλλογιζόμενος τα λόγια της προσευχής. Είναι αυτονόητο ότι με μια τόσο σωστή άποψη για την προσευχή, δεν μπορεί κανείς να ονομάσει «προσευχή» εκείνη την ενέργεια του ανθρώπου που είναι παρών μόνο στην προσευχή ή διαβάζει με τη γλώσσα του, αλλά οι σκέψεις του απέχουν πολύ απ' αυτήν.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος λέει για τέτοιους που τους αποκαλεί ...«προσευχητάρια»: *«Το σώμα σου ήταν μέσα στην εκκλησία, αλλά ο νους σου πετούσε κάπου αλλού. Τα χείλη σου είπαν μια προσευχή, και το μυαλό σου υπολόγιζε το εισόδημα, τα χωράφια, τα υπάρχοντα, τους φίλους... Εσύ ο ίδιος δεν ακούς την προσευχή σου, πώς θέλεις να την ακούσει ο Θεός;»*. Όχι, δεν πρέπει να είναι έτσι η προσευχή του Χριστιανού. Πρέπει να προσεύχεται *«έν πνεύματι και αληθεία»*. Να προσεύχεται με το πνεύμα: συγκεντρωμένος στα βάθη του «εγώ» του, με βαθιά εγκάρδια συναισθήματα. Να προσεύχεται με την αλήθεια: όχι υποκριτικά, αλλά με την αλήθεια της διάθεσής του, με μια αληθινή έκκληση προς την Ενσαρκωμένη Αλήθεια -τον Σωτήρα Χριστό.

Αυτό βέβαια δεν απορρίπτει (σε αντίθεση με τις σχεταριστικές παρερμηνείες) την αναγκαιότητα για έναν άνθρωπο της εξωτερικής προσευχής, αλλά μόνο όταν συνδυάζεται με την εσωτερική προσευχή. Ο άνθρωπος δεν είναι άγγελος, η ψυχή του δεν ζει χωρίς σώμα, όπως δεν ζει το σώμα χωρίς ψυχή. Ο Απόστολος Παύλος λέει: *«δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ»*^[3]. Και επομένως, ο πιο βασικός και ολοκληρωμένος τύπος προσευχής είναι εκείνη η προσευχή **στην οποία υπάρχει τόσο εσωτερική όσο και εξωτερική πλευρά**. Συνδέονται στενά μεταξύ τους, τόσο οι εσωτερικές εμπειρίες και η στροφή του ανθρώπου προς τον Θεό, όσο και οι εξωτερικές πράξεις, δηλαδή οι υποκλίσεις,

η ορθή στάση στην προσευχή, το σημείο του σταυρού και οι διάφορες ενέργειες προσευχής.

Υπάρχουν συνήθως τρεις τύποι προσευχής: παράκληση, δοξολογία και ευχαριστία. Και στις προσευχές και στην Λατρεία μας χρησιμοποιούνται εναλλάξ και οι τρεις αυτοί τύποι.

Ο πρώτος τύπος -η ικεσία- φαίνεται ότι είναι ο πιο φυσικός και διαδεδομένος. Και ο Κύριος όχι μόνο δεν απαγόρευσε αυτόν το τύπο προσευχής, αλλά μας τον πρόσταξε ευθέως: *«αίτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιχθήσεται»*^[4]. Και στην αποχαιρετιστήρια συνομιλία του εἶπε: *«ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν. Ἔως ἄρτι οὐκ ἠτήσατε οὐδὲν ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾗ πεπληρωμένη...»*^[5].

Ο άνθρωπος που προσεύχεται στον Θεό πρέπει να θυμάται ότι η προσευχή δεν ενεργείται και δεν εισακούεται αν δεν είναι ειλικρινής και δεν αποπνέει ζωντανή πίστη. Ο ίδιος ο Κύριος εἶπε: *«πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι»*^[6]. Και ο Απόστολος Ιάκωβος εξηγεί πόσο καταστροφική είναι η αμφιβολία στην προσευχή: *«Αὐτός που αμφιβάλλει εἶναι σαν τὸ κύμα τῆς θάλασσας, που τὸ σηκώνει καὶ τὸ πετάει ὁ ἄνεμος. Ἄς μὴ σκεφτεῖ ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος ὅτι θα λάβει κάτι ἀπὸ τὸν Κύριο»*^[7]. Και στο Ἅγιο Ευαγγέλιο διαβάζουμε πολλές φορές πως ο Κύριος, θεραπεύοντας ὄσους Του ζητούσαν θεραπεία, τους ἔλεγε: *«κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν»*^[8]... ἢ *πίστις σου σέσωκέ σε*^[9]...».

Αλλά, πιστεύοντας ακράδαντα στη δύναμη, το ἔλεος και τη βοήθεια του Θεού, ο Χριστιανός δεν πρέπει να ξεχνά ότι πρέπει να υποβάλλει κάθε αίτημα για τις ανάγκες του στο πανάγαθο θέλημα του Ἐπουράνιου Πατέρα, ο Οποῖος γνωρίζει τι χρειαζόμαστε. Μια τέτοια πίστη και αφοσίωση στο θέλημα του Θεού, θα Τον ευχαριστήσει οπωσδήποτε, εἴτε τελικά ο Κύριος εκπληρώσει εἴτε ὄχι τὴν προσευχή του. Κι αυτό εἶναι ἀπολύτως φυσικό, ἀφού ο Χριστιανός εἶναι ἀπολύτως βέβαιος ὅτι ἡ σοφία και ἡ ἀγάπη του Θεού

κατευθύνει τα πάντα προς όφελος και καλό του ανθρώπου. Δεν είναι παράξενο που ψάλλεται στην εκκλησιαστική προσευχή ότι ο Κύριος «με το βάθος της σοφίας οικοδομεί με φιλανθρωπία τα πάντα και δίνει τα χρήσιμα σε όλους...»^[10].

[1] «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται» (Ματθ. ια' 12).

[2] Ἰω. δ' 23.

[3] Α' Κορ. ζ' 20.

[4] Λουκ. ια' 9-10.

[5] Ἰω. ιζ' 23-24.

[6] Μαρκ. θ' 23.

[7] «Ὁ γὰρ διακρινόμενος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ. Μὴ γὰρ οἶέσθω ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅτι λήψεται τι παρὰ τοῦ Κυρίου» (Ἰακ. α' 6-7).

[8] Ματθ. θ' 29.

[9] Ματθ. θ' 22.

[10] «Ὁ βᾶθει σοφίας φιλανθρώπως πάντα οἰκονομῶν, καὶ τὸ συμφέρον πᾶσιν ἀπονέμων...» (ἀπὸ το Ἀπολυτίκιου τῶν Κεκοιμημένων που ψάλλεται σε ἦχο πλάγιο του δ', τα δύο Ψυχοσάββατα· προ τῆς Απόκρῆς καὶ προ τῆς Πεντηκοστής).

29. Η Προσευχή του Κυρίου

*Η προσευχή του Κυρίου («Πάτερ ἡμῶν»)
ὡς πρότυπο χριστιανικής προσευχής.*

Τα τρία κύρια μέρη αυτής.

*Ο ευχαριστιανός και ο δοξαστικός χαρακτήρας
της χριστιανικής προσευχής
(ιδιαίτερα στη Θεία Λειτουργία)*

Το πρότυπο της προσευχής για μάς τους Χριστιανούς είναι φυσικά η προσευχή του Κυρίου («Κυριακή προσευχή»). Λαμβάνοντας υπόψη την σύνθεση και το περιεχόμενό της, βλέπουμε ότι εξωτερικά στην σύνθεσή της χωρίζεται σε τρία μέρη: α) επίκληση, β) αιτήσεις και γ) δοξολογία. Σύμφωνα με το εσωτερικό της περιεχόμενο, μπορεί επίσης να χωριστεί σε τρία γενικά μέρη. Το πρώτο και κυριότερο, περιλαμβάνει την επίκληση και τα τρία πρώτα αιτήματα. Ακολουθεί η τέταρτη αίτηση για το καθημερινό μας ψωμί και τέλος άλλα τρία αιτήματα για τις προσωπικές μας αμαρτίες.

Ποιό είναι το πρώτο και σημαντικότερο πράγμα για το οποίο πρέπει να προσευχηθεί ένας Χριστιανός; Για ποιό πρέπει να αγωνίζεται περισσότερο απ' όλα: «ζητείτε πρώτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ»^[1]. Αυτό βλέπουμε στο πρώτο μέρος της προσευχής. Απευθυνόμενος στον Θεό ως Επουράνιο Πατέρα, ο Χριστιανός μαρτυρεί ἔτσι ὅτι ἡ ἀληθινή μας πατρίδα δεν εἶναι στη γη, ἀλλὰ στον οὐρανό. «*Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει*»^[2], ἔγραψε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ξεκάθαρα. Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἐκκλήση πρὸς τὸν Πατέρα, ὁ Χριστιανός προσεύχεται νὰ ἁγιαστεῖ τὸ Ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τόσο στὴν προσωπικὴ ζωὴ τοῦ καθενὸς μας ὅσο καὶ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία. Εἶναι ἱερό πράγμα εἰδικά ὅταν εμεῖς, οἱ Χριστιανοί, μέσω τῆς ἐπιτέλεσης καλῶν πράξεων ὀδηγούμε τους μη πιστοὺς νὰ «*δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς*»^[3].

Στὴν συνέχεια, ὁ Χριστιανός προσεύχεται νὰ ἐδραιωθεῖ ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ στὴ γη. Κοιτάζοντας τὴ ζωὴ, βλέπει σ' αὐτὴν μὴ διαρκὴ πάλι ἀνάμεσα σὲ δύο ἀρχές: τὸ

φως και το σκοτάδι, την αλήθεια και το ψέμα, το καλό και το κακό. Και βλέποντας αυτό, δεν μπορεί παρά να προσευχηθεί ώστε στη ζωή μας να εμφανιστεί η νίκη του φωτός επί του σκότους και να θριαμβεύσει η Βασιλεία του Θεού, η Βασιλεία της Αλήθειας και της Καλοσύνης.

Στην τρίτη αίτηση της προσευχής του Κυρίου προσευχόμαστε γι' αυτό, ώστε το θέλημα του Θεού να εκπληρωθεί στην ανθρώπινη ζωή, όπως εκπληρώνεται και στον ουράνιο κόσμο. Η χριστιανική συνείδηση λέει με σιγουριά και σταθερότητα στον άνθρωπο ότι το να βασιζόμαστε στο θέλημα του Θεού δεν είναι μόνο καθήκον μας, αλλά και πραγματική σοφία, η αλήθεια της ζωής. Ο Επουράνιος Πατέρας γνωρίζει τι είναι χρήσιμο και απαραίτητο για τον καθένα μας, και από την απέραντη αγάπη και καλοσύνη Του μας εύχεται καλό και σωτηρία περισσότερο απ' ό,τι εμείς για τον εαυτό μας. Γι' αυτό ο Απόστολος Πέτρος λέει: *«Ρίξτε όλες τις φροντίδες σας πάνω Του, γιατί Αυτός φροντίζει για σας»*^[4].

Η τέταρτη αίτηση της προσευχής του Κυρίου είναι η μόνη που δεν μιλάει για τις πνευματικές, αλλά για τις σωματικές μας ανάγκες. Πρέπει να ζητάμε τον «ἐπιούσιον ἄρτον» (=το καθημερινό μας ψωμί), δηλαδή ό,τι είναι απαραίτητο για την ύπαρξή μας, για τη διατήρηση της σωματικής ζωής. Και πέρα απ' αυτό, «αν δοθεί, δόξα τω Θεώ, αλλά αν δεν δοθεί, μη σε νοιάζει» (έκφραση από την Κατήχηση^[5]). Φυσικά, η έκφραση «ἐπιούσιος ἄρτος» περιλαμβάνει όλα όσα μας είναι απαραίτητα: φαγητό, ρούχα, στέγη κ.λπ. Και αυτή η τέταρτη αίτηση υποδεικνύει στον άνθρωπο ότι η επίγεια ζωή μας με τα καθημερινά προβλήματα της είναι επίσης θέμα το οποίο εμπίπτει στη φροντίδα του Επουράνιου Πατέρα για μάς. Ο Απόστολος Παύλος λέει: *«Να έχετε αφιλόργυρη διάθεση, μένοντας ικανοποιημένοι με αυτά που έχετε, διότι ο ίδιος ο Κύριος είπε: δεν θα σε αφήσω ποτέ, ούτε θα σε εγκαταλείψω...»*^[6].

Η πέμπτη αίτηση της προσευχής του Κυρίου αναφέρεται στην συγχώρεση των αμαρτιών. Όχι μόνο σε αυτήν την αίτηση, αλλά και σε άλλα σημεία της διδασκαλίας Του,

ο Κύριος έδειξε ξεκάθαρα ότι απαραίτητη προϋπόθεση για να λάβουμε άφεση αμαρτιών από τον Θεό είναι η συγχώρεση των συνανθρώπων μας. Αλλά πόσο συχνά αυτό το αίτημα είναι αναληθές στα μάτια του Θεού, στον Οποίο προσευχόμαστε!... Διαβάζουμε «*ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν*», αλλά στην πραγματικότητα δεν συγχωρούμε και δεν αφήνουμε, αλλά είμαστε προσβεβλημένοι και για πολύ καιρό τρέφουμε ενόχληση στις καρδιές μας και επιθυμία να ανταποδώσουμε. Επομένως, κάθε φορά που ο Χριστιανός κάνει αυτή την αίτηση, πρέπει να αναλογίζεται αν έχει συγχωρήσει τους εχθρούς του και όσους τον έβλαψαν. Και αν αυτό δεν συμβαίνει, αν δεν έχει συγχωρήσει, τότε δεν μπορεί να περιμένει συγχώρεση από τον Θεό για τον εαυτό του.

Οι δύο τελευταίες αιτήσεις, η έκτη και η έβδομη, μιλούν για ένα πράγμα: για τα αίτια της αμαρτίας. Πρώτα, ζητάμε να αφαιρεθεί από εμάς το μικρόβιο του πειρασμού και των σκανδάλων, και έπειτα να ελευθερωθούμε από το κακό, δηλαδή από τον ιδρυτή όλων των αμαρτιών, τον διάβολο. Οι άνθρωποι συνήθως φοβούνται τις εξωτερικές κακοτυχίες: τις αποτυχίες, τις ασθένειες, τη φτώχεια κ.λπ. Ο Χριστιανισμός μάς διδάσκει να φοβόμαστε περισσότερο απ' όλα για την αθάνατη ψυχή μας. Ο Κύριος είπε: «*Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ*»^[7]. Και σε άλλο σημείο, σχετικά με τις εξωτερικές καταστροφές, ο Κύριος, αφού απαρίθμησε εξωτερικές δοκιμασίες και διωγμούς για την πίστη, είπε ευθέως: «*χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς*»^[8].

Όχι, ο Χριστιανός δεν πρέπει να φοβάται τις εξωτερικές κακοτυχίες και προβλήματα, αλλά τις αμαρτίες και τις πτώσεις του. Όλοι γνωρίζουν πόσο συνηθίζουμε να παρανομούμε, αμαρτάνοντας κυριολεκτικά σε κάθε βήμα και σε κάθε στιγμή της ζωής μας. Αλλά η αμαρτία είναι ανομία, παραβίαση του Νόμου της Αλήθειας του Θεού, και επομένως

το αποτέλεσμα της είναι μαρτύριο και θλίψη, «ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων...»^[9]. Κι έτσι, η προσευχή «Πάτερ ἡμῶν» κρατά την καρδιά μας σε βαθιά αποστροφή ἀπ' αυτά τα πνευματικά κακά, κι εμεῖς, ομολογώντας ταπεινά την αδυναμία και την κλίση μας στην αμαρτία, ζητάμε ἀπὸ τον Θεὸ να μας σώσει ἀπὸ την πτώση στις αμαρτίες που μας βάζουν σε πειρασμό και να μας ελευθερώσει ἀπὸ τον κακὸ καθοδηγητὴ της αμαρτίας, τον διάβολο.

Αυτές οι επτά αιτήσεις, ὡς γνωστόν, συνοδεύονται ἀπὸ μια επίσημη δοξολογία της δύναμης, της εξουσίας και της δόξας του Θεοῦ^[10]. Σε αυτή τη δόξα του μεγαλείου του Θεοῦ βρίσκεται η υικὴ ἐκφραση της ακλόνητης και ξεκάθαρης σιγουριάς πως ὅτι ζητάμε θα μας δοθεῖ ἀπὸ την αγάπη του Επουράνιου Πατέρα, γιατί δική Του εἶναι «*ἡ βασιλεία και ἡ δύναμη και ἡ δόξα για πάντα*».

Αλλά ὄχι μόνο η προσευχή του Κυρίου ἀποτελεῖται ἀπὸ τέτοια δοξολογία. Προσευχές δοξολογίας σε ξεκάθαρη μορφή (ὅπως για παράδειγμα το «Αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου» ἢ το «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος» κ.λπ.) δεν χρησιμοποιούνται τόσο συχνά ἀπὸ εμάς^[11]. Συνήθως ὁμως ἀντιπροσωπεύουν το τέλος των προσευχῶν μας (ιδιαίτερα των λειτουργικῶν) και ἔχουν πάντα ἕναν ιδιαίτερα επίσημο και ιερὸ χαρακτήρα. Επομένως, προφέρονται πάντα ἀπὸ Κληρικὸ - Επίσκοπο ἢ Ιερέα. Οι πιο σημαντικές και χαρακτηριστικές προσευχές δοξολογίας εἶναι οι ψαλμωδίες «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ» (Μεγάλη Δοξολογία) και «Εσέ, Θεέ, δοξάζουμε»^[12]. Οι προσευχές της δοξολογίας, πρωτίστως, θα πρέπει να χαρακτηρίζονται ἀνυπερβλητές χριστιανικές προσευχές, ἐπειδὴ κυρίως ἐκφράζουν την αγάπη του Χριστιανοῦ για τον Θεὸ και την λατρεία για τις υψηλότερες τελειότητές Του.

Ἀρρηκτα συνδεδεμένο με την προσευχή της δοξολογίας στις ιερές Ακολουθίες εἶναι το τρίτο εἶδος προσευχής, η ευχαριστία. Εἶναι αυτονόητο ὅτι ἕνας Χριστιανὸς που αγαπᾷ τον Θεὸ και γνωρίζει την αγάπη, το ἔλεος και τα οφέλη Του δεν μπορεῖ παρά να αισθάνεται ευγνωμοσύνη προς Αυτόν στην καρδιά του. Η πιο σημαντικὴ ευχαριστήρια προσευχή

είναι η πιο σπουδαία Ακολουθία μας: η Θεία Λειτουργία.

Το κύριο μέρος της, ο λεγόμενος «ευχαριστιακός κανόνας», αρχίζει με τις λέξεις «*Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*». Και αυτή η πιο αγνή αναίμακτη θυσία, η θυσία της αλήθειας, η θυσία του Σώματος και του Αίματος του Χριστού, που προσφέρεται κατά την Λειτουργία στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, αν και ορατά προσφέρεται από τους ανθρώπους, επιτελείται αόρατα από τον ίδιο τον Σωτήρα Χριστό, με την Χάρη και την πανσθενουργό δύναμή Του, και από εμάς τους ανθρώπους τούτο γίνεται δεκτό μόνο με ευλάβεια και ευγνωμοσύνη. Γι' αυτό, την πιο σημαντική στιγμή της Λειτουργίας, ο ιερέας διακηρύττει πανηγυρικά: «*Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα*», και οι προσευχόμενοι (οι ψάλτες για λογαριασμό τους) απαντούν με τον ευχαριστήριο ύμνο: «*Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν...*».

[1] Μαθθ. ζ' 33.

[2] Φιλιπ. γ' 20.

[3] Μαθθ. ε' 16.

[4] «Πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρρίψαντες ἐπ' αὐτόν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν» (Α' Πέτρ. ε' 7).

[5] Αναφέρεται στην περίφημη Κατήχηση του Αγίου Φιλαρέτου Μόσχας († 1867).

[6] «Αφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν· αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· οὐ μὴ σε ἀνῶ οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω» (Εβρ. ιγ' 5).

[7] Μαθθ. ι' 28.

[8] Μαθθ. ε' 12.

[9] Μαθθ. κβ' 13.

[10] «Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».

[11] Αναφέρεται στο ρωσικό τυπικό.

[12] Βλ. υποσ. 1, στο 11ο Κεφάλαιο του παρόντος έργου (σελ. 55).

30. Είδη Προσευχής

Κατ' οίκον προσευχή.

Εκκλησιαστική (δημόσια) προσευχή.

Χριστιανικές αργίες (διακοπές) και νηστείες.

Γνωρίζουμε ήδη πόσο σημαντική είναι η προσευχή για τον Χριστιανό, για την πνευματική του ζωή. Τώρα το ερώτημα που έχουμε μπροστά μας είναι το εξής: πώς πρέπει να προσευχόμαστε; Στην χριστιανική ζωή, βλέπουμε δύο διαφορετικά είδη προσευχής: την ιδιωτική (προσευχή κατ' οίκον) και την εκκλησιαστική (δημόσια) προσευχή. Και οι δύο έχουν τα δικά τους χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες.

Όταν διαβάζουμε τις ευαγγελικές οδηγίες του Κυρίου για την προσευχή, βλέπουμε ότι Αυτός, αναμφίβολα, μιλούσε για την προσευχή του πρώτου είδους: «Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, εἶσελθε εἰς τὸν ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου προσευξαί τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερωῷ»^[1]. Και φυσικά, το κύριο και πρωτότυπο είδος προσευχής για μας πρέπει να είναι ακριβώς η κατ' οίκον, η ιδιωτική προσευχή.

Η προσευχή είναι μια βαθιά οικεία, εγκάρδια υπόθεση. Όποιος έχει αναζητήσει ειλικρινά μια καρδιακή και τρυφερή προσευχή, γνωρίζει καλά πόσο εύκολο και φυσικό είναι να προσεύχεσαι μόνος, στη σιωπή και την ηρεμία. Και αντίθετα, ο Κύριος μας προειδοποιεί σκόπιμα ενάντια στην προσευχή για επίδειξη, την υποκριτική, που εκτελείται για να ληφθούν έπαινοι από τους ανθρώπους. Λαμβάνοντας αυτόν τον έπαινο, οι υποκριτές «ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν»^[2], σύμφωνα με τον λόγο του Κυρίου. Και φυσικά, η προσευχή σε κοινή θέα είναι μερικές φορές πολύ δύσκολη και λεπτή υπόθεση, και σ' αυτήν την περίπτωση απαιτείται μεγάλη συνήθεια συγκέντρωσης και βάθους στην προσευχή, ώστε να είναι απλή και ειλικρινής και να μην γίνεται για επίδειξη...

Ο Χριστιανός, όταν προσεύχεται στον Θεό, πρέπει οπωσδήποτε να συλλογίζεται τα λόγια των προσευχών που διαβάζει και να συγκεντρώνει [να περικλείει] τις σκέ-

ψεις του στο περιεχόμενο της προσευχής. Όλοι γνωρίζουν πόσο πολύ δύσκολη μπορεί να είναι η καταπολέμηση της πίεσης εξωγενών σκέψεων και εικόνων που επίμονα πολι-ορκούν τον προσευχόμενο άνθρωπο. Αυτό συμβαίνει τόσο από την προσωπική μας απόσπαση όσο και από την άμεση επιρροή της κακής, διαβολικής δύναμης. Το καθήκον του Χριστιανού είναι να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια για να απορρίψει επίμονα στην προσευχή όλες αυτές τις ξένες, μερικές φορές ακάθαρτες, οδυνηρά δυσάρεστες σκέψεις γι' αυτόν και να προσευχηθεί με συγκέντρωση και ευλάβεια. Ταυτόχρονα, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η αυξη-μένη πίεση των σκέψεων και των εικόνων, ιδιαίτερα των δυσάρεστων ή βλάσφημων, προέρχεται απευθείας από τον διάβολο, και εάν ο Χριστιανός αντιστέκεται σ' αυτές τις σκέψεις, λαμβάνει όφελος για την ψυχή του, όχι κακό.

Συνήθως προσευχόμαστε με εκκλησιαστικές προσευ-χές, που γνωρίζουμε από την παιδική μας ηλικία. Αυτό είναι απαραίτητο, γιατί μας εισάγει στην προσευχητική ατμόσφαιρα που αποπνέει η Εκκλησία. Εδώ όμως πρέπει να προσέχουμε ώστε η συνεχής ανάγνωση των ίδιων προ-σευχών να μη μετατραπεί σε αυτόματη επανάληψή τους, που εκτελείται μηχανικά, χωρίς προσοχή και εμβάθυνση στο νόημα και το περιεχόμενο των λέξεων της προσευχής. Και επομένως, εδώ απαιτείται από τον Χριστιανό πλήρης ευλάβεια και συγκεντρωμένη προσοχή, ώστε να προσεύ-χεται και να συνομιλεί με τον Θεό και να μην προσπερνά [απλώς] τα γνωστά λόγια.

Σύμφωνα με τις ταυτόχρονες μαρτυρίες των ασκητών της προσευχής (Θεοφάνους του Εγκλείστου, Ιωάννου της Κρονστάνδης κ.ά.), εκτός από την υποχρεωτική ανάγνω-ση των εκκλησιαστικών προσευχών, είναι χρήσιμο για τον Χριστιανό να προσθέτει σ' αυτές τις προσευχές δικά του λόγια, για τις δικές του ανάγκες και για τις ανάγκες των αγαπημένων του προσώπων. Συχνά ένας Χριστιανός δεν μπορεί να εκφράσει τα συναισθήματά του και τις εμπειρί-ες του με λόγια εκκλησιαστικών προσευχών (πολλές από

τις οποίες είναι ακατάληπτες σ' αυτόν), και εδώ η ζωντανή, ειλικρινής προσευχή με τα δικά του λόγια είναι πολύ κατάλληλη, με εξομολόγηση των καθημερινών του αμαρτιών και με καλές υποσχέσεις στον Θεό για να διορθώσει τον εαυτό του και να παλέψει με τα πάθη του. Και μια τέτοια προσευχή, φυσικά, δεν θα είναι πλέον τυπική και στεγνή προσευχή, γιατί θα προέρχεται από τα βάθη της ανθρώπινης ψυχής.

Μόνον όσοι έχουν συνηθίσει στην εγκάρδια και συνεχή προσευχή στο σπίτι μπορούν πραγματικά να συμμετέχουν στην εκκλησιαστική-δημόσια προσευχή. Και η συμμετοχή σ' αυτήν είναι καθήκον κάθε Χριστιανού. Ο ίδιος ο Κύριος μίλησε για μια τέτοια προσευχή: «οὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμί ἐν μέσῳ αὐτῶν»^[3]. Ο Οικουμενικός Άγιος και μέγας Διδάσκαλος της προσευχής Ιωάννης ο Χρυσόστομος λέει: «Μπορείτε, βέβαια, να προσεύχεστε στο σπίτι, αλλά δεν μπορείτε να προσεύχεστε εκεί όπως προσεύχεστε στην Εκκλησία, όπου είναι μαζεμένοι τόσοι άνθρωποι, όπου μια ομόφωνη προσευχή υψώνεται στον Θεό. Δεν θα εισακουστείτε σύντομα όταν προσεύχεστε μόνοι στον Κύριο, όπως όταν προσεύχεστε μαζί με τους αδελφούς σας, γιατί εδώ υπάρχει κάτι περισσότερο: ομοψυχία, ένωση αγάπης, προσευχές ιερέων. Κατά τη δημόσια προσευχή, όχι μόνον οι άνθρωποι υψώνουν τις φωνές τους, αλλά και οι Άγγελοι προσκυνούν τον Κύριο, και οι Αρχάγγελοι προσεύχονται...».

Έτσι, η προσευχή στην Εκκλησία έχει έναν κατεξοχήν ιερό χαρακτήρα. Και αυτό που την κάνει τέτοια είναι η Χάρη του Αγίου Πνεύματος, που, ως γνωστόν, οργανώνει [συγκροτεί] την πνευματική μας ζωή, προάγοντας τις προσωπικές μας πνευματικές προσπάθειες. Ο ιερέας υπηρετεί στην Εκκλησία: δεν είναι ιερέας επειδή έλαβε πνευματική μόρφωση ή έχει την κλήση να υπηρετήσει την Εκκλησία. Όλα αυτά τον προετοιμάζουν μόνο για την ποιμαντική διακονία. Αυτό όμως που τον έκανε ιερέα ήταν ότι έλαβε χειροτονία και, μέσω του μυστηρίου της Ιεροσύνης, έγινε ένας από τους ποιμένες της Εκ-

κλησίας. Ο ναός μας λοιπόν είναι ένας καθαγιασμένος ναός, με ειδικά αφιερωμένο θυσιαστήριο και το κυρίως ιερό του -το άγιο Αντιμήνσιο [επί της αγίας Τραπέζης]- στο οποίο βρίσκονται τα λείψανα του Αγίων του Θεού.

Σύμφωνα με τα λόγια των Γραφών, ο ναός μας είναι σπίτι προσευχής^[4]. Ο ίδιος ο Κύριος μάς έδωσε παράδειγμα σεβασμού γ' αυτόν τον οίκο του Θεού, όταν στην επίγεια ζωή του τον καθάρισε δύο φορές από κάθε αταξία και ασχήμια^[5]. Και ακούμε συνεχώς κατά τις ιερές Ακολουθίες πώς η Αγία Εκκλησία διακηρύσσει: *«Υπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας καὶ φόβου θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν»*. Πρέπει λοιπόν ο καθένας μας να εισέρχεται στο ναό, ενθουμούμενος ότι εδώ θα εμφανιστεί ενώπιον της Παρουσίας του ίδιου του Κυρίου.

Ένα από τα πιο σημαντικότερα μειονεκτήματα της σύγχρονης ζωής μας είναι η αδυναμία μας να περάσουμε τις αργίες (διακοπές) με χριστιανικό τρόπο. Η ζωή μας έχει αναπτυχθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να κυριαρχούν σ' αυτήν τα συμφέροντα (ενδιαφέροντα) καθαρά γήινης φύσης. Η εργασία, η φροντίδα για ένα κομμάτι ψωμί, οι μικρές καθημερινές εντυπώσεις, τα μαθήματα των νέων, όλα αυτά γεμίζουν τις ώρες μας και ο άνθρωπος δεν έχει καν χρόνο απλώς για να θυμηθεί την ψυχή του, τις υψηλότερες απαιτήσεις και ανάγκες της. Και έτσι οι αργίες μας, ένα φωτεινό σημείο στην άχρωμη ζωή μας, καταντούν γεμάτες ματαιοδοξία και «εγκόσμιες φροντίδες». Οι αργίες όμως είναι γεμάτες ιδεολογικό και θρησκευτικό νόημα. Μας λένε ότι αυτός ο κόσμος δεν είναι τόσο άδειος και άθλιος όσο μερικές φορές μας φαίνεται, γιατί απο πάνω βρίσκεται ένας άλλος κόσμος, που δίνει στην ψυχή μας χαρά και αναφαίρετη γαλήνη. Ποιός δεν ξέρει με τι χαρά γεμίζει η καρδιά του Χριστιανού τις μέρες της μεγαλύτερης εορτής των διακοπών του Πάσχα, της Λαμπρής Ανάστασης του Χριστού;!..

Αλλά πόσο συχνά οι ημέρες των χριστιανικών αναμνήσεων και εορτασμών αποδεικνύονται ημέρες ακόμη μεγαλύτερης κενότητας και ανούσιας αδράνειας για μας!

Οι αργίες είναι ημέρες του Θεού και πρέπει να είναι αφιερωμένες όχι μόνο στην ξεκούραση από την εργασία, αλλά κυρίως στην προσευχή και τις καλές πράξεις, σε έργα χριστιανικής φιλανθρωπίας. Και βλέπουμε συνεχώς πως όλες οι «διακοπές» των ανθρώπων συνίστανται στο ότι οι άνθρωποι κοιμούνται περισσότερο, κάνουν βόλτες, διασκεδάζουν και μερικές φορές αμαρτάνουν δέκα φορές περισσότερο απ' ό,τι τις καθημερινές -σε γλέντι και μέθες.

Φυσικά, κάποιος που αφιερώνει τον χρόνο των διακοπών αποκλειστικά στη σωματική ξεκούραση και ψυχαγωγία δεν διαφέρει από έναν ειδωλολάτρη ή άθεο, διότι «γιορτάζει» με τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως εκείνοι. Και πόσο συχνά παρατηρούμε ότι μεμονωμένα άτομα και ολόκληρες κοινότητες και ιδρύματα οργανώνουν τις δικές τους «βραδιές» με διασκέδαση την παραμονή των εορτών. Ένα εξωφρενικό, αντιχριστιανικό έθιμο! Το βράδυ, ο άνθρωπος συχνά «διασκεδάζει» σε σημείο εξάντλησης, σε σημείο κορεσμού, και όχι χωρίς αμαρτίες, αλλά το πρωί -όταν οι θεοσεβείς άνθρωποι πηγαίνουν στην εορταστική Θ. Λειτουργία- αυτός «αναπαύεται» μερικές φορές μέχρι το μεσημέρι!... Πού είναι όμως η προσευχή, η επίσκεψη στο ναό του Θεού; Σε τί διαφέρει ένας τέτοιος άνθρωπος από έναν άθεο ή έναν ειδωλολάτρη;

Αυτό που είναι ακόμη πιο απαράδεκτο είναι η στάση πολλών ανθρώπων στις μέρες μας απέναντι στις νηστείες που επιτάσσει η Εκκλησία. Έχουμε πολλές νηστείες: τέσσερις πολυήμερες -Μεγάλη Τεσσαρακοστή, Αγίων Αποστόλων, Κοιμήσεως της Θεοτόκου και Χριστουγέννων-, καθώς και μονοήμερες -Τετάρτη και Παρασκευή κάθε εβδομάδας, Παραμονή Χριστουγέννων και Θεοφανίων, Αποτομή Κεφαλής Αγίου Ιωάννου του Βαπτιστού, Ύψωση του Ζωοδόχου Σταυρού και τις ημέρες της Μεγάλης Εβδομάδας (ιδιαίτερα της Μεγάλης Παρασκευής).

Κι όμως, η στάση πάρα πολλών από μας απέναντι σ' αυτές τις εκκλησιαστικές νηστείες είναι παράδοξη και εντελώς αντιχριστιανική. Αυτές τις νηστείες, τις παραβι-

άζουν και δεν τις εκπληρώνουν οι άνθρωποι με τόσο ήρεμη συνείδηση, σαν να πρόκειται για κάτι μικροπράγματα που δεν έχουν σημασία! Η άποψη της Εκκλησίας δεν είναι καθόλου έτσι. Σύμφωνα με τους ιερούς Κανόνες της, οι παραβάτες της νηστείας (χωρίς βάσιμο λόγο) πρέπει να αφορίζονται (αποκόπτονται) από την Θεία Κοινωνία για αρκετό καιρό^[6]. Και ο Άγιος Σεραφείμ του Σάρωφ είπε ευθέως: **«όποιος δεν τηρεί τις νηστείες δεν είναι χριστιανός, όπως κι αν αποκαλεί τον εαυτό του...»**.

Η νηστεία είναι, φυσικά, απαραίτητη για τον άνθρωπο. Εξωτερικά είναι άθλος άνευ όρων υϊκής υπακοής στην Εκκλησία, της οποίας οι Κανόνες πρέπει να είναι ιεροί γι' αυτόν, και όχι κάτι το παραμελημένο και καταπατημένο. Αλλά και εσωτερικά η νηστεία αποτελεί κατόρθωμα εγκράτειας και αυτοσυγκράτησης. Κι αυτή είναι η μεγάλη της αξία και το νόημα, αφού η αυστηρή τήρηση της νηστείας ενισχύει την θέληση του ανθρώπου και αναπτύσσει χαρακτήρα σταθερό στις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και πράξεις. Ας μη ξεχνάμε ότι ο ίδιος ο Χριστός νήστευε και προέβλεψε ότι θα νηστεύουν και οι Απόστολοί Του^[7]. Και για την καταπολέμηση του κακού, της διαβολικής δύναμης, είπε: *«τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ»*^[8].

Είναι αλήθεια ότι τώρα λένε συχνά ότι η νηστεία είναι επιβλαβής για την υγεία. Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις που ένα εξαντλημένο σώμα δεν απαιτεί αποχή, αλλά αυξημένη διατροφή. Όμως η Εκκλησία δεν απαιτεί αυστηρή νηστεία από τους άρρωστους, αλλά μόνο την εφικτή νηστεία. Και το πιο σημαντικό είναι να θυμάστε ότι μόνον όσοι δεν νηστεύουν, αυτοί είναι που μιλούν για «βλάβη» της νηστείας. Αυτοί που τηρούν τις νηστείες δεν θα το πουν ποτέ αυτό, γιατί γνωρίζουν από προσωπική πείρα ότι η νηστεία όχι μόνο δεν είναι επιβλαβής, αλλά είναι θετικά ωφέλιμη για την υγεία του σώματος.

Γι' αυτό επίσης μας πείθει και η ιστορική πραγματικότητα. Είναι γνωστό πόσο αυστηρά νήστευαν οι πρόγονοί μας, εντυπωσιάζοντας τους άλλους Σλάβους και τους Έλ-

ληνες (για να μην πω για τους αλλόθρησκους) με την σταθερότητα και την αντοχή τους. Και ποιος θα ισχυριστεί ότι οι πρόγονοί μας ήταν πιο αδύναμοι από μας, κι ότι εμείς είμαστε πιο σκληροί και πιο δυνατοί απ' αυτούς; Ας μη μιλήσουμε καν για το γεγονός ότι οι γιατροί μας, στις περισσότερες περιπτώσεις, ξεκινούν τη θεραπεία της νόσου με δίαιτα, δηλαδή με νηστεία!...

Αλλά, φυσικά, η νηστεία δεν είναι μόνον αποχή από τη σωματική τροφή. Τις μέρες της νηστείας η Εκκλησία ψάλλει: *«Νηστεύοντες άδελφοί σωματικῶς, νηστεύσωμεν καὶ πνευματικῶς... δώσωμεν πεινῶσιν ἄρτον, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσαγάγωμεν εἰς οἴκους»*^[9]. *«Άληθῆς νηστεία, ἡ τῶν κακῶν ἀλλοτριῶσις, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἀποχή, ἐπιθυμιῶν χωρισμός, καταλαλιᾶς, ψεύδους, καὶ ἐπιπορκίας...»*^[10]. Η νηστεία λοιπόν για τον Χριστιανό είναι καιρός αποχής και αυτοκριτικής από κάθε άποψη. Και γι' αυτό η σωστή χριστιανική νηστεία δίνει στους πιστούς τέτοια ηθική ικανοποίηση. Ο μεγάλος δάσκαλος του λαμπρού χριστιανικού ασκητισμού, ο άγιος Επίσκοπος Θεοφάνης ο Έγκλειστος, λέει τα εξής για τη νηστεία: *«Η νηστεία φαίνεται ζοφερή μέχρι να μπει κανείς στο πεδίο της, αλλά αρχίστε την και θα δείτε ότι είναι φως μετά τη νύχτα, ελευθερία μετά από φυλάκιση, προνόμιο μετά από μια πονεμένη ζωή...»*.

Τέλος και τω Θεώ δόξα και ευχαριστία!

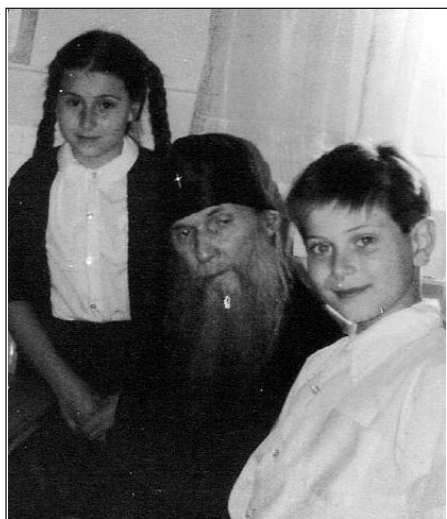
[1] Ματθ. ζ' 6.

[2] Ματθ. ζ' 2.

[3] Ματθ. ιη' 20.

- [4] «Γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται» (Ματθ. κα΄ 13).
- [5] Πρβλ. Λουκ. β΄ 46 και Λουκ. ιθ΄ 45-47.
- [6] «Ἐἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἀγίαν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω, ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω» (Κανόνας Ἐθ' τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων).
- [7] «Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν» (Ματθ. θ' 15).
- [8] Ματθ. ιζ' 21.
- [9] Ἰδιόμελο τὴν Τετάρτη εσπέρας τῆς Α' Εβδομάδος τῶν Νηστειῶν.
- [10] Ἰδιόμελο ἀποστίχων τὴν Δευτέρα εσπέρας τῆς Α' Εβδομάδος τῶν Νηστειῶν.

Ο Άγιος Μητροπολίτης Φιλάρετος με παιδιά.

Ο Άγιος Μητροπολίτης Φιλάρετος με Ιεροσπουδαστές στην Σχολή της Αγίας Τριάδος στο Τζόρντανβιλ της Νέας Υόρκης των Η.Π.Α. Ο πιστός μαθητής και υποτακτικός του π. Νικήτας βαστάζει την Θαυματουργή Θεομητορική Εικόνα της Παναγίας του Κούρσκ.

Το παρόν βιβλίο διατίθεται-διανέμεται ΔΩΡΕΑΝ